magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 7 (203)

MOLDAVIA

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 7 (208)

iulie 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

① ④ ② ③

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: 40 ANI DE LA REVOLUŢIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ŞI NAŢIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ŞI ANTIIMPERIALISTĂ

• Vis de veacuri împlinit. 1984: o operă monumentală a „Epocii Ceauşescu" • 1857. Ziarul britanic Times despre o nouă cale la Marea Neagră • 1851. Vechi proiecte româneşti pentru Magistrala Albastră: *Cristian Păunescu, Aurel Duţu, Stoica Lascu* 2

• Masele populare — marele erou şi făuritor al istoriei: *Ştefan Ştefănescu* 7

• Corpul de comandă al oştirii române împotriva Germaniei naziste (II): *Ilie Ceauşescu* 9

• Toate forţele patriotice la acţiune: *Dumitru Dămăceanu* 14

• Universitari şi academicieni români împotriva războiului hitlerist: *Marian Ştefan, Mihai Retegan* 17

• Semne ce prevestesc momentul decisiv: *Ioan Chiper, Florin Constantiniu* 25

• Opt zile de august: *G.T. Kirileanu* 27

• În slujba ţelului suprem — lichidarea fascismului: *Eugen Preda* 29

• File de epopee: Concursul Magazin istoric, **ediţia 1984** 33

• Belgrad — septembrie 1984. Congres de studii sud-est europene: *Em. Condurachi*...35 **• Cauza „fraţilor de peste munţi":** *Şerban Rădulescu-Zoner*... 36 **• Loggia lui Rafael Sanzio şi ţările române:** *Ion Dumitriu-Snagov*...41 **• Procesul lui Galilei:** *Anton Dumitriu*...43 **• 1942. Arde Pacificul:** *Gordon W. Prange*...49 **• Arhivele Imperiale din Beijing**...55 **• Băile Herculane — secretul tinereţii fără bătrîneţe:** *Ilie Cristescu*...56 **• 1776 — un ambasador american la Paris:** *Mihai Manea*... 58 **• Cărţi sosite la redacţie**... 62 **• Poşta** Magazin istoric...63

COPERTELE NOASTRE

①④ Străveche şi originală în elementele ei fundamentale, civilizaţia făurită pe pămîntul patriei s-a dezvoltat, totodată, în permanente legături cu cultura altor popoare, în primul rînd cu vecinii din sud-estul continentului. Păstrătoare ale unui statut de autonomie, ţările române au constituit de-a lungul istoriei un factor de pace, progres, civilizaţie şi apropiere între popoare, trăsături exprimate îndeosebi prin largul sprijin acordat luptei pentru independenţă a popoarelor din Europa de Sud-Est, precum şi pentru renaşterea lor naţional-culturală. În imagini: pafta de argint aurit din sec. XVIII, executată într-un atelier transilvănean (coperta 1) şi covor sugerînd elemente folclorice ale strămoşilor noştri tracogeto-daci din zona Hunedoarei (coperta 4) **(Belgrad — septembrie 1984: Congres internaţional de studii sud-est europene, p. 35)**

② Loggia lui Rafael din Palatul Vatican, celebră operă artistică a Renaşterii, la realizarea căreia în afara marelui pictor au contribuit arhitecţi, cartografi şi decoratori de seamă ai vremii. În partea de sus, stînga, a imaginii: detaliu din harta reprezentînd ţările române **(Loggia lui Rafael Sanzio şi ţările române, p. 41)**

③ Galileo Galilei în celebrul tablou al pictorului flamand Juste Sustermans (1597-1681) şi lunetele prin care, nopţi de-a rîndul, marele astronom a scrutat — înainte de a-şi pierde vederea — cerul înstelat, descoperind munţii din Lună, natura stelară a Căii Lactee, patru sateliţi ai lui Jupiter, petele solare şi, după cum s-a demonstrat recent, planeta Neptun **(Procesul lui Galilei p. 43)**

23 AUGUST

40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă

VIS DE VEACURI ÎMPLINIT

În țara noastră am realizat, în anii construcției socialiste, multe transformări revoluționare. Geografia patriei noastre s-a schimbat. Avem orașe și sate noi, au apărut uriașe platforme industriale. Țara noastră a devenit mai puternică, mai bogată; dar nici una din aceste realizări — deși trebuie să declar că unele au costat mai mult — nu egalează această măreață realizare, Canalul Dunăre-Marea Neagră — care constituie un simbol al forței, al spiritului revoluționar al poporului nostru!

Vor trece decenii, secole, milenii și multe din construcțiile de astăzi — și întreprinderi, și locuințe, și altele — vor fi, fără îndoială, refăcute pe o bază nouă. Dar peste secole și milenii această nouă magistrală va rămîne permanent ca o mărturie vie a forței și capacității creatoare a poporului român, a societății noastre socialiste, a generației noastre care am schimbat cursul Dunării, creîndu-i o nouă cale care va dăinui cît timp va dăinui planeta noastră.

NICOLAE CEAUȘESCU

1984: o operă monumentală a „Epocii Ceaușescu"

Sîmbătă, 26 mai 1984. În marea carte de istorie a țării se finalizează scrierea uneia din cele mai glorioase pagini: secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu inaugurează Canalul Dunăre-Marea Neagră, cea mai grandioasă construcție din cîte s-au realizat pînă acum pe pămîntul României. O magistrală albastră în lungime de 64,2 kilometri ce străbate Dobrogea, una din vetrele străbune unde au trăit strămoșii noștri, dacii, și s-a format poporul român. S-a înfăptuit astfel un vis hrănit secole de-a rîndul de către înaintași; un vis mare și frumos pe care, dat fiind proporțiile unei astfel de opere, ei nu l-au putut înfăptui. „Ne-a revenit nouă — generației revoluției și construcției socialiste —, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită cu prilejul inaugurării Canalului, misiunea de cinste, de a completa, ca să spun așa, ceea ce a creat natura: să deschidem Dunării un drum nou, mai scurt cu aproape 400 de kilometri, la Marea Neagră. Se adevărește teza clasicilor, a făuritorilor socialismului științific că popoarele, stăpîne pe destinele lor, pot nu numai să înțeleagă tainele naturii, legile și legitățile generale, obiective, dar pot, acțio-

Un moment care intră în istorie: tovarășul Nicolae Ceaușescu taie panglica inaugurală a Canalului Dunăre-Marea Neagră

nînd în mod conștient, să și corecteze și să și transforme natura, pot să asigure folosirea legilor generale ale dezvoltării sociale în folosul omului, al bunăstării și fericirii popoarelor, al întregii omeniri".

Construirea Canalului Dunăre-Ma ea Neagră dă formă definitivă unuia din cele mai îndrăznețe proiecte românești și reprezintă un capitol eroic al epocii de puternică înflorire socialistă, „Epoca Ceaușescu". Realizarea unei construcții de o asemenea amploare, cu un atît de înalt grad de dificultate a fost posibilă doar în condițiile dezvoltării impetuoase a economiei noastre naționale, ale profundelor prefaceri înnoitoare pe care le-a cunoscut societatea românească în cele patru decenii care au trecut de la eliberarea țării de sub jugul fascist și, îndeosebi, în anii de la Congresul IX al partidului, de cînd în fruntea țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu. Proiectat și executat cu forțele proprii de specialiștii și muncitorii români, Canalul Dunăre-Marea Neagră reprezintă o strălucită ilustrare a înaltului nivel pe care l-au atins știința și tehnica românească, puternica bază tehnico-materială de ca e dispune industria noast ă socialistă.

De la început, din faza de proiect, și pînă la finalizare, această grandioasă operă poartă amprenta gîndirii și activității creatoare a secretarului general al partidului, președintelui Republicii. Tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a aflat în repetate rînduri pe vastul șantier de lucru, în mijlocul constructorilor, urmărind etapă cu etapă mersul lucrărilor, ajutîndu-i să depășească greutățile ivite pe parcurs, sporindu-le încrederea în propriile forțe, în capacitatea de a transforma un mare vis în realitate.

Realizarea canalului a cerut un uriaș volum de muncă, multă dăruire și îndrăzneală. Amplul efort ce a trebuit depus este ilustrat și de faptul că pentru această nouă cale a Dunării, construită de mîna omului, au trebuit excavați circa 300 milioane metri cubi de pămînt și de rocă, cu 25 milioane metri cubi mai mult decît la Canalul Suez și cu 140 milioane mai mult decît la Canalul Panama, ca să comparăm această construcție românească cu două din cele mai mari construcții de acest fel din lume. Dealtfel, după no mele în vigoare ale O.N.U., Canalul Dunăre-Marea Neagră se situează, prin amploare și dificultate, în cea mai înaltă clasă.

Canalul este conceput ca un complex de navigație cu funcționalități multiple, cu

Podul rutier de la Agigea, unul dintre cele 36 poduri peste canal, remarcabilă creație a gîndirii și ingineriei tehnice românești

adînci implicații în întreaga viață economică și socială a regiunii pe care o străbate și a întregii țări. Prin înlesnirea transporturilor pe Dunăre, prin măsurile ce se vor lua în legătură cu aceasta, el va avea o mare importanță economică nu numai pentru România, dar și pentru alte state interesate, devenind astfel o nouă arteră a colaborării și prieteniei între popoarele care doresc să trăiască libere și independente.

Inaugurat în anul celei de a 40-a aniversări a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și al Congresului XIII al partidului, Canalul Dunăre-Marea Neagră capătă o măreție de simbol. Această grandioasă operă, ca și întreaga dezvoltare economico-politică a țării, marile platforme industriale moderne, unitățile socialiste agricole, construcțiile social-culturale, puternica dezvoltare a științei, învățămîntului și culturii, ridicarea bunăstării întregului popor — acest strălucit bilanț de realizări cu care întîmpinăm marea aniversare din august și Congresul XIII al partidului — demonstrează cu puterea faptelor forța creatoare a unui popor, stăpîn pe destinele sale, care își făurește conștient noua și glorioasa sa istorie.

1857. Ziarul britanic Times despre o nouă cale la Marea Neagră

În urmă cu 127 ani, în numărul său din 28 mai 1857, cotidianul englez Times, unul dintre cele mai vechi ziare din lume, care anul viitor va împlini două secole de existență, insera o relatare trimisă de la Constantinopol de un corespondent al său, despre proiectul privind construcția unui canal care să unească Dunărea cu Marea Neagră. Corespondența releva avantajele pe care — potrivit opiniei corespondentului ziarului britanic — o astfel de cale navigabilă în Dobrogea, acest străvechi pămînt românesc[1], aflat atunci sub stăpînire otomană, le-ar fi adus, cît și imensele dificultăți legate de realizarea ei.

Iată în continuare, cîteva fragmente din această corespondență apărută în publicația londoneză:

„În luna mai 1856, cîțiva oameni de afaceri englezi au primit un firman care îi autoriza să construiască un canal între Konstendje [Constanța], la Marea Neagră, și Dunăre. În acest punct, fluviul se află la 40 mile [1 milă terestră = 1 609,344 m] distanță de Marea Neagră, dar, întîlnind podișurile Dobrogei, se abate spre nord și străbate, în continuare, alte 200 mile înainte de a se vărsa în mare. De aceea, un canal ar realiza o scurtare de aproape 200 mile a Dunării, și anume a părții ei cele mai dificile pentru navigație; totodată, ar micșora cheltuielile și pericolul pe care îl reprezintă intrarea în acest fluviu prin gurile lui. Drept rezultat, aproape întreg traficul dunărean ar fi îndreptat spre noua ieșire. Într-adevăr, avantajele comerciale ale proiectului erau atît de vizibile și de ușor de estimat, încît, adînc tulburați de perspectiva sigură a unor beneficii enorme, susținătorii ideii au omis, probabil, sau au subapreciat dificultățile de construcție. Dar, la scurt timp după obținerea firmanului, constructorii, care luaseră cunoștință de proiect, au raportat că acest canal implică o muncă extrem de grea și costisitoare. În toamna anului 1856, domnii constructori Liddell și Gordon au întreprins studii minuțioase pentru construirea unei căi ferate și amenajarea portului Constanța; un comitet al acționarilor a cercetat aspectele comerciale ale proiectului, a făcut o vizită pe Dunăre și la Constantinopol. Costul estimativ al căii ferate (cu o lungime de 40 mile) și al portului, bazat pe date demne de încredere, fiind găsit că nu este prea mare, acționarii s-au constituit într-o companie și au solicitat suveranului turc permisiunea de a construi o cale ferată în locul canalului[2].

Problema unirii Dunării cu Marea Neagră s-a ridicat într-o formă sau alta, în fața Porții începînd din 1844, cînd a fost propusă de austrieci. Ca și cea din 1844, numeroase cereri ulterioare au fost respinse. În timpul Războiului Crimeii (1853-1856), s-a solicitat un firman pentru construcția unui canal. Poarta i-a acceptat, cererea fiind sprijinită și de ambasadorii Angliei, Franței și Austriei. Pentru a înțelege mai bine valoarea proiectului, să reamintim poziția geografică a portului Constanța față de gurile Dunării. Constanța este cu 100 mile [1 milă marină=1 852 m] mai aproape de Bosfor decît brațul Sulina și cu 200 mile mai aproape decît Odessa. Astfel favorizată de situarea sa, Constanța nu poate să nu devină un port de mîna întîi. În același timp, comerțul cu cereale al Valahiei și Moldovei va fi stimulat și sporit considerabil, în timp ce stearpa Dobroge de azi își va reînnoi antica faimă a unei inegalabile fertilități.

Turcia și Principatele trebuie să aibă numai de cîștigat în urma acestor schimbări. Turcia va cunoaște numai avantaje, fără nici un inconvenient, iar prosperitatea generală crescută a Principatelor va cîntări greu. Venitul pe care îl va aduce acest proiect, dacă va fi realizat în bune condițiuni, s-a apreciat la o cifră pe care mă tem să o menționez".

Anca LĂZĂREANU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1983.
[2] Această cale ferată a fost construită în 1860.

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

De secole, înaintașii noștri au visat realizarea unei noi magistrale fluviale, dar nu au putut trece la înfăptuirea ei.

NICOLAE CEAUȘESCU

1851. Vechi proiecte românești pentru Magistrala Albastră

Între numeroasele preocupări ale lui Ion Ionescu de la Brad (1818-1891)[1] ce vizau modernizarea vieții economice a țării se înscrie și aceea legată de inițierea unui proiect privind realizarea unei căi mai lesnicioase de navigație, unind Dunărea cu Marea Neagră.

Participant activ la revoluția de la 1848, el a fost vicepreședinte al Comisiei proprietății din Țara Românească, militînd pentru împroprietărirea țăranilor. Silit, împreună cu alți compatrioți, să ia drumul exilului, după reprimarea revoluției de la 1848, a ajuns la Constantinopol, unde a stat din martie 1849 pînă la 30 iunie 1857. Aici, ajutat de Ion Ghica, s-a afirmat ca un bun specialist nu numai în agricultură, ci și în economie politică, statistică și contabilitate. Excelentele și variatele sale cunoștințe i-au adus numirea ca membru al Consiliului de agricultură și apoi director al școlii imperiale de agricultură de la San Stefano. Tot Ion Ghica l-a recomandat lui Felix Noguès, director și proprietar al ziarului *Journal de Constantinople*, publicație apărută în 1845, și în paginile căreia I. Ionescu a publicat articole, începînd din anul 1850, conținînd idei originale și valoroase privind modernizarea țării sale. Astfel, la 4 aprilie 1851 a apărut pe prima pagină din *Journal de Constantinople* articolul intitulat *Canal de Küstendjé*[2], avînd ca subiect un proiect de canal Dunăre-Marea Neagră. După cum însuși autorul mărturisea, ideea data încă din anul 1844. Reluarea ei în 1851 s-a datorat unei călătorii întreprinse în Dobrogea, împreună cu inginerul Grigore Ioranu (comisar de propagandă în timpul revoluției, refugiat și el la Brussa, în Asia Mică) între 10 aprilie și 10 august 1850. Canalul Dunăre-Marea Neagră, după proiectul lui I. Ionescu de la Brad, urma să scurteze considerabil distanța și să dezvolte portul Constanța.

Idei asemănătoare găsim și la alți oameni ai epocii, cum a fost, de pildă, diplomatul englez David Urquhart. În 1837 el a propus construirea unui „canal la Rassova, care să lege Dunărea de Mare în locul unde cursul Dunării se apropie cel mai mult de Mare, evitîndu-se în felul acesta un ocol și pericolele pe care gurile Dunării le cauzau navigației".

Importanța Dobrogei și a căilor ei de comunicație a fost amplu tratată de Ion Ionescu de la Brad și în lucrarea sa *O excursie agricolă în Cîmpia Dobrogei*, apărută la Constantinopol în 1850 în limba franceză și tipărită în românește, la București, în 1879. În acest studiu, precum și în amintitul articol din *Journal de Constantinople* susținea că dacă s-ar putea dirija Dunărea pe un vechi braț între Cernavodă și Constanța s-ar scurta distanța cu 150 leghe franceze, lungimea canalului fiind de 16 leghe franceze (1 leghe franceză = 4 km).

Analizînd importanța realizării proiectului, Ion Ionescu demonstra, în continuare, „că în afara imensului avantaj ce l-ar avea Europa Centrală din navigația acestui braț al Dunării, beneficii imediate care ar rezulta pentru comerț și industrie ar fi de cea mai mare importanță". El insista asupra rentabilității acestei întreprinderi, subliniind efectele ei pozitive asupra dezvoltării generale a Dobrogei, a portului Constanța, îndeosebi: „Poziția de astăzi a Constanței este cea mai frumoasă. Are forma unei limbi de pămînt în mijlocul mării. Cu o lucrare în liman (port), spre a-l asigura de primejdia vînturilor de la răsărit, Constanța devine portul cel mai sigur și mai producător, fiind menit a fi locul de încărcat al productelor Principatelor".

Cristian PĂUNESCU,
Aurel DUȚU

După cucerirea independenței de stat a României și revenirea Dobrogei la patria mumă, în 1878, construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră s-a impus ca o necesitate națională. El urma să slujească valorificării în condiții avantajoase a bogă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1968.
[2] Numele turcesc al orașului Constanța.

ţiilor ţării, participării mai intense a României la schimburile comerciale internaţionale.

Primul dintre proiectcle româneşti, după 1878, privind construirea unui canal în Dobrogea aparţine lui Grigore Em. Lahovary, în colaborare cu belgianul James Van Drunen. Publicat în 1883, la Bruxelles, sub titlul *Projet d'un Canal Danubien de Kustendjé a Tchernavoda*, memoriul pornea de la relevarea avantajelor economice rezultate din construirea unei astfel de căi navigabile. În expunerea lor, fără a furniza amănunte tehnice, autorii îşi exprimau convingerea că noua cale „va deveni o arteră importantă de tranzit pentru comerţul general, datorită debuşeului asigurat de această mare cale de navigaţie, care, prin mijlocirea canalului de pe Main, merge de la Marea Nordului la Marea Neagră". Totodată, portul Constanţa „va deveni [prin mijlocirea canalului] un centru activ al României şi va putea rivaliza cu marile porturi ale Europei".

În 1897, inginerul român B.G. Assan propunea şi el construirea unui canal fluvial între Cernavodă şi Constanţa. Proiectul era avansat în lucrarea *Du rôle de la Roumanie dans le mouvement commercial de l'Europe avec l'Asie, l'Afrique, et l'Australie*, apărută la Bucureşti. Necesitatea săpării canalului era formulată tranşant: „Părerea noastră fermă este că acest canal va fi făcut, căci el este indispensabil viitorului economic al României". B.G. Assan sublinia, totodată, că „acest canal va fi o lucrare executată pe propriul nostru teritoriu şi poate fi considerată ca relativ [aparţinînd] afacerilor noastre economice interne, afaceri în care nici o putere nu are dreptul a se amesteca, mai ales cînd nici una dintre ele nu va suferi vreun prejudiciu, ci, dimpotrivă, vor fi în profit".

În primul deceniu al secolului nostru, ecouri ale preocupărilor privind construirea canalului dintre Dunăre şi Mare au apărut în paginile presei şi ale revistelor de specialitate. Presa a relatat, de exemplu, despre însărcinarea primită de funcţionarul tehnic C.A. Ciudin de a întreprinde un studiu al posibilităţilor navigaţiei pe Valea Carasu (depresiunea adîncă şi băltoasă dintre Cernavodă şi periferia de vest a Constanţei), studiu înaintat regelui Carol I, care, deşi a apreciat importanţa lucrării, „a obiectat că nu era momentul oportun atunci, din punct de vedere practic", cum relata mai tîrziu C.A. Ciudin (*Plutus*, 29 noiembrie 1923).

În perioada interbelică, iniţiativa Primăriei constănţene din 1923 de construire a unui canal ce ar fi reprezentat „pentru ţara noastră un aport incomensurabil în economia naţională" şi-a găsit un larg ecou în rîndurile opiniei publice şi ale specialiştilor. Profesorul de drept internaţional Nicolae Daşcovici releva, de pildă, că viitorul canal putea fi înfăptuit „prin mijloacele noastre proprii, tehnice şi financiare [şi] se va găsi sub autoritatea deplină a statului român" (*Argus*, 28 noiembrie 1923).

Unul dintre cele mai importante studii privind un viitor canal între Cernavodă şi Constanţa a fost publicat de inginerul dobrogean Jean Stoenescu-Dunăre în *Analele Dobrogei* din 1922, sub titlul *Canalul navigabil Cernavodă-Constanţa. Putinţa de a realiza această lucrare* (studiu revăzut în 1927 şi 1928). Autorul pornea, ca şi ceilalţi iniţiatori români, de la premisa promovării intereselor naţionale ale ţării: „Pentru România, tăierea canalului navigabil Cernavodă-Constanţa o întrevăd ca o operă ce trebuie să fie încadrată în marile interese de generalizare şi de consolidare a ţării. Unul din marile eforturi naţionale va trebui să fie călăuzit pentru realizarea acestei opere". Argumentînd avantajele ce ar decurge din construirea căii navigabile propuse de el, ing. J. Stoenescu-Dunăre releva, între altele, că „însemnătatea canalului este o adevărată operă de propăşire naţională".

Cel mai important şi detaliat studiu, din perioada interbelică, ce lua în considerare construcţia unui canal între Cernavodă şi Constanţa — aparţine inginerilor Aurel Bărglăzan şi Octavian Smighelschi. Ei au publicat, în 1929, la Timişoara, *Studiul unui canal navigabil Cernavodă-Constanţa*, pe parcursul celor peste 130 pagini desfăşurîndu-se primele calcule inginereşti foarte amănunţite de pînă la acea dată. În conceperea generală a proiectului, cei doi autori făceau apel numai la utilizarea posibilităţilor proprii ale economiei naţionale şi a gîndirii tehnice originale a specialiştilor români. „Afară de cîteva din maşinile-unelte necesare executării canalului, totalitatea lucrărilor se pot executa cu tehnicieni români, cu mînă de lucru românească şi cu material românesc".

În deceniul patru, preocupările statului pentru îmbunătăţirea şi diversificarea căilor sale de comunicaţii au determinat o mai mare atenţie acordată de diferite organisme guvernamentale şi private problemei proiectării şi construirii unui canal între Dunăre şi Marea Neagră. Amploarea lucrărilor, investirea unui uriaş capital financia şi tehnic — mijloace ce depăşeau posibilităţile statului român în acea vreme — au determinat, de fiecare dată, rămînerea în stadiul de proiect a tuturor încercărilor.

După cum se ştie, la începutul anilor '50 s-au început, într-o altă concepţie, lucrările pentru realizarea unui canal, dar au fost oprite după trei ani, patria noastră neavînd atunci forţa tehnică şi materială necesară. Realizarea noului drum al Dunării spre Marea Neagră, inaugurat de preşedintele Nicolae Ceauşescu la 26 mai 1984, ilustrează cu elocvenţă prezenţa României socialiste în istoria contemporană, naţională, europeană şi universală; ea depăşeşte semnificaţia pur economică sau tehnologică, devenind un adevărat, complex şi reprezentativ, eveniment istoric al „Epocii Ceauşescu".

Stoica LASCU,
Muzeul de istorie naţională şi arheologie, Constanţa

23 AUGUST

40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

MASELE POPULARE —

MARELE EROU
ȘI FĂURITOR AL ISTORIEI

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,
prof. univ. dr. doc.

Unul din izvoarele care explică amploarea personalității președintelui României Socialiste, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, este identificarea sa cu aspirațiile maselor, ale poporului, acordul adînc și exemplar al activității sale cu cerințele epocii. Întreaga viață a președintelui Nicolae Ceaușescu mărturisește profunda încredere în forțele poporului, în capacitatea sa creatoare, în puterea idealurilor și energiilor sale. Îndemnul de a fi mereu alături de popor, împreună cu el, așezarea activității partidului și a rolului său conducător sub semnul integrării organice cu poporul, pornesc de la exemplul pe care însuși domnia sa îl întruchipează, din resorturile cele mai adînci ale unei îndelungi experiențe de viață și de acțiune.

Este firesc, de aceea, ca secretarului general al Partidului Comunist Român să-i fie atît de apropiată istoria, s-o înțeleagă în toate fibrele ei, în frumusețea momentelor înălțătoare, în elanurile mărețe ale forțelor înaintate, revoluționare.

Mulțumită operei tovarășului Nicolae Ceaușescu, a militării sale energice pentru înțelegerea adecvată a trecutului nostru, există astăzi, mai mult ca niciînd altădată, o conștiință vie a caracterului unitar al istoriei țării, poporului și partidului. În mai multe cuvîntări și expuneri și în mod special în Expunerea la Plenara din 1-2 iunie 1982, secretarul general al partidului, președintele țării a formulat postulatul metodologic de însemnătate esențială privind caracterul unitar al istoriei patriei și partidului, necesitatea de a le considera ca expresie a unei realități unice, ale aceleiași deveniri. „*Va trebui să avem o istorie unitară* — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — *care să redea corespunzător fiecare etapă de dezvoltare economică-socială, fiecare perioadă istorică și luptele sociale, activitatea politică, să caracterizeze, în lumina adevărului bazat pe fapte și documente, atît rolul claselor sociale, al poporului, cît și al diferiților conducători ai statului și personalități politice, științifice, culturale. În această concepție a unei istorii unice, istoria poporului român va trebui să cuprindă și istoria mișcării muncitorești revoluționare, a Partidului Muncitoresc Social-Democrat, precum și a Partidului Comunist Român. Nu pot exista două istorii, una a poporului și una a partidului. Poporul nostru are o singură istorie, iar activitatea Partidului Comunist Român, ca și a altor partide, în diferite perioade, constituie o parte inseparabilă a istoriei patriei*".

Există în indicația secretarului general al partidului un temei teoretic profund, căci numai în unitate cu ansamblul problemelor societății dintr-o epocă sau alta putem să evaluăm în termeni corecți ce reprezintă o mișcare socială sau un partid politic în destinele unei colectivități, să definim sensurile activității acestora în funcție de tendințele evolutive și de cerințele puse în fața societății. A integra și prezenta o mișcare social-politică în unitate cu istoria țării înseamnă a percepe această mișcare ca forță a națiunii, ca exponent al unor procese generate din adîncurile sale, ca expresie a cerințelor societății date, în concordanță cu tendințele sale evolutive, cu linia de mișcare a acesteia.

Istoria țării, a poporului este matricea care hrănește viața și acțiunea partidului și cadrul în care devin inteligibile sensurile acestei acțiuni. Numai un partid care-și asumă total destinele națiunii, care trăiește din plin viața ei, simte nevoia imperioasă a integrării organice și vede logica rațiunii sale în unitate cu poporul, cu patria. Or, la procesul acestei asumări de destin, al acestei integrări organice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus o contribuție hotărîtoare, a avut un rol decisiv.

Aplicînd creator concepția materialismului istoric și metoda dialectică în studierea isto-

riei României, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază ca adevăr fundamental al ei rolul maselor populare în asigurarea progresului istoric: *„Întreaga istorie a țării noastre demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României"*.

Permanență a istoriei țării noastre, lupta împotriva exploatării interne, feudale și apoi capitaliste, împletită cu lupta împotriva dominației străine și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a României, asupra felului de a fi și de a gîndi al poporului român, asupra destinului său istoric, a determinat hotărîrea sa fermă, înfăptuită cu mari sacrificii, de a fi stăpîn în propria țară.

Înfrățiți cu românii în efortul ce a făcut să crească rodul pămîntului, în munca grea de punere în valoare a bogățiilor acestuia, în strădania creatoare de creștere a patrimoniului comun al țării, locuitorii de alte naționalități, ce trăiesc alături de români și au împărtășit soarta lor, s-au simțit solidari cu ei și au participat activ la lupta de eliberare socială și de apărare a fruntariilor țării. În această luptă comună, în focul marilor înclestări sociale și de apărare a țării, s-a închegat și cimentat — dincolo de uneltirile asupritorilor, dincolo de interesele lor de dezbinare, pentru a stăpîni și exploata cu mai multă ușurință — unitatea de interese a maselor populare, indiferent de apartenența etnică, s-a creat o tradiție de solidaritate puternică între ele. Marile răscoale țărănești din Transilvania, răscoala de la Bobîlna, războiul țărănesc de sub conducerea lui Gh. Doja sau răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan reprezintă momente însemnate în șirul acțiunilor de luptă comune duse de poporul român și de naționalitățile conlocuitoare pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață, pentru libertate socială. Preluată de mișcarea muncitorească și adăugîndu-i-se sensuri noi, această tradiție, izvor de înțelepciune acumulată secole de-a rîndul, a fost valorificată și spiritul ei ridicat la valoare de principiu în politica Partidului Comunist Român, de realizare și întărire a unității moral-politice a maselor populare din România. *„Viața* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — *a demonstrat fără putință de tăgadă că românii, maghiarii, germanii și celelalte naționalități conlocuitoare au putut face față greutăților timpurilor, au putut învinge în lupta împotriva exploatatorilor și asupritorilor, au putut păși pe drumul progresului, numai muncind și luptînd alături înfrățiți"*.

Prin punerea în evidență a rolului maselor populare în istorie, tovarășul Nicolae Ceaușescu nu scapă din vedere importanța relației mase-personalități în făurirea procesului istoric. *„În marile bătălii sociale și naționale* — afirmă secretarul general al partidului — *din rîndul maselor largi populare s-au ridicat și se ridică mii și mii de luptători revoluționari, militanți și conducători politici de seamă. Identificîndu-se cu idealurile maselor, cu interesele națiunii, ridicîndu-se la nivelul înțelegerii cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, al cunoașterii științifice a legilor luptei de clasă, ei pot îndeplini un rol important în organizarea și conducerea luptei revoluționare, aducînd astfel o contribuție prețioasă la progresul societății"*. Se atrage atenția asupra necesității de a aprecia activitatea personalităților revoluționare și politice *„în strînsă legătură cu clasa socială căreia îi aparțin"*, indicîndu-se criteriile științifice de judecată a activității personalităților, respectarea obiectivității și a principiilor istorismului. În lumina acestei valoroase precizări metodologice cinstim figurile unor mari voievozi din epoca feudală *„nu ca feudali, ci ca oameni înaintași ai timpurilor lor, care au pus în joc tot ce au avut pentru izgonirea cotropitorilor străini de pe pămîntul strămoșesc"*.

Întărit prin învățătura istoriei, care i-a slujit ca forță în acțiune, Partidul Comunist Român, continuator al tradițiilor revoluționare ale poporului, ajuns la cîrma țării, a înfăptuit o operă intrată în istorie. El a știut folosi o asemenea tactică și strategie în relațiile cu celelalte partide și diferite grupări politice încît să-și mențină și să-și întărească legătura cu masele populare, singure în măsură, sub o conducere fermă, să realizeze în practică un program revoluționar de transformare a societății.

După Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, în vederea afirmării puternice a democrației socialiste a crescut preocuparea de a perfecționa ceea ce secretarul general al partidului a numit *„produsul cel mai înalt al naturii, Omul, creatorul a tot ce există în societate"*. Se știe că anticii au definit pe Om ca „minune a lumii", ființa capabilă să instituie prin actele sale Binele, Adevărul și Frumosul. În socialism, prin desființarea exploatării omului de către om și a constituirii unui mod de viață bazat pe forme superioare de solidaritate social-umană, omul devine scopul acțiunii și al creației sociale, valoarea centrală și focalizatoare a noii orînduiri. Expresia „societatea socialistă este lumea omului" nu-i o simplă maximă ori sentență; ea își află justificarea adevărului său în structurile materiale ale societății noastre, în noua ipostază — de producător și proprietar al mijloacelor de producție — pe care o conferă noua orînduire omului.

Principiile eticii și echității socialiste sînt menite să revoluționeze orizontul valoric și afectiv al oamenilor, făcîndu-i în modul acesta receptivi la trebuințele superioare pe care le implică patriotismul și umanismul revoluționar, la înțelegerea noului curs pe care îl prezintă modul de expresie și manifestare al libertății în societatea noastră.

CORPUL DE COMANDĂ AL OȘTIRII ROMÂNE ÎMPOTRIVA GERMANIEI NAZISTE (II)

General-locotenent ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

Fricțiunile dintre trupele române aflate pe front și Wehrmacht au atins, odată cu anul 1942, o intensitate deosebită. Generalii români și-au intensificat protestele împotriva abuzurilor comandamentelor germane, așa cum s-a întîmplat la 2 ianuarie 1942, cînd comandantul Corpului de munte aprecia că propunerea comandamentului hitlerist de a încadra trupele române cu ofițeri și subofițeri germani avea drept scop „de a forța [pe români] la luptă pînă la distrugere".

Pentru a-înlătura orice îndoială dictatorului cu privire la adevărata stare morală a trupelor, Marele Stat Major (M.St.M.) a ordonat efectuarea unei anchete în rîndul marilor unități aflate în Crimeea. Rezultatele sondajului au evidențiat totala contradicție între opțiunile armatei, în frunte cu corpul ei de comandă, și hotărîrea lui Antonescu de a continua războiul. La 28 ianuarie 1942, Cabinetul militar al dictatorului a comunicat M.St.M. rezoluția lui Antonescu asupra referatului primit: „Moralul trupei este ceea ce este moralul ofițerilor. Ofițerii sînt deci cei adevărați vinovați dacă această situație este reală, ofițerii de la comandamentul Corpului vînătorilor de munte, la comandanții de divizii și pînă la comandanții de batalioane. Este evident că situația în care împrejurările războiului au dus trupele de munte și cavalerie este foarte gravă. În fața situației create, ce este de făcut? Cu tot pericolul trebuie să retragem trupele? Se poate concepe o astfel de mentalitate?... Să se arate generalului [Gh.] Avramescu [comandantul Corpului de munte] și generalilor comandanți de brigade lipsa lor de înțelegere".

Treptat, treptat, nemulțumirile generale ce domneau în toate straturile societății și-au pus amprenta puternică asupra armatei, în cadrul căreia s-a accelerat procesul de clarificare a opiniilor, numeroși generali și ofițeri alăturîndu-se acelora care încă din primele momente repudiaseră politica promovată de Antonescu de apropiere de Germania nazistă. Acest proces de clarificare — stimulat puternic de Partidul Comunist Român — a căpătat un curs tot mai accentuat spre un țel unic, corespunzător intereselor naționale — ieșirea din războiul hitlerist. În armată s-a format o opoziție a generalilor și ofițerilor superiori ce s-a alăturat forțelor care — sub conducerea Partidului Comunist Român — pregăteau eliberarea țării de sub dominația fascistă.

După Iacobici — Șteflea

Înlăturarea generalului Iosif Iacobici din fruntea Marelui Stat Major, excluderea din cadrele active a generalilor cunoscuți pentru opoziția și rezistența exprimate față de continuarea și dezvoltarea „colaborării" militare cu cel de-al III-lea Reich, măsuri ordonate de Antonescu la începutul anului 1942, n-au dat rezultatele scontate. Numit în fruntea M.St.M., generalul Ilie Șteflea s-a încadrat încă din primele zile, împreună cu ajutoarele

sale imediate – generalii Mardare Socrat, I Borcescu și colonelul N. Nestorescu – în puternicul curent de opoziție ce domina acest important organ de conducere al armatei.

Generalul Ilie Șteflea s-a opus cu fermitate concepției germane privind utilizarea unităților române de pe front. Astfel, la foarte puțin timp după numire, la 7 februarie 1942 el trimitea Cabinetului militar al lui Antonescu raportul locotenent-colonelului Văutu, ofițerul de legătură pe lîngă Armata 11 germană, privind „modul în care sînt întrebuințate trupele române din Crimeea de către comandamentul german". Iată un pasaj din acest document: „Marile unități și chiar micile unități sînt întrebuințate fragmentat, fiind repartizate și subordonate la toate marile unități germane; comandanții de mari unități române [sînt] fără comanda operativă efectivă sau puși în situația de a comanda unități inferioare decît acelea la care au dreptul. *Aceste prevederi lezează sensibilitatea și prestigiul trupelor și comandanților*, [care] *se simt izolate și lipsite de grija și ocrotirea șefilor lor direcți; unități române au fost puse la eforturi supraomenești de șefi germani* [subl. ns.]".

Marele Stat Major a reacționat energic pentru a înlătura sau, cel puțin, a limita imixtiunile comandamentelor și ofițerilor germani de legătură în atribuțiile de comandă ale unităților și marilor unități române, înaintînd proteste repetate împotriva „condițiilor extrem de grele în care au fost puse să lupte trupele noastre". Într-unul din aceste proteste prezentate șefului Misiunii militare germane, generalul Șteflea arăta că a fost „zguduit de atîta amestec, dezordine, haos și porcărie" din partea ofițerilor germani, care au condus trupele române subordonate, încheind că „după părerea sa, comandamentului general căruia i s-a făcut o asemenea dezonoare nu i-ar mai fi rămas nimic de făcut decît să se arunce în brațele dușmanului". Pus în fața unor astfel de aprecieri, șeful Misiunii militare germane afirma că „nu se mai poate face un secret că dispoziția de a mai lupta a românilor a scăzut simțitor."

Opoziția de care se lovea Antonescu în popor – inclusiv în armată – era sesizată și de ministrul german la București, Manfred von Killinger, într-un raport înaintat ministrului de externe al celui de-al III-lea Reich: „Marea mobilizare pentru ofensiva de primăvară nu a fost populară în rîndurile poporului... Propaganda [rezistenței antihitleriste] a pătruns departe și și-a atins în mare măsură țelul... Cînd mareșalul l-a schimbat pe generalul Iacobici de la șefia Marelui Stat Major – arăta Killinger –, a făcut-o nu numai din motive militare, ci și din cauza aceleiași probleme politice. Război în est sau război contra Ungariei este problema care, așa cum crede și mareșalul, nu mai poate să aștepte mult timp, căci el a văzut că această propagandă a prins deja rădăcini în înaltele cercuri ofițerești".

La numai o lună după instalarea în funcție, șeful Marelui Stat Major, generalul Ilie Șteflea i-a înaintat lui Antonescu un raport în care, opunîndu-se angajării de noi efective pe front, cerea amînarea trimiterii eșalonului doi pe teatrul de operații. Între argumentele propunerii sale, el menționa: „Unitățile din eșalonul doi, care au suferit pierderi apreciabile în operațiunile din anul 1941, n-ar putea să-și completeze și întinerească efectivele prin aportul celor două contingente de recruți chemate sub arme la 25 februarie a.c. și care pînă la data de 15 iunie nu-și vor putea însuși instrucția necesară... O ridicare prin mobilizare a masei brațelor noastre de muncă și a vitelor ar compromite hrănirea armatei și a populației și îndeplinirea obli-

Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebue doborât. Pentru aceasta armata trebue să se unească cu toți patrioții.

Nici o clipă nu e de pierdut.

E momentul actiunei. Armata și comandantii ei poartă o mare răspundere. Ei trebue să-și îndeplinească imediat datoria patriotică. Poporul nu va uita pe cei ce au fost alături de el în reasul decisiv. Nici pe cei ce nu și-au făcut datoria. Dați ordine pentru încetarea luptei în Crimeia, pentru întoarcerea armelor împotriva nemților!

Nu toleratí ca unități românești să fie trimise la luptă alături de nemți împotriva armatei roșii.

Împotriviți-vă cu forța, dacă primiți astfel de ordine!

Alături de popor, doborâți pe trădătorul de patrie Antonescu!

Împiedecați, cu armele, pustiirea țării de către nemți!

Uniți-vă cu toți patrioții în lupta pentru salvarea țării!

Trăiască România liberă și independentă!

Apel al P.C.R. către comandanții de mari unități, ofițerii și soldații români, apărut în ziarul ilegal România liberă, *din 22 martie 1944*

gaţiunilor ce decurg din acordurile economice cu Germania, mai ales că nu dispunem de rezerve alimentare stocate de la an la an".

În acelaşi spirit, la o intervenţie a Misiunii militare germane privind stabilirea termenelor ferme şi a condiţiilor participării eşalonului trei (5 divizii) la operaţii, primul adjunct al şefului M.St.M., generalul Cătăranu insista pentru anularea acestei măsuri, arătînd că o astfel de acţiune ar fi dus la imposibilitatea de a se mai asigura „liniştea internă" a ţării.

Comentariul Agenţiei TASS

Pentru a se da o cît mai mare credibilitate propunerilor de amînare, sau pentru a se evita trimiterea de noi trupe pe front, M.St.M. a întocmit şi înaintat lui Antonescu numeroase studii privind necesitatea întăririi apărării graniţei cu Ungaria, propuneri ce veneau în contradicţie cu intenţiile dictatorului. Dificultăţile întîmpinate de Antonescu în lărgirea colaborării militare cu Germania la începutul verii lui 1942 deveniseră de notorietate internaţională. Într-un comentariu al Agenţiei TASS din mai 1942 se menţiona: „Impopularitatea războiului contra U.R.S.S. care creşte în păturile largi ale populaţiei româneşti, progresele mişcării antihitleriste şi antigermane din România, acestea sînt cauzele îngrijorării mereu crescînde a cercurilor conducătoare române. Opinia publică din România, înşelată de promisiunile demagogice ale lui Antonescu că războiul va înceta îndată ce trupele vor ajunge la Nistru, a ridicat numeroase proteste... Această mişcare de proteste a luat proporţii deosebit de mari după ce s-a aflat că Maniu, şeful partidului ţărănesc [P.N.Ţ.] a adresat lui Antonescu o scrisoare[1] prin care cere încetarea războiului şi retragerea imediată a trupelor dincolo de Nistru... Se anunţă că la şedinţa Consiliului militar român mai mulţi ofiţeri superiori români au demonstrat necesitatea de a se reduce participarea trupelor române pe frontul de răsărit, ţinînd seama de primejdia unui război cu Ungaria".

În vară, cînd trimiterea eşalonului doi de trupe se afla încă în faza pregătirilor, opoziţia corpului de comandă al armatei a îmbrăcat adesea forma sabotării ordinelor şi dispoziţiilor lui Antonescu. Într-o rezoluţie din 25 iulie, profund iritat de atitudinea colaboratorilor săi, dictatorul consemna: „Ţara total dezorganizată. Ţara condamnată. Merge la derivă în toate. Am rugat pe dl. Marinescu [ministrul justiţiei] să se ocupe de această problemă de la mutarea sa la minister. Mi-a promis solemn, nu a făcut nimic. La fel s-a angajat şi generalul Stoenescu. Nu a făcut nimic. Blestemată soartă am avut să nu fiu înţeles, să nu fiu urmat".

Dar ceea ce Antonescu se încăpăţîna să aprecieze drept dezorganizare întrecea de fapt cu mult semnificaţia termenului respectiv. În scurt timp, generalul Ilie Şteflea, şeful M.St.M., a intrat şi el într-un conflict acut cu dictatorul, datorită dezacordului în privinţa continuării războiului, cerînd să fie desărcinat din funcţie. Explicînd desfăşurarea evenimentelor, generalul Şteflea menţiona: „În cele din urmă, am prezentat fostului conducător un plan de campanie contra Ungariei, din care rezulta că dacă noi trimitem trupe din interior pe front, ungurii vor rămîne atît de puternici şi superiori încît în cazul că ne vor ataca vom fi nevoiţi să părăsim întreg Ardealul şi să ne retragem pe Carpaţi. Pe acest plan, fostul conducător a pus următoarea rezoluţie: «Este ridicolă lucrarea întocmită de Marele Stat Major. Toţi se vor întreba: acesta este creierul armatei?». În urma acestei rezoluţii, prin Raportul nr. 9, am cerut să fiu înlocuit de la şefia Marelui Stat Major"[2].

Antonescu a respins cererea generalului Ilie Şteflea, dar acesta, împreună cu alţi generali care împărtăşeau aceleaşi convingeri, a întreprins o serie de acţiuni şi a ordonat măsuri menite să diminueze efectele deciziilor şi angajamentelor asumate de Ion Antonescu faţă de cel de-al III-lea Reich. „A trebuit să rămîn la şefia Marelui Stat Major, hotărît să pun toată străduinţa pentru a salva cît mai mult, dacă nu mai puteam salva tot". Ajutat de generalii Mardare şi Borcescu, de colonelul Nestorescu, prin restructurările operate în organica marilor unităţi şi netrimiterea eşalonului trei (5 divizii), M.St.M., a diminuat, conform aprecierilor generalului Şteflea, efectivele trimise pe front cu circa 220 000 oameni.

Paralel cu aceste acţiuni, au fost întreprinse măsuri ce vizau limitarea competenţei comandamentelor germane în privinţa utilizării operative şi tactice a marilor unităţi române, căutîndu-se cu insistenţă împiedicarea angajării armatei române pe principalele direcţii de efort. Pentru realizarea acestui obiectiv, la 13 august, generalul Şteflea a telegrafiat ataşatului militar român la Berlin, pentru ca acesta să intervină „foarte energic" la O.K.H. spre a obţine „ca toate forţele române care operează la est de linia Marea de Azov — Marea Neagră să fie grupate la Armată".

Cererea a fost respinsă de conducerea Wehrmachtului, ca şi aceea făcută de M.St.M. lui Antonescu de a nu angaja armata în operaţiile de la Stalingrad, ci ca ea să fie concentrată, sub comandament românesc, pe un segment secundar al frontului. „Cum concepe Marele Stat Major — suna rezoluţia aşternută de dictator pe documentul respectiv — că s-ar putea să procedăm? Ar fi

[1] Se referă la scrisorile înaintate de Maniu dictatorului în vara şi toamna anului 1941.

[2] *Magazin istoric*, nr.8/1979.

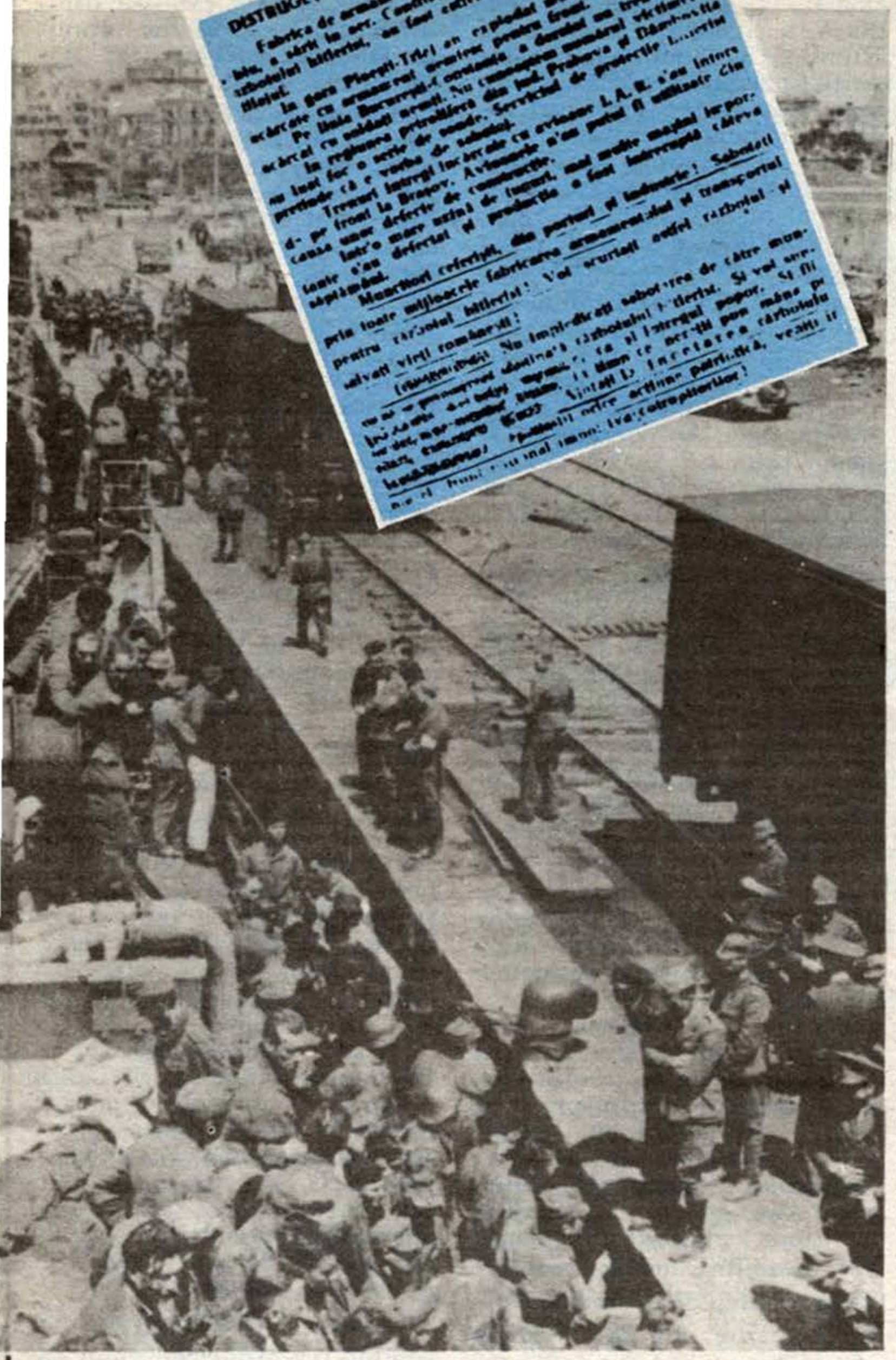
DISTRUGEȚI MAȘINA DE RĂZBOI HITLERISTĂ
Fabrica de armament din Avrig, de proprietatea firmei
sabotată de muncitori
La gara Ploiești-Triaj au explodat mai multe vagoane
Pe linia București-Constanța a deraiat un tren militar
Trenuri întregi încărcate cu avioane L.A.R. s'au întors
Muncitori români, din porturi și industrie! Sabotați
Vor sfârșitul războiului!
Să ne unim cu toții, ca să isgonim hitlerismul
Sus inimile! Sus brațele!
Ajutați pe ostașii noștri!
Jos Hitler!
Trăiască libertatea!

Moment dramatic în portul Constanța: cu o navă germană au reușit să ajungă în țară și cîțiva ostași români răniți și mutilați într-un război pe care îl urau. În chenar — un apel al P.C.R. care cheamă la luptă împotriva războiului hitlerist

Conștiința patriotică a ofițerilor

Noua fază a raporturilor dintre Antonescu și corpul de comandă al oștirii, contradicția lor tot mai evidentă erau sesizate cu promptitudine de *Apărarea*, organ de presă ilegal editat de P.C.R., care în numărul din iulie 1942 publica articolul *Conștiința patriotică se trezește în rîndul ofițerilor*. „Alte unități sînt puse sub comanda directă a ofițerilor nemți. Urmarea este excluderea ofițerilor patrioți. Astfel au fost pensionați, prin decret, fostul ministru al armatei și al Marelui Stat Major, Iacobici, 10 generali de divizie Crassu Gr., Bunescu Al., Dragomirescu, Șerb T., Gheorghe B. [corect: Gheorghiu D.], Georgescu Gr., Popescu Gh., Gheorgheș Al., Pleniceanu I., Iliescu T., 4 generali de brigadă, precum și 18 colonei".

Într-adevăr, rezistența tot mai puternică întîmpinată de politica sa aventuristă l-a determinat pe Antonescu să ordone, pînă la sfîrșitul anului 1942, scoaterea din rîndul cadrelor active ale armatei a altor 26 generali, cei mai mulți dintre ei cunoscuți pentru ostilitatea lor față de continuarea războiului, conflictele publice pe care le avuseseră cu comandamentele germane și relațiile ce le întrețineau cu partidele politice din opoziția antifascistă. Desigur, starea de spirit pronunțat antihitleristă a trupelor, poziția forțelor și grupărilor politice interne de condamnare a colaborării militare cu Germania, propriile credințe și opțiuni au jucat un rol important în stabilirea liniilor de conduită a M.St.M. și a cadrelor superioare de comandă, dar nu au fost singurele. Atunci cînd ne referim la soluțiile și căile adoptate de foruri de decizie și concepție militară trebuie avută în vedere și opinia acestora asupra șanselor de reușită. O bună parte a cadrelor superioare de comandă spera și credea într-o victorie

camaraderesc să spun germanilor: rămîneți numai voi unde este rău și noi să trecem la căldură? Își iau cei ce au redactat raportul răspunderea consecințelor politice pentru o astfel de atitudine? Dacă astfel de atitudini și mentalități pleacă de la conducerea armatei ele se răspîndesc în jos și în toată țara ca fulgerul și astfel se propagă defetismul, se face jocul inamicului și se creează stările premergătoare revoluțiilor în momente grele... Așa a făcut și generalul Iacobici în iarna trecută. A spus că soldatul român nu se bate peste frontieră, că vom pierde oameni cît și materiale".

a țărilor antifasciste. La sfîrșitul anului 1941 și începutul lui 1942 situația politico-strategică mondială a suferit mutații consistente. Intrarea S.U.A. în război, activizarea factorului militar britanic, eșecul ofensivei germane și rezultatele contraofensivei sovietice de la Moscova, puneau sub semnul întrebării nu numai reușita Blitzkriegului, compromis mai demult, ci chiar șansele victoriei Axei.

Pe lîngă simplele raportări între potențialele celor două tabere, M.St.M. dispunea și de surse directe de informare ce indicau continua erodare a forței combative a Wehrmachtului. De pildă, prin ataşatul militar de la Berlin, M.St.M. era informat că pentru germani „problema Frontului de est... nu se poate rezolva definitiv printr-o înfrîngere militară mai mult sau mai puțin decisivă a armatelor sovietice. Ea este și va fi o problemă politică și militară de lungă durată". Același document făcea estimări la fel de pesimiste și în privința dezvoltării viitoare a evenimentelor.

Documentele emanate de la M.St.M. în acele luni conțin numeroase informații privind frămîntările din rîndul armatei. Se constata că militarii erau nemulțumiți pentru faptul că „unitățile române continuă să lupte în Caucaz. Se întreabă toți: pînă cînd și pînă unde vom lupta?"; la Diviziile 3 vînători de munte și 19 infanterie, ostașii „nu vor să lupte decît în Ardeal și pentru eliberarea Ardealului, nu pentru alte scopuri"; Corpul 6 armată raporta că militarii întrebau „pînă unde, pînă cînd și pentru ce luptăm?, la care [întrebare] pînă în prezent nimeni nu a dat un răspuns satisfăcător"; la Corpul 7 armată, soldații și ofițerii „nu văd cu ochi buni ducerea trupelor române mai departe în U.R.S.S." și afirmau „că este mai oportun să se tranșeze litigiul cu Ungaria decît să ne afundăm mereu în vastul teritoriu al Rusiei".

Misiunea militară germană informa M.St.M. că ofițerii români întorși de pe front afirmau că „Antonescu se sprijină pe baionetele germane. Trupele noastre de pe frontul de est sîngerează pentru Hitler... Vrem vechile noastre teritorii care ne-au fost luate prin arbitrajul de la Viena".

Așa se explică de ce în România, la 23 august 1944, nu a avut loc o confruntare fratricidă internă, ci înlăturarea unui regim urît de un întreg popor și de o întreagă armată; nu au existat de o parte o forță insurecțională și de alta o forță militară devotată vechiului regim. Întreaga armată a răspuns apelului și ordinelor noului guvern instaurat și aflat sub egida principalelor partide politice ale țării, inclusiv a partidului comunist. Pentru a se ajunge la o astfel de situație era absolut obligatoriu — cum am urmărit să demonstrăm în aceste articole — ca la nivelul structurilor de comandă să nu se manifeste nici o fisură, stare de fapt confirmată pe deplin de însăși desfășurarea evenimentelor revoluționare din august 1944. Cum a fost posibilă o astfel de situație? Răspunsul la această întrebare l-am considerat posibil prin abordarea și analizarea documentelor ce probează componența, manifestarea și evoluția stării de spirit a unui grup compact și distinct al corpului de comandă, cu posibilități de acțiune și disponibilități certe de influență și decizie în condiții de război, în momentele de maximă încordare — corpul de generali. Au fost chestionați 387 dintre cei care au îndeplinit diferite funcții, fiind în activitate în perioada 1940-1945. Ne-am oprit însă doar asupra cazurilor și situațiilor de confruntări directe dintre reprezentanții acestui grup de elită al armatei și Ion Antonescu. Deăltfel, nu lipsit de interes pentru evidențierea caracterului neștiințific și nerealist al concluziilor acelora care nici astăzi nu vor să înțeleagă situația României pe parcursul celui de-al doilea război mondial, este faptul că la puțin timp după victoria insurecției române, în septembrie 1944, profesorul Gamillschegg, fostul director al Institutului de relații culturale germano-român, era în măsură să reliefeze rolul important pe care cadrele superioare de comandă ale armatei l-au avut în pregătirea și desfășurarea marii ridicări la luptă a poporului român din august 1944. Din rîndul forțelor care au pregătit insurecția română de la 23 august — scria Gamillschegg în septembrie 1944 — „nu poate fi uitată gruparea care, deși puțin cunoscută public, a fost cu atît mai periculoasă în desfășurarea evenimentelor. Este vorba de Marele Stat Major român și de corpul de ofițeri superiori dominat de acesta. Nu este adevărat, așa cum s-a arătat în diverse surse, că mareșalul folosea armata română ca instrument pentru menținerea ordinei. Succesele sale politice nu s-au datorat acestui fapt, ci colaborării sale vremelnice cu legionarii. Marele Stat Major a sabotat de la bun început, în măsura în care i-a fost posibil, conducerea militară germană".

Cît de importantă era poziția pe care se situa acest grup, în totalitate sau numai membri cu poziții cheie, se poate observa cu ușurință și din căutarea disperată a lui Hitler de a găsi un general dispus să colaboreze cu Wehrmachtul și să formeze un guvern contrarevoluționar pentru înfrîngerea insurecției române.

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

TOATE FORȚELE PATRIOTICE LA ACȚIUNE

DUMITRU DĂMĂCEANU

Numele lui Dumitru Dămăceanu (1896-1978) se regăsește, alături de cele ale altor generali și ofițeri superiori, pe documentele de luptă ale poporului român împotriva Germaniei hitleriste. Participant activ la pregătirea și executarea actului istoric de la 23 August 1944, D. Dămăceanu a semnat, în calitatea sa de șef de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.), ordinul „Pajura" din ziua de 23 august, orele 18.00, care punea toate unitățile militare din subordinea C.M.C. în stare de pregătire de luptă, precum și ordinul „Stejar — extremă urgență!" de la orele 18.30, din aceeași zi istorică, ordin care indica intrarea unităților în dispozitivul de luptă stabilit în vederea curățirii Capitalei de trupele germane.

Dumitru Dămăceanu a beneficiat de legăturile cu reprezentanții partidului comunist încă din primăvara anului 1944, și, sub influența nemijlocită a acestora, s-a raliat, la ședința din noaptea de 13 spre 14 iunie, planului insurecțional conceput și elaborat de P.C.R.

Născut la 1896, în satul Cosmești de lîngă Tecuci, a urmat rînd pe rînd — după absolvirea Liceului internat din Iași, ca bursier — Școala militară de cavalerie, Școala superioară de război, cursurile Școlii superioare de război de la Torino (1926-1929). Între 1936-1938 a fost numit atașat militar la Roma, iar apoi, reîntors în țară, a devenit director de studii al principelui Mihai (1938-1940) și aghiotant personal.

În 1942 a fost numit șef de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei. Rămas în strîns contact cu cercurile Palatului regal, din funcția importantă ce deținea a avut legături cu regele și cu generalul Constantin Sănătescu, șeful casei militare regale, cu care a dezbătut diferite formule pentru scoaterea țării de sub dominația Germaniei naziste. Datorită și legăturii cu reprezentanții partidului comunist, D. Dămăceanu, pe atunci colonel, s-a aflat printre acei ofițeri patrioți care au recunoscut justețea planului de eliberare națională elaborat de partidul comunist, catalizatorul tuturor forțelor antihitleriste, inițiatorul actului crucial din august 1944.

După îndeplinirea primelor sarcini de la începutul Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, Dumitru Dămăceanu a făcut parte din delegația română care a participat la încheierea armistițiului de la Moscova și, ulterior, la Conferința de Pace de la Paris.

Cariera militară i-a pus în valoare calitățile sale deosebite, străbătînd toate treptele ierarhiei militare, pînă la gradul de general de armată.

Dumitru Dămăceanu este cunoscut cititorilor revistei noastre din evocarea publicată în numărul 6/1969 al Magazinului istoric despre istorica ședință din noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, în care reprezentanții cercurilor Palatului au acceptat planul insurecțional propus de partidul comunist. Publicăm acum cîteva pagini din însemnările sale inedite, în care evocă aspecte ale măsurilor de pregătire a asaltului final împotriva regimului dictaturii militare fasciste și a dominației hitleriste asupra țării.

Ioana URSU

Pregătirea insurecției pe front...

Moștenitoarea de milenii a patriotismului străbunilor ei, lămurită și mobilizată prin activitatea desfășurată de către P.C.R. în rîndurile sale, întreaga armată s-a încadrat, de la început și total, în acțiunea declanșată la 23 August 1944.

Pregătirea militară a acțiunii în cadrul trupelor de pe front a avut deci, mai mult, un caracter de sondare a stării de spirit a militarilor și a unor comandanți cu funcții de răspundere; de asemenea, s-a urmărit în același timp informarea mai îndeaproape a anumitor comandanți de mari unități asupra necesității unei acțiuni de salvare a țării, de prevenire a acestor

Octombrie 1940: sosirea în România a trupelor Misiunii militare germane...

...august 1944: prizonieri hitleriști pe străzile Capitalei, în zilele insurecției

comandanți că o asemenea acțiune ar fi posibil să se desfășoare în curînd și că în acest caz era indicat ca și pe front să fie luate măsurile ce se vor impune, în funcție de situația concretă ce se va crea. Natural, o asemenea sarcină nu putea fi îndeplinită de oricine și nici nu putea viza pe oricare. Unii dintre marii comandanți care se găseau pe front dăduseră deja dovadă că ar fi favorabili pentru o astfel de acțiune (generalii C. Nicolescu, Mihai Racoviță, Ilie Crețulescu, Spiridon Săulescu etc.). Alții, din cei vizați, nu dăduseră încă această dovadă, dar aveam convingerea că și aceștia vor putea fi atrași de partea celor care preconizau și pregăteau înlăturarea regimului, cu toate consecințele ei, urmînd exemplul comandantului lor suprem.

Cei care au avut sarcina de a se documenta, de a sonda și de a informa pe anumiți comandanți de mari unități aflați pe front au fost generalii Constantin Sănătescu și Victor Dombrovschi.

În a doua jumătate a lunii iunie 1944 — pe baza hotărîrilor luate și conform prevederilor planului de pregătire a insurecției armate — generalul Sănătescu, șeful Casei militare a regelui, s-a deplasat în Moldova, sub pretextul că se duce „să viziteze domeniile regale de pe Valea Bistriței, de la Bicaz și Broșteni". În cadrul acestei „călătorii" incidentale, el a luat legătura cu generalul Mihai Racoviță, comandantul Armatei 4, generalul Constantin Nicolescu, comandantul Corpului 5 armată, generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Corpului 6 armată, generalul Ilie Crețulescu, comandantul Diviziei 104 munte și, probabil, cu alții, al căror nume nu-l cunosc. În acea „călătorie" generalul Sănătescu a luat legătura numai cu comandanții de mari unități aflați pe frontul din Moldova, nu și cu cei aflați la est de Prut.

Din discuțiile avute cu ei, ca și din cele constatate personal de șeful Casei militare regale, rezulta că ofițerii și soldații manifestau o vădită dorință de a se termina războiul dus împotriva Sovietelor și de a se răfui cu trupele hitleriste. Cele constatate nu erau deloc descurajatoare, dimpotrivă, ele confirmau acea stare de spirit pozitivă care exista în rîndurile armatei.

Din însărcinarea generalului Sănătescu — în cadrul aceluiași plan de pregătire — între 8 și 11 august 1944 a luat legătura cu unii comandanți de pe front și generalul Dombrovschi; în acest scop, el s-a deplasat la Bacău, Roman, Mircești și Vaslui, unde se aflau posturile de comandă ale unor mari unități. Pentru a nu se bănui scopul pe care-l urmărea, generalul Dombrovschi a folosit o mașină a Direcției generale a fabricilor de zahăr. Dealtfel, chiar deplasarea sa a fost făcută sub pretextul de a se informa la fața locului despre sfeclă, atît de necesară în acea perioadă pentru fabricile de zahăr și, implicit, pentru „nevoile frontului german"!

Constatările generalului Dombrovschi coincideau cu cele ale generalului Sănătescu.

Ambii generali au adus aceste importante constatări și concluzii la cunoștința regelui și a reprezentanților P.C.R.; în mod implicit, ele au fost cunoscute și de către cei care erau însărcinați cu pregătirea militară a insurecției armate. Rezulta că în acțiunea ce se

pregătea, se putea conta pe trupele aflate pe frontul din Moldova.

...şi în interior

Am participat, sub conducerea P.C.R., atît la cîteva aspecte din pregătirea militară de ansamblu a insurecţiei din ţară, cît şi, în mod deosebit, la pregătirea ei militară din Bucureşti. Activitatea pe care am desfăşurat-o în acea perioadă s-a înscris pe de-a întregul în concepţia planului elaborat de către partidul comunist. Potrivit acestui plan, s-a ajuns la concluzia că insurecţia trebuia să înceapă în Bucureşti, concomitent cu o acţiune la Ploieşti şi în zona Văii Prahovei; ea trebuia să cuprindă în clipele imediat următoare întreg teritoriul ţării.

Pe lîngă alte considerente pe care le voi arăta în cele ce urmează, această concepţie avea la bază şi ideea că în Capitală şi la Ploieşti (inclusiv Braşov şi celelalte localităţi importante de pe Valea Prahovei) exista un proletariat mai numeros şi bine organizat.

Prin declanşarea insurecţiei armate, de la bun început în Capitală şi în zona Ploieşti, odată cu răsturnarea dictaturii militaro-fasciste se asigura atît stăpînirea Bucureştiului — centrul politic, economic şi administrativ al ţării —, cît şi a bazinului petrolifer de pe Valea Prahovei; în acelaşi timp, asiguram şi stăpînirea principalelor artere de comunicaţii de importanţă strategică între sudul ţării şi partea de la nord de Carpaţii Meridionali (menţinerea acestor comunicaţii asigura concentrarea la timpul oportun a forţelor române şi sovietice la nord de Carpaţi, în vederea continuării acţiunilor de război care aveau să ducă şi la eliberarea părţii de nord a Transilvaniei).

De asemenea, în alegerea celor două zone — Bucureşti şi Valea P ahovei — s-a avut în vedere faptul că aici se afla concentrată cea mai mare parte a unităţilor şi formaţiunilor de luptă germane aflate în zona interioară a ţării (aproape 60%), a căror lichidare — de la început — ar fi constituit o lovitură puternică dată trupelor hitleriste aflate în ţară şi, implicit, un succes iniţial cu epercusiuni favorabile pentru reuşita întregii noastre acţiuni.

Ţinînd seama că Bucureştiul era capitala României, că aici se aflau importante forţe militare române ca şi puternice detaşamente de muncitori, că aici se aflau guvernul antonescian şi organele centrale ale aparatului de stat fascist, precum şi înaltele comandamente hitleriste din România, că de aici se putea lua mai uşor legătura cu toate unităţile române din ţară pentru a le conduce mai uşor, şi aici urma să-şi aibă sediul conducerea insurecţiei armate, faţă de toate aceste consideraţii, P.C.R. — la care s-au raliat şi celelalte elemente angajate în acţiunea care se pregătea — nu numai că a ales Capitala ca loc de unde trebuia să înceapă acţiunea, dar în acelaşi timp el a fixat Bucureştiul ca prim obiectiv de stăpînit, „cu orice preţ", de către forţele insurecţionale. Menţinerea Capitalei — inima şi creierul ţării — constituia nu numai un important succes în cadrul acestei acţiuni luată aparte, dar şi o premisă a reuşitei depline a insurecţiei armate în întreaga ţară. Succesele obţinute de forţele insurecţionale care acţionau în Bucureşti aveau să influenţeze pozitiv lupta din celelalte zone şi oraşe ale ţării.

Flacăra insurecţiei aprinsă în inima României trebuia să se aprindă imediat şi să se întindă pe întreg cuprinsul ţării, de la un capăt la altul al ei. Trupele germane urmau să se trezească astfel înconjurate — din primele clipe — de aceste flăcări, oriunde s-ar fi aflat ele.

Forţele insurecţionale urmau să treacă imediat, cu hotărîre, la dezarmarea, capturarea şi nimicirea ocupanţilor hitlerişti din interiorul ţării. În acest scop se impunea ca fiecare unitate sau formaţiune românească să atace de la început şi să se angajeze fulgerător în lupta împotriva unor unităţi germane, care ocupau anumite obiective sau care se găseau în deplasare. În toate aceste cazuri, trupele române trebuiau să aibă „iniţiativa" şi să realizeze „surprinderea".

Toate cele de mai sus — la care s-au mai adăugat şi alte consideraţii — au constituit elemente principale care au stat la baza „concepţiei operative generale" a luptelor insurecţionale, concepţie preconizată de către P.C.R. şi însuşită de la început de către cei care sub conducerea partidului erau angajaţi în pregătirea militară a insurecţiei noastre...

În sensul celor de mai sus, în legătură cu desfăşurarea luptelor insurecţionale din interiorul ţării, diferiţi comandanţi de mari unităţi, ca, de exemplu, generalul Marin Manafu, comandantul Corpului 1 teritorial din Oltenia, au primit unele indicaţii verbale de la generalul Sănătescu.

În afară de generalul Manafu şi de generalul C. Vasiliu-Răşcanu care, în calitatea sa de membru al Comitetului militar [stabilit în urma şedinţei din 13 spre 14 iunie 1944], era la curent cu situaţia, generalul Sănătescu a mai luat legătura şi cu comandanţii celorlalte mari unităţi aflate în interiorul ţării, sondîndu-le gîndurile şi lămurindu-i asupra evenimentelor care urmau să se desfăşoare: generalii N. Macici (Armata 1 — Transilvania), N. Pălăngeanu (Corpul teritorial — sudul Munteniei), C. Voiculescu (Corpul 3 teritorial — sud-vestul Munteniei), Gh. Stavrescu (Corpul 6 teritorial — centrul Transilvaniei), Carol Schmidt (Corpul 7 teritorial — Crişana şi Banat), I. Dumitrache (Corpul vînătorilor de munte — estul Transilvaniei), Gh. Cealîk (Corpul de cavalerie — est Bucureşti), I. Negulescu (Corpul de grăniceri), Iosif Teodorescu (C.M.C.)...

Avînd în vedere starea de spirit generală favorabilă, existentă în armată la acea dată, aveam motive puternice să credem că aceşti comandanţi

(Continuare în p. 28)

Împotriva războiului și a ocupației germane se intensifică grevele și acțiunile de sabotaj organizate de muncitorii din întreprinderile industriale și din transporturi, împotrivirile țărănimii față de rechiziții și încorporări, acțiunile de protest ale intelectualității, toate acestea exprimînd ura întregului popor față de războiul hitlerist, dorința de a se elibera din jugul fascismului.

În numeroase scrisori, memorii și proteste adresate guvernului antonescian, lideri politici și personalități ale culturii românești luau poziție împotriva războiului hitlerist și a ocupației germane.

NICOLAE CEAUȘESCU

Deceniul patru al secolului nostru — epoca îndîrjitelor bătălii antifasciste și antirevizioniste, pentru apărarea păcii și libertății popoarelor — a reprezentat o reconfirmare a înaltei ținute civice a intelectualității românești. Indiferent de apartenența lor politică, în zdrobitoarea lor majoritate, intelectualii români — savanți, profesori, scriitori, publiciști, avocați, oameni de artă — s-au manifestat în ampla mișcare antifascistă condusă de Partidul Comunist Român, iar alții, fără a fi înregimentați, au sprijinit-o permanent prin activitatea și atitudinea lor generală. Riposta antifascistă a intelectualității s-a canalizat în direcția repudierii ideologiei fasciste ca principal dușman al cuceririlor spiritului uman și al civilizației, dar și pe planul acțiunii politice, unde fascismul acționa ca adversar al independenței și integrității statului național unitar român, la a cărui realizare intelectualitatea își înscrisese un aport important.

Pe temeiul acestei atitudini generale umanist-patriotice, intelectualitatea română s-a aflat alături de toate celelalte forțe democratice, progresiste ale națiunii noastre care în anii grei ai dictaturii militaro-fasciste și ai dominației Germaniei hitleriste au acționat cu demnitate și curaj pentru salvarea țării din grava situație în care se afla. Atașamentul profund față de popor și nobilele sale idealuri de dreptate și libertate, convingerile democratice-antifasciste ale intelectualității române au căpătat în acei ani diverse forme de manifestare, ele evoluînd în strînsă legătură cu lupta generală de rezistență antihitleristă a poporului, a clasei muncitoare, luptă condusă de Partidul Comunist Român. Acțiunea universitarilor și academicienilor români din primăvara și vara anului 1944, materializată, între altele, și printr-o suită de memorii-protest adresate dictatorului Ion Antonesecu, care cereau ieșirea României din război, se înscrie firesc în amplul efort al forțelor patriotice antihitleriste de pregătire a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, operă a voinței și solidarității naționale înțelept călăuzită de partidul comunist.

UNIVERSITARI ȘI ACADEMICIENI ROMÂNI ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI HITLERIST

MARIAN ȘTEFAN, MIHAI RETEGAN

4 aprilie 1944. În cabinetul de geometrie din cadrul Seminarului matematic al Facultății de științe din București, un grup de cadre didactice de la diferite facultăți din Capitală definitivează textul unui document adresat lui Ion Antonescu: „În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru, noi, membri ai Academiei române și profesori ai Universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului populației și ai devastării

satelor și orașelor românești, transformate în cîmpuri de bătălie, după îndelungată chibzuință am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul nostru cinstit, în fața conducătorului statului. Războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-i punem de îndată sfîrșit".

Deși redactat în numele intelectualilor, documentul exprimă dorința cea mai fierbinte a cercurilor largi ale opiniei publice din România, manifestată în numeroase acțiuni ale maselor largi populare conduse de Partidul Comunist Român — ca și în scrisori, memorii și proteste adresate guvernului antonescian de către lideri politici și personalități ale culturii românești care iau poziție împotriva războiului hitlerist și a ocupației germane.

Documentul citat a intrat în istorie sub numele de Memoriul intelectualilor adresat lui Ion Antonescu în aprilie 1944; **el a fost publicat integral în mai multe rînduri (vezi și** Magazin istoric, **nr. 2/1967), citat sau comentat în numeroase articole, studii și lucrări consacrate perioadei respective. Ultima sa apariție integrală — în volumul** Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român. Tematică, bibliografie. Crestomație, **București, 1981, pp. 447-449 — a fost însoțită de o amplă notă care aduce unele precizări în legătură cu numărul persoanelor ce au semnat memoriul, ordinea în care au fost inserate aceste semnături și operează corectarea greșelilor strecurate la transcrierea unor nume la publicarea documentului în ziarul** România liberă, **din 6 septembrie 1944.**

Ocupîndu-ne mai îndeaproape de geneza acestui memoriu, am descoperit că el reprezintă doar un moment — e drept foarte important — al unei ample acțiuni inițiate și desfășurate de intelectualitatea patriotică din țara noastră, sub puternica înrîurire și sub directa îndrumare a Partidului Comunist Român. Acțiunea a fost declanșată în aprilie și s-a încheiat la 4 august 1944, încadrîndu-se, cu valențele ei specifice, în vasta activitate desfășurată de partidul comunist în direcția realizării celei mai largi coaliții de forțe patriotice — singura în măsură, în condițiile de atunci, să salveze țara din grava situație în care se afla.

În această viziune și beneficiind de noi documente depistate în arhive, ne-am propus o rememorare a împrejurărilor istorice în care s-a produs demersul academicienilor și universitarilor români, a acțiunilor întreprinse, adăugînd acele elemente care vor contribui, sperăm, la o mai exactă încadrare a lor în efortul general al forțelor patriotice care, sub conducerea P.C.R., au pregătit răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și alungarea trupelor hitleriste din România.

„Pentru o Românie liberă și democratică"

La începutul anului 1944, devenise tot mai evident că Germania și aliații săi se îndreptau cu pași siguri spre prăbușire. Continuîndu-și ampla sa activitate de salvare a țării, Partidul Comunist Român a lansat un nou apel la unirea tuturor eforturilor în vederea scoaterii țării din război, răsturnarea guvernului antonescian și alungarea hitleriștilor din România. *„Muncitori, țărani și intelectuali antifasciști* — glăsuia manifestul difuzat de comuniști la 1 ianuarie 1944 — *anul 1944 înseamnă pentru întreaga lume o luptă decisivă pînă la eliberarea Europei de sub jugul hitlerist. Muncitori din fabrici și ateliere, organizați-vă pînă nu e tîrziu! Țărani, ascundeți recolta muncii voastre! Intelectuali! Voi, prin grai și scris, înainte pentru o Românie liberă și democratică!"*

Dorința de pace, preocuparea și îngrijorarea profundă pentru viitorul patriei, al omenirii, răzbat și din paginile presei timpului. Într-un articol apărut în *Vremea* din 21 mai 1944, săptămînal în redacția căruia au lucrat și în paginile căruia au publicat și gazetari comuniști sau simpatizanți ai P.C.R., citim acest cald apel adresat intelectualilor lumii de a acționa în spiritul înaltei solidarități umane pentru salvarea marilor valori ale culturii universale. *„Lumea e amenințată să-și piardă conștiința istorică, această memorie a omenirii care, reamintindu-i traiectoria drumului parcurs, o împiedică să uite sau să părăsească drumul pe care e datoare să pășească în viitor... Cultura și civilizația nu trebuie să fie lovite. Și iată că acum nimeni nu mai are tăria să rememoreze cîte opere de artă au fost nimicite, cîte monumente au fost distruse, cîte biblioteci și muzee, institute științifice și laboratoare, cîte valori artistice și culturale au pierit... Nu s-ar putea ca marii artiști ai lumii, intelectualii și savanții cu renume mondial să organizeze o mișcare?... Pe deasupra poziției politice pe care o au țările lor, una față de alta, cărturarii și artiștii să-și întindă mîna pentru a se sprijini reciproc, să-și unească glasurile într-o unică voce puternică, așa ca să se poată face de toți auzită?"*

Ura poporului român împotriva războiului hitlerist și a dictaturii militaro-fasciste, puternicele nemulțumiri provocate de prezența trupelor hitleriste în țară, forța cu care acționează partidul comunist sînt surprinse și în sintezele informative întocmite de autoritățile antonesciene cu privire la starea de spirit ce domnește în țară. Într-un astfel de document, întocmit la sfîrșitul lunii martie 1944, se aprecia că „situația politică și militară în care se găsește România, în urma alianței cu Germania, cît și acțiunea de clarificare a maselor desfășurată de partidul comunist au dus, odată cu apropierea frontului de granițele țării, la crearea unui curent favorabil

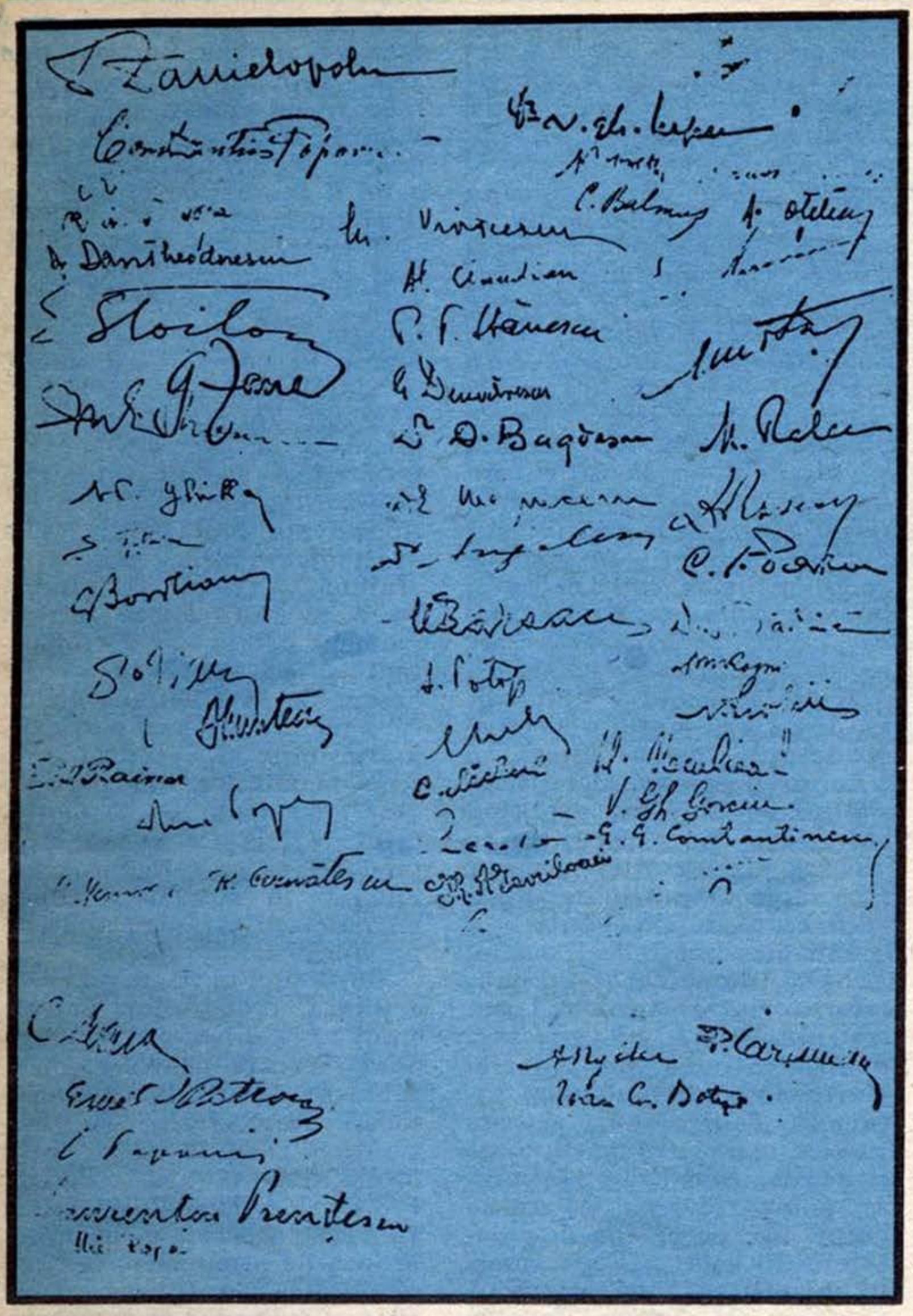

unor acţiuni împotriva regimului d-lui mareşal Antonescu, pentru denunţarea alianţei cu Germania şi ieşirea imediată a României din război".

În această atmosferă generală, sub impulsul comuniştilor şi al simpatizanţilor acestora, grupele de Uniunea Patrioţilor de la Universitatea din Bucureşti şi-au intensificat activitatea. „Majoritatea şedinţelor conspirative [ale patrioţilor universitari] — scria unul dintre participanţi, prof. Mihai Neculce, pe atunci asistent universitar, într-o relatare păstrată în arhive — au avut loc în locuinţa dr. conferenţiar Marin Enăchescu din str. Vasile Conta, nr. 3-5. Au luat parte la aceste şedinţe: S. Stoilow, Gr. T. Popa, conf. Traian Gheorghiu, conf. dr. Bagdasar, subsemnatul şi alţii..."

În cadrul întîlnirilor cu cadre de comunişti la sfîrşitul anului 1943 şi începutul lui 1944, pe măsură ce evenimentele luau o întorsătură tot mai defavorabilă pentru Germania hitleristă şi aliaţii săi, s-a concretizat ideea iniţierii unui demers pe lîngă Antonescu, pentru a i se prezenta, prin intermediul unui memoriu, adevărata stare de spirit care frămînta atunci universităţile noastre, unde începuse să se manifeste, aproape deschis, în discuţii personale, ostilitatea împotriva războiului de partea Germaniei naziste.

În contextul frămîntărilor tot mai puternice din acel moment ale unui număr tot mai mare de intelectuali care căutau o formă de manifestare directă a dorinţei lor de a contribui la salvarea ţării de la dezastrul care o ameninţa, s-a apreciat de către partidul comunist că ideea de a se adresa un memoriu de protest lui Antonescu, prin care să se ceară ieşirea imediată a României din războiul antisovietic, era întrutotul corespunzătoare sarcinilor universităţilor în acel moment istoric.

După cum rezultă dintr-o mărturie recentă (*O regretabilă omisiune*, *Contemporanul*, din 9 martie 1984 p. 13.), un rol important în iniţierea acestei acţiuni l-a avut academicianul Daniel Danielopolu.

Prin intermediul universitarilor şi academicienilor — personalităţi cu mare prestanţă şi prestigiu în viaţa cultural-ştiinţifică a ţării, mulţi dintre ei membri marcanţi ai diferitelor partide politice — partidul comunist urmărea să grăbească procesul de unificare a tuturor forţelor patriotice şi democratice antihitleriste într-un larg front de rezistenţă la scară naţională. Se pornea de la ideea că, odată reuniţi pe o platformă comună de luptă, solidari în atitudinea lor faţă de marile probleme ce stăteau în faţa naţiunii, profesorii şi academicienii puteau să acţioneze în acelaşi spirit în sînul formaţiunilor politice din care făceau parte.

M. Neculce, care îndeplinea din partea P.C.R. misiunea de a ţine legătura între mediile universitare şi conducerea de partid, a primit sarcina să se ocupe de organizarea acestei acţiuni şi mobilizarea unui număr cît mai mare de universitari în sprijinul ideii respective. S-au raliat acestei idei profesorii S. Stoilow, Gr.T. Popa, conf. dr. D. Bagdasar, conf. dr. Marin Enăchescu, prof. G. Vrănceanu ş.a.

Proiectul de memoriu a fost întocmit şi supus spre apro-

bare conducerii P.C.R., care i-a dat forma finală, documentul fiind apoi prezentat unui grup larg de profesori întruniți, cum aminteam, în ziua de 4 aprilie.

Marele colegiu universitar nu se întrunește, dar...

Imediat a început campania de strîngere a semnăturilor universitarilor din București, urmînd ca ea să fie extinsă și în provincie. După ce s-au strîns primele zece-cincisprezece semnături, au apărut anumite discuții cu privire la forma sub care memoriul urma să-i fie prezentat lui Antonescu. „Unii profesori susțineau că ar iscăli memoriul dacă acesta, în loc să fie adresat lui Antonescu, ar fi adresat regelui, invocînd motivul că în modul acesta acțiunea ar fi avut urmări mai puțin primejdicase, dat fiind caracterul vindicativ și dictatorial al lui Antonescu, care nu admitea nici un fel de opoziție. Alți profesori au fost de părere că cea mai potrivită cale pentru a cere scoaterea României din război era luarea unei hotărîri în plenul Marelui colegiu universitar, care trebuia convocat în scopul acesta. (Convocarea Marelui colegiu universitar era prevăzută de Legea învățămîntului superior, Rectoratul avînd dreptul de a face această convocare în anumite împrejurări excepționale, la cererea unui anumit grup de profesori etc.)."

La 6 iunie 1944, Rectoratul Universității din București a primit o întîmpinare din partea unui grup de 18 profesori și 3 conferențiari universitari, cu cîteva excepții, toți semnatari ai memoriului, prin care solicitau convocarea Marelui colegiu universitar, în cadrul căruia să se dezbată nu numai „atitudinea ce trebuie să ia Universitatea față de gravele evenimente prin care trecem", dar și să examineze „cu toată seriozitatea viitorul politic al națiunii". „*În momentul în care Universitatea ieșeană se află pribeagă, în care Universitatea din Sibiu se găsește complet dezorganizată prin pierderea Clujului, Universitatea din București are îndatorirea morală de a examina situația și a-și spune cuvîntul. În clipa cea mai grea a istoriei noastre, cînd națiunea nu are putința de a se rosti printr-o adunare reprezentativă..., Universitatea este singurul corp constituit care poate fi expresia conștiinței românești*". Marele colegiu trebuie să dezbată și să adopte o hotărîre care să exprime poziția universitarilor în sensul ieșirii țării din război, căci „*situația este cu atît mai grea, cu cît ne găsim în fața unui avertisment dat de marile puteri, peste care nu se poate trece cu ușurință*".

Rectoratul nu a îndrăznit să dea curs cererii respective și, însoțită de o adresă, a trimis-o vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, explicînd că, „dată fiind dispoziția în vigoare, [profesorii] nu pot face această întrunire decît cu o aprobare prealabilă".

Într-o scrisoare de 6 pagini, Mihai Antonescu a respins cererea universitarilor bucureșteni, afirmînd că „guvernul nu poate transforma Colegiul Universitar într-o adunare națională deliberantă, aceasta cu atît mai mult cu cît toate corpurile constituite în stat ar putea revendica același drept". Și, pe un ton amenințător, încheia: „Dacă n-aș fi universitar...[1], vă asigur că aș da un alt răspuns... pentru a apăra ideea de ordine în stat și prestigiul guvernului"[1].

La refuzul autorităților de a aproba convocarea Marelui colegiu universitar, s-a revenit la ideea acțiunii strîngerii mai departe a semnăturilor de la om la om.

N-a fost deloc ușor: mulți profesori bucureșteni se aflau în diferite localități, refugiați în urma bombardamentelor anglo-americane declanșate la 4 aprilie 1944, iar alții ezitau încă să semneze. Cei care erau membri ai unor partide, mai ales național-țărănesc, afirmau că nu puteau semna memoriul fără aprobarea conducerii acelor partide, pentru a nu fi acuzați de încălcare a disciplinei.

Trecuseră aproape două luni de la redactarea documentului și finalizarea acțiunii întîrzia. „M-am prezentat lui Maniu în cursul lunii iunie[2], la sediul Partidului Național-Țărănesc din str. Sfinților — relatează M. Neculce —, informîndu-l asupra inițiativei profesorilor universitari și cerîndu-i sprijinul politic... La insistențele mele, prin care arătam că riscă să rămînă pe o poziție izolată într-un moment istoric atît de important și partidul său să fie absent de la o acțiune cu un caracter atît de larg patriotic, a consimțit să recomande în scris membrilor din partidul său adeziunea la memoriu, printr-o scrisoare pe care mi-a predat-o și pe care urma s-o folosesc în special pe lîngă universitarii țărăniști aflați în provincie".

După cum se poate observa, acțiunea profesorilor universitari a intrat într-o nouă etapă odată cu apropierea momentului constituirii Blocului Național Democratic. Pe măsură ce pozițiile celor patru formațiuni politice (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) care au format acest organism intrau în faza de armonizare ce avea să ducă la actul din 20 iunie 1944, s-a produs și o reconsiderare a opiniilor adoptate de unii profesori față de memoriul ce trebuia înaintat lui Antonescu.

Astfel, prof. dr. C. Angelescu, fost ministru în cabinete liberale și membru marcant al conducerii P.N.L., după ce și-a manifestat dezacordul față de conținutul și forma în care fusese redactat memoriul și a propus un alt text, mult mai vehement, a sfîrșit prin a renunța la „punctul său de vedere și a semnat memoriul așa cum i-a fost prezentat. Adeziunea docto-

[1] Dr. Nicolae Copoiu a pus în circuit aceste documente printr-o comunicare din 1966, intitulată *Din istoria rezistenței antifasciste a corpului didactic universitar din București*, al cărui text manuscris ni l-a pus cu amabilitate la dispoziție.

[2] După opinia noastră, faptul s-a petrecut chiar în primele zile ale lunii respective.

rului Angelescu — preciza M. Neculce — ... a putut fi utilizată pentru a determina și pe alți membri sau simpatizanți ai acestui partid să semneze memoriul, cum a fost, de exemplu, cazul prof. Tiberiu Moșoiu și al altor profesori liberali din provincie".

În cursul lunii mai, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu — fără a renunța la pertractări cu guvernul Antonescu — consimțiseră să participe la constituirea unui comitet central de acțiune format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (C. Titel-Petrescu), P.N.Ț. (Iuliu Maniu), P.N.L. (Constantin I.C. Brătianu) și a unui birou, ca organ executiv, format din P. Constantinescu-Iași și V. Bîgu (P.C.R.), Șt. Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și N. Hudiță (P.N.Ț.), Constantin (Bebe) Brătianu și C.C. Zamfirescu (P.N.L.). În cadrul de mai sus s-au purtat numeroase discuții care, deși anevoioase, au contribuit la apropierea punctelor de vedere, fapt ce a influențat pozitiv și activitatea profesorilor universitari.

Amintim și faptul că la mijlocul lunii mai (deci, *după* realizarea acordului de Front Unic Muncitoresc), la Sinaia, M. Neculce se întîlnise și cu C. Titel-Petrescu, care făcuse și el recomandările necesare cadrelor didactice universitare social-democrate, cum erau C. Motaș, P.P. Stănescu, Al. Claudian ș.a.

Memoriul a fost semnat însă și de un număr important de profesori care nu erau membri ai vreunui partid politic, dar erau cunoscuți printr-o veche atitudine antifascistă (Șerban Țițeica, Al. Myller, Gh. Demetrescu ș.a.), alții (D. Popovici, Șt. Vencov) au făcut-o din proprie inițiativă, iar alții, ca Al. Rosetti, aveau legături cu Lucrețiu Pătrășcanu și alte cadre ale P.C.R.

Timp de mai bine de două luni, viața universitară a cunoscut o mare fierbere, grupul de aderenți sporind cu fiece zi. Comentariile în jurul memo-

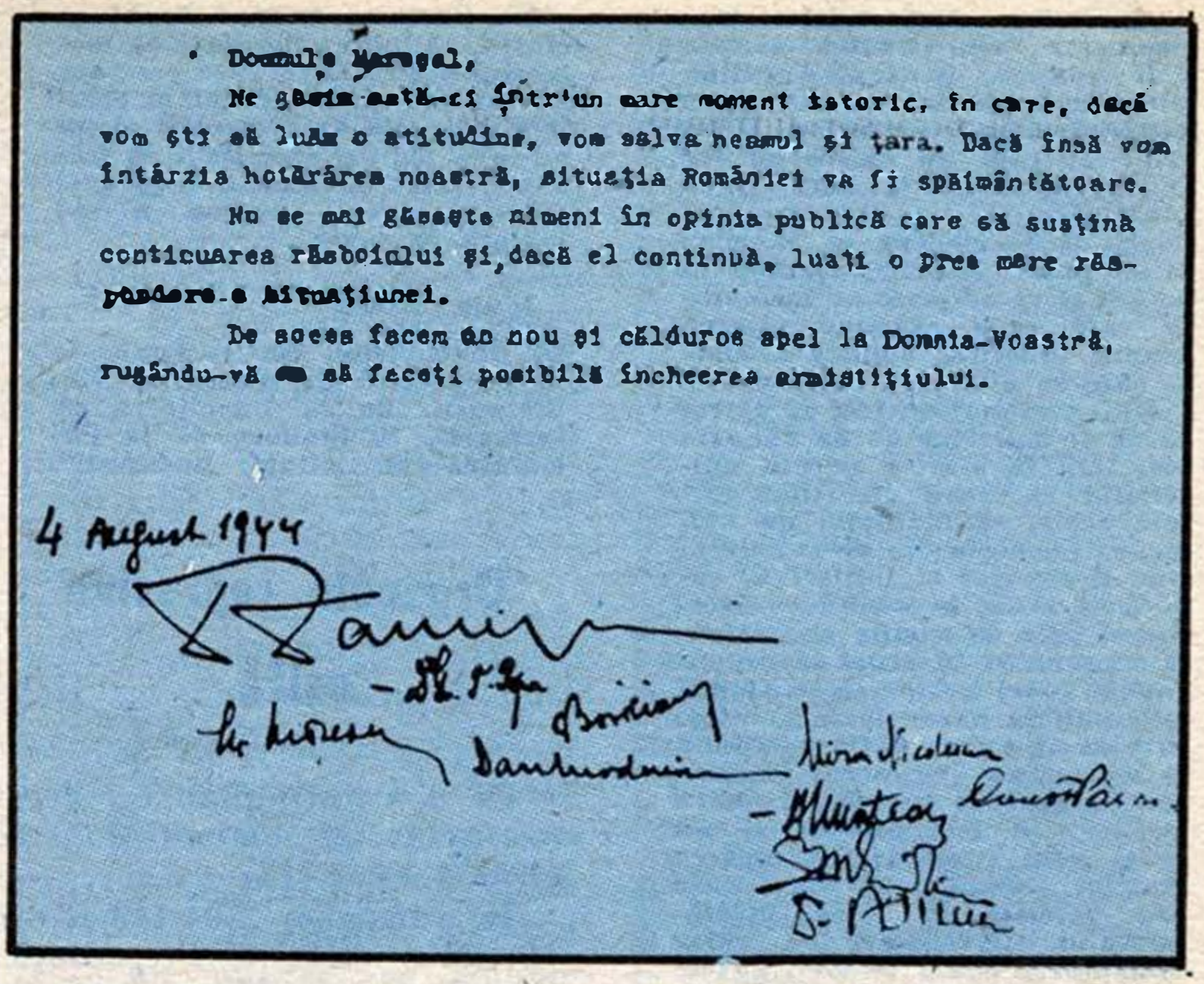
Domnule Mareșal,

Ne găsim astă-zi într'un care moment istoric, în care, dacă vom ști să luăm o atitudine, vom salva neamul și țara. Dacă însă vom întârzia hotărârea noastră, situația României va fi spăimântătoare.

Nu se mai găsește nimeni în opinia publică care să susțină continuarea războiului și, dacă el continuă, luați o grea mare răspundere a situațiunei.

De aceea facem din nou și călduros apel la Domnia-Voastră, rugându-vă să faceți posibilă încheerea armistițiului.

4 August 1944

riului, ca și campania publică de strîngere a semnăturilor au făcut cunoscut documentul și în afara cercurilor universitare. „Unii profesori — nota M. Neculce — au contribuit la succesul acțiunii nu numai prin semnătura lor, dar și prin agitația însuflețită ce au întreținut împrejurul acestui document. În afară de membri de partid și simpatizanți ai partidului [comunist], deosebit de rodnic a fost sprijinul acordat de prof. Danielopolu și de prof. Dan Theodorescu (stomatolog), care au determinat, în sfera lor de activitate, atitudini favorabile întregii acțiuni".

...poliția intră în alertă

Adunarea semnăturilor a necesitat numeroase deplasări în provincie, la Sibiu și Alba Iulia, unde fuseseră evacuate Universitățile din Cluj și Iași, și în alte localități unde se aflau dispersați universitarii bucureșteni refugiați din cauza bombardamentelor. Siguranța antonesciană, alarmată de proporția pe care o lua acțiunea memoriului și de eccul ce-trezise în cercuri largi ale opiniei publice, a hotărît „să pună capăt campaniei de agitație și a dispus arestarea mea — consemnează M. Neculce. Acest fapt s-a petrecut la mijlocul lunii iunie 1944, cu ocazia deplasării mele pentru a treia oară la Alba Iulia... În afară de memoriu, mi s-a confiscat și scrisoarea lui Maniu adresată profesorilor țărăniști".

Eliberat după 48 ore, M. Neculce s-a înapoiat în Capitală, relatînd cele întîmplate. S-a hotărît ca o copie a memoriului — pe care s-a încercat o reconstituire, cît s-a putut mai exactă, a listei semnatarilor[1] — să fie înmînată lui Antonescu, împreună cu o scrisoare de protest, semnată de un grup de intelectuali, pe care o reproducem așa cum a apărut ea în presă, în septembrie 1944[2]:

---

[1] Această listă cuprinde, însă, numai 58 nume — *n.n.*

[2] „Pe copia memoriului înaintat lui Antonescu la Președinția Consiliului de Miniștri... — arată M. Neculce — ordinea în care au fost menționate semnăturile nu corespunde ordinii reale din memoriul original confiscat de Siguranță". De asemenea, la data confiscării originalului, memoriul nu fusese semnat „de 69 de persoane, cum se obișnuiește să se afirme, ci de 66. Pe lîngă cele

„În urma evenimentelor tragice care s-au abătut asupra țării noastre, în toate mediile intelectuale de la noi s-au pus întrebări chinuitoare asupra viitorului și, cum nu există un for politic constituit în care să se poată discuta, un grup de profesori, academicieni și membri ai corpului didactic ajutător a hotărît să vă adreseze un memoriu în care să-și exprime părerea asupra situației politice actuale în care se află țara românească.

Unii profesori au fost de părere că ar fi mai bine să ne adunăm mai întîi în Marele colegiu universitar și, după discuțiile purtate acolo, să înaintăm un asemenea memoriu; în acest colegiu s-ar fi discutat și inițiativa, cunoscută acum în mediile universitare, de a se trimite în străinătate profesori în scop de propagandă[1], [dar] trebuia să se ajungă mai întîi la o concluzie politică, care ar fi trebuit să fie sprijinită în străinătate. De aceea, memoriul pe care so striusescră cîteva iscăliturl a fost amînat și s-a cerut, prin Rectorat, convocarea Marelui colegiu (convocare care este permisă de legea învățămîntului universitar, ba chiar obligatorie odată pe an); guvernul însă a refuzat această convocare.

În urma acestui refuz, s-a revenit la ideea memoriului direct către domnia-voastră și s-a continuat a se strînge iscăliturile profesorilor. În timp ce memoriul era dus la Alba Iulia, pentru a fi iscălit de profesorii de la Iași, poliția locală a arestat pe delegatul nostru, l-a percheziționat și a confiscat memoriul, lipsindu-ne, astfel de dreptul de a petiționa către autoritatea conducătoare a statului. Totodată, prin această intervenție, s-a întrerupt șirul de iscăliturl care ar fi trebuit să continue, împiedicîndu-vă și pe domnia-voastră să luați cunoștință de o stare de spirit care este o indicație necesară pentru conducători în vremuri ca acele de astăzi.

De aceea, ne vedem siliți, domnule mareșal, să vă aducem la cunoștință, în numele celor care au iscălit memoriul, acest act abuziv al poliției din Alba Iulia și să vă înaintăm numai o copie do pe memoriul adresat domniei-voastre, cu indicația [numelor] celor care l-au iscălit, în plus și cu unele semnături noi.

Noi ținem ca, în mod deschis și cinstit, să luați cunoștință de memoriul nostru direct (așa cum am intenționat să vi-l înaintăm printr-o delegație de profesori) și nu pe calea poliției care tinde să scoboare valoarea unui act ca acel pe care avem onoarea a vi-l înainta în copie...

Iunie 1944

D. Danielopolu, Gr. T. Popa, de la Facultatea de medicină, P.P. Stănescu, de la Facultatea de farmacie, S. Stollow, de la Facultatea de științe București".

Organele represive

ezită

Ce s-a întîmplat cu acest exemplar al memoriului, ce efect a avut el?

În adresa nr. 304 113/R din 19 iulie 1944 a Președinției Consiliului de Miniștri relativ la „memoriul celor 65 profesori universitari și membri ai Academiei române", adresată ministrului justiției, citim următoarele:

„Domnule ministru,

Avem onoare a vă trimite două memorii semnate de 65 profesori[2] universitari și membri ai Academiei române, rugîndu-vă să binevoiți a lua cunoștință de următoarea rezoluție a domnului mareșal: «Domnul ministru de justiție va studia dacă acțiunea acestora se încadrează în legile statului și dacă profesorii universitari pot întreprinde o astfel de acțiune — și în acest caz — în virtutea cărui mandat»".

Chiar a doua zi, Gh.C.M. Oprescu, secretarul general al Ministerului justiției, a întocmit un amplu referat, semnificativ pentru circumspecția și prudența formulărilor:

„Asupra problemei ridicate prin adresa cu nr. 304 113 din 19 iulie 1944 a Președinției Consiliului de Miniștri am onoare a referi următoarele:

Din cele transmise rezultă că un număr de funcționari publici au întocmit și semnat un apel către conducătorul statului, rugîndu-l să dispună încetarea războiului. Acest apel urma a fi înmînat direct printr-o delegație. El a fost însă interceptat, în timpul cînd se puneau semnăturile, de către organele de poliție care l-au confiscat.

Faptul relatat, astfel cum rezultă din probele trimise, nu poate constitui o infracțiune penală pentru următoarele considerații:

El nu se poate încadra în dispozițiile art. 184 cod penal, care pedepsește înalta trădare, deoarece faptul nu este făcut în scop de a supune teritoriul statului sau o parte din el suveranității unui stat străin sau de a suprima ori știrbi independența statului. Calificarea penală a unui astfel de fapt presupune un dol[3] special — scopul mai sus indicat — care nu poate fi presupus decît în raport cu împrejurările faptului. În speță, față de calitatea persoanei căreia apelul este adresat, un asemenea dol special nu se poate presupune.

Faptul nu se încadrează nici în dispozițiile art. 198 cod penal, care pedepsește defetismul, deoarece el nu este de natură a provoca panică sau deprimare, întrucît nu este public.

Nici în dispozițiile art. 12 din Legea 80/1941 nu își poate găsi calificare, deoarece termenii în care apelul este adresat nu sînt nici injurioși, nici defăimători și nici calomniatori.

Articolul 24 din Decretul lege nr. 96/1938 pentru apărarea ordinei în stat interzice funcționarilor publici de a adera la acțiuni politice, ori de a lua parte la orice fel de manifestații cu caracter politic. Sancțiunea nerespectării acestei interdicții este destituirea din funcție pronunțată de ministrul respectiv, cu avizul conform al Consiliului de Miniștri și atrage după sine pierderea dreptului de pensie. Urmează a se examina dacă faptul de a cere conducătorului statului să înceteze starea de război se poate sau nu încadra în noțiunea de manifestație cu caracter politic.

O manifestare politică trebuie să consiste în acte de propagarea sau de realizarea unei idei politice. Ideea ca un stat să adopte starea de război sau aceea de pace este netăgăduit o idee politică. Rămîne de văzut dacă apelul în chestiune poate constitui un act de propagare sau de realizare. În ce privește propagarea, împrejurarea lipsei de publicitate exclude această ipoteză. Existența actului de realizare trebuie privită și prin prisma dispozițiilor Constituției din 1938, ale cărei principii, în afară de cele privind organizarea statului, continuă a fi în ființă și în virtutea cărora românii se bucură de libertatea conștiinței și de toate libertățile care decurg din acest drept (art. 10), bineînțeles, în limitele stabilite prin legile ulterioare.

---

65 de iscălituri reproduse în numărul legal al *României libere* din 6 sept. 1944, mai trebuie adăugată și semnătura prof. [Nicolae] Ciorănescu de la Școala politehnică". În final, acțiunea protestatară a atras însă un număr mult mai mare de persoane. Precizăm că memoriul din aprilie, însoțit de scrisoarea de protest din iunie 1944, a fost publicat și în ziarul *Timpul*, nr. 2 627, din 3 septembrie 1944, p. 5.

[1] Așa se procedase și în timpul primului război mondial, cînd dr. I. Cantacuzino, dr. C. Angelescu, Thoma Ionescu, I. Ursu și alte cadre didactice universitare au desfășurat o intensă activitate în diferite capitale ale lumii, în sprijinul cauzei românești.

[2] Este vorba deci de cele două exemplare, atît cel original, confiscat de poliție în luna iunie, cît și de copia acestuia, trimisă la cîteva zile după confiscarea originalului și care fuseseră semnate, primul de 65 persoane, al doilea de 58 — *nota și sublinierea noastră*.

[3] Termen juridic desemnînd o acțiune concepută cu viclenie pentru a determina pe cineva să încheie un contract, o convenție, la care altfel persoana respectivă n-ar fi consimțit sau nu ar fi acceptat în alte condiții.

O lege care să interzică un apel direct şi confidenţial către conducătorul statului în legătură cu probleme de convingere rezultînd din conştiinţa unui cetăţean, nu există.

Rămîne a se aprecia — dat fiind caracterul disciplinar al sancţiunii interzicerii de manifestaţii politice pusă funcţionarilor publici — dacă disciplina a fost călcată prin faptul depăşirii de către cei în cauză a preocupărilor şi îndatoririlor lor profesionale. Sub acest aspect, problema capătă un caracter pur politic asupra căruia nu avem căderea a ne pronunţa".

Atît din tonul neutru care domină acest referat, cît şi din formulările neangajante, rezultă limpede faptul că, la data cînd a fost redactat, presiunea exercitată de opinia publică juca un rol paralizant asupra acţiunilor aparatului de stat antonescian. Deruta şi teama se manifestau chiar şi în rîndul înalţilor demnitari, fenomene, dealtfel, specifice crizei tot mai acute în care intrase regimul dictatorial al lui Ion Antonescu.

Citind rezoluţia reprodusă în adresa Preşedinţiei Consiliului de Miniştri către ministrul justiţiei, nu se poate afirma cu certitudine ce anume intenţii avea dictatorul în legătură cu actul de curaj al intelectualilor români. În orice caz, starea sa de indignare s-a manifestat evident în şedinţa Consiliului de Miniştri din 21 iulie, cînd discuţiile au fost axate pe două probleme: memoriul intelectualilor români şi atentatul care avusese loc cu o zi în urmă împotriva lui Hitler. „Întîi mă găsesc în faţa unui memoriu iscălit de mai mulţi profesori universitari — şi-a început Antonescu lungul său expozeu pe marginea celor două evenimente — care, fără să cunoască nici unul din elementele care stau la baza statului român şi fără să cunoască care este acţiunea guvernului în această privinţă, mă invită pur şi simplu să închei armistiţiu, deşi [ei] nu cunosc care sînt condiţiile care [mi] s-au pus..., deşi avem o lege prin care se interzice profesorilor universitari şi funcţionarilor să facă politică".

Numeroase mărturii de epocă ne fac să ne întrebăm: avea, oare, Antonescu la acea dată acele elemente de natură să-i garanteze siguranţa pe care o afişa?

Iată, spre pildă, cîteva impresii ale diplomatului nazist Karl Clodius, aşternute pe hîrtie cu numai cîteva zile înainte de amintita şedinţă a Consiliului de Miniştri din 21 iulie: „Retragerea frontului pe teritoriul român în primăvara acestui an a influenţat, firesc, foarte puternic pe mareşal... În cursul ultimei convorbiri pe care am avut-o chiar ieri [11 iulie] cu el, s-a arătat foarte îngrijorat de apropierea trupelor ruse... Mareşalul este convins că războiul nu poate fi cîştigat în ultimă instanţă pe plan militar, ci trebuie sfîrşit printr-un compromis politic... Situaţia politică internă [a României] se caracterizează prin următoarele:... opinia publică a ţării este în cea mai mare parte împotriva lui [Antonescu], în parte din motive de politică internă, în parte din motive de politică externă..."

Atitudinea de teamă şi, în acelaşi timp, de prudenţă pe care evoluţia generală a evenimentelor din perioada aprilie-iulie 1944 — timp în care mişcarea de rezistenţă antihitleristă a înregistrat succese deosebit de importante în domeniul organizării sale politice la nivel naţional şi intrase într-o fază avansată a pregătirilor finale în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste — se vede şi din raportul pe care ministrul de justiţie Ioan C. Marinescu l-a adresat lui Antonescu la 25 iulie 1944:

„În legătură cu adresa Preşedinţiei Consiliului de Miniştri nr. 304 113/R din 1944, am onoare a vă înainta alăturat cele două memorii semnate de mai mulţi profesori universitari care ne-au fost trimise ca urmare a dispoziţiei domniei-voastre, — de a studia dacă acţiunea acestora se încadrează în legile statului şi dacă pot întreprinde o astfel de acţiune în calitatea ce au.

Din examinarea celor două memorii primite socotesc că sub aspect penal:

Termenii în care sînt redactate memoriile nu intră în condiţiile cerute de art. 12 din Legea 80/1941, pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existenţa şi interesele statului:

Nu se poate concepe nici că faptul ar constitui crimă de înaltă trădare, prevăzută de art. 184 cod penal, deoarece împrejurarea că apelul a fost adresat însăşi domniei-voastre, exclude ipoteza existenţei dolului specific cerut de lege;

În sfîrşit, faptul se poate încadra în dispoziţiile art. 198 cod penal, care defineşte defetismul, în măsura în care o eventuală cercetare judiciară ar completa probele şi ar stabili că el a fost de natură să provoace panică sau deprimare, în circumstanţele în care s-a produs.

În ceea ce priveşte chestiunea de a şti dacă semnatarii memoriului puteau întreprinde o astfel de acţiune în calitatea ce au, este de examinat în fapt — în cazul cînd domnia-voastră hotărăşte — dacă redactarea apelului constituie un act în cadrul dreptului de a se exprima o convingere pe cale de petiţionare la înalta autoritate.

Constituie sau nu o nerespectare a restricţiilor impuse funcţionarilor publici sancţionate disciplinar prin art. 24 al Legii 96/1938 pentru apărarea ordinii în stat?

Examinarea acestei probleme este, conform sus-zisei legi, de resortul d-lui ministru al culturii naţionale, care va trebui să ia — în această privinţă — şi avizul conform al Consiliului de Miniştri".

4 august 1944: un nou demers

Nu ştim ce reacţie a avut Antonescu cînd a citit raportul ministrului său şi nici ce măsuri intenţiona să ia. Intelectualii şi-au urmărit, însă, cu tenacitate şi curaj patriotic acţiunea lor. La 4 august 1944 un grup de zece profesori universitari — între care D. Danielopolu, Gr. T. Popa, Dan Theodorescu, Miron Nicolescu, Bazil Munteanu, Constantin Pîrvulescu, Marin Enăchescu, Constantin Bordeianu — semnatari ai memoriului din aprilie, dar şi alţii noi, au

înmînat *un nou memoriu* lui Ion Antonescu, exprimîndu-şi cu fermitate opiniile lor:

„În luna aprilie 1944, cînd a fost redactat memoriul profesorilor universitari, am prevăzut iminenţa prăbuşirii Germaniei, aliata României. V-am arătat cu această ocaziune că întreaga opinie publică cere terminarea războiului.

Memoriul nostru adresat capului statului a fost în mod abuziv confiscat de organele poliţieneşti, voindu-se să se interzică dreptul de petiţionare ce are fiecare cetăţean român. V-am depus în copie acest memoriu, împreună cu un protest, şi pînă acum nu am văzut nici aprobare nici dezaprobare.

Prevederile noastre au fost confirmate prin ultimele evenimente. Ruperea relaţiilor între Turcia şi Germania [la 2 august] şi ultimele declaraţiuni în Camera Comunelor [din Marea Britanie] ne arată în mod categoric că trebuie de îndată să rupem relaţiunile cu Germania şi să cerem armistiţiul. Atentatele din Germania [atentatul împotriva lui Hitler, din 20 iulie] ne arată de altă parte starea de spirit a poporului german[1]...

Ne găsim astăzi într-un mare moment istoric, în care, dacă vom şti să luăm o atitudine, vom salva neamul şi ţara. Dacă însă vom întîrzia hotărîrea noastră, situaţia României va fi spăimîntătoare.

Nu se mai găseşte nimeni în opinia publică care să susţină continuarea războiului şi, dacă ei continuă, luaţi o prea mare răspundere a situaţiunei.

De aceea facem un nou şi călduros apel la domnia-voastră, rugîndu-vă să faceţi posibilă încheierea armistiţiului...

4 august 1944".

Într-unul din ultimele sale numere ilegale, cunoscutul organ de presă al rezistenţei antihitleriste, *România liberă*, din 10 august 1944, publica articolul intitulat *Lupta de descătuşare a poporului român. Universitatea română vorbeşte*, din care extragem cîteva fragmente privitoare la importanţa şi semnificaţia acţiunii universitarilor români: *„Universitatea* română a *adresat* un *memoriu* lui Antonescu prin care se cere *încetarea imediată* a războiului. *Zeci de profesori de la Universităţile din Bucureşti, Iaşi şi Cluj (Sibiu) au semnat* acest document. *Tot ce este mai însemnat* în viaţa culturală a ţării — savanţi de renume mondial, profesori cu mare autoritate morală şi intelectuală în rîndurile studenţimii — s-au unit în această manifestare.

Antonescu are astăzi sub ochi o aspră condamnare a politicii de trădare naţională.

Naţiunea, lipsită de drepturi politice, înăbuşită sub cenzură şi teroare, îşi caută, cum poate şi unde poate, mijlocul de a-şi striga voinţa de PACE.

Prin glasul curajos al profesorilor universitari vorbeşte întreg poporul românesc... Memoriul adresat lui Antonescu, pentru a-l soma să rupă dezastruoasa alianţă cu Hitler şi să înceteze războiul contra Naţiunilor Unite, *este un moment de răscruce al Universităţii româneşti...*"

Dictatorul nu a mai avut timp să dea vreun răspuns sau să ordone vreo anchetă la noul apel al intelectualilor patrioţi.

Peste nici trei săptămîni, naţiunea română, urmînd planul Partidului Comunist Român, în alianţă cu toate forţele patriotice, democratice, a înlăturat dictatura militaro-fascistă, a întors armele împotrivă Germaniei hitleriste şi, alături deNaţiunile Unite, s-a angajat cu toate puterile sale umane şi materiale în lupta pentru înfrîngerea fascismului în Europa.

Subliniind importanţa acţiunii desfăşurate de universitarii şi academicienii români, *România liberă*, într-o ediţie specială din 24 august 1944, sub titlul *Intelectualitatea română a cerut încă din aprilie ieşirea din război şi pacea cu puterile aliate*, aprecia, că aceşti „patrioţi cinstiţi, hotărîţi" au dovedit prin atitudinea lor *„că intelectualitatea română nu s-a alăturat crimelor şi trădărilor înfăptuite de un guvern vîndut hitleriştilor şi a văzut just care este calea de salvare a ţării şi poporului"*. În glorioasa epopee a luptei antifasciste a poporului nostru, condusă cu eroism de partidul comuniştilor, acţiunea intelectualilor români, concretizată şi prin memoriile-protest adresate lui Antonescu, se constituie în pagini care fac cinste Universităţii şi Academiei române. Ea se înscrie în spiritul celor mai înaintate tradiţii ale intelectualităţii române — recunoscută pentru ataşamentul dovedit de-a lungul istoriei faţă de popor şi nobilele lui idealuri de unitate şi independenţă naţională, de progres şi dezvoltare liberă a patriei.

---

[1] În ceea ce priveşte starea de spirit din România, chiar în prima săptămînă a lunii august, ea ne este înfăţişată şi într-o notă a Direcţiei Generale a Poliţiei: *„Evenimentele politice care au suscitat în cel mai înalt grad atenţia populaţiei au fost hotărîrile luate în Adunarea Naţională Turcă şi demisia preşedintelui guvernului Finlandei. Cu toate că lumea se aştepta la astfel de hotărîri [ale Turciei] de a rupe relaţiile diplomatice şi economice cu Germania, totuşi confirmarea oficială a produs impresie adîncă... Românii văd în turci prieteni leali şi credincioşi, în stare să susţină interesele româneşti înaintea forurilor aliate, cînd va sosi momentul. Apoi, evenimentele petrecute sînt privite ca un salt hotărîtor, grăbind sfîrşitul războiului şi în acelaşi timp ca o posibilitate pentru România de a scăpa cît mai puţin avariată din această încleştare... Un alt fapt care a suscitat interesul opiniei româneşti a fost demisia preşedintelui Finlandei şi înlocuirea lui cu mareşalul Mannerheim şi demisia guvernului finlandez. Acest fapt este interpretat ca un indice sigur că finlandezii caută, de astă dată cu hotărîre, de a termina războiul, întrucît preşedintele plecat era cunoscut ca un patriarh al continuării rezistenţei, pe cînd mareşalul Mannerheim va căuta o cale de împăciuire.*

Toate aceste fapte duc pe cei mai mulţi la concluzia că România trebuie să caute a ieşi în acest moment din război..."

Rapoarte secrete către Berlin

SEMNE CE PREVESTESC MOMENTUL DECISIV

Dr. IOAN CHIPER, dr. FLORIN CONSTANTINIU

Cercetarea istorică din ultimii ani a pus în circuit numeroase surse documentare despre evenimentele din România anilor 1940-1944. Un interes aparte îl prezintă documentele provenind din arhivele celui de-al III-lea Reich. Multe dintre acestea au apărut și în revista Magazin istoric[1].

În paginile care urmează supunem atenției cititorilor alte cîteva documente inedite sau mai puțin cunoscute din sursele amintite. Printre acestea se găsesc și informări ale agenților celor 11 servicii de spionaj cu care, pentru a supraveghea situația, hitleriștii împînziseră teritoriul țării noastre. Agenții acestor servicii culegeau și transmiteau șefilor lor informații despre economia țării, activitatea forțelor social-politice românești, opinia publică etc. Rapoartele transmise de acești agenți — atîtea cîte s-au păstrat în arhive — cuprind și o serie de date care-și au semnificația lor pentru înțelegerea mai cuprinzătoare a marelui efort al poporului român de a-și redobîndi libertatea și a readuce țara pe vechiul făgaș al luptei împotriva expansiunii și agresiunii celui de-al III-lea Reich.

Comuniștii în fruntea luptei

Rapoartele trimise din România de către diplomați, militari și agenți hitleriști în vara anului 1944, constată — toate — o intensificare a activității forțelor ce se opuneau regimului de dictatură și Germaniei naziste. Semnificativ, documentele respective insistă asupra activității Partidului Comunist Român, conducătorul luptei pentru salvarea națiunii și a țării, semnalînd „agitația comunistă" în rîndurile maselor populare, creșterea continuă a influenței comuniștilor în rîndurile intelectualității, actele de sabotaj și activitatea grupurilor de partizani. Astfel, în raportul pe luna ianuarie întocmit de Centrala grupurilor etnice germane (Volksdeutsche Mittelstelle — VOMI), la 1 martie 1944, se arăta că în regiunea Reșița „munca de agitație comunistă cunoaște un succes deplin și de aceea nu este de mirare că s-au format bande de partizani". O telegramă trimisă la Berlin de von Killinger și H. Neubacher la 7 aprilie 1944 semnala „o pronunțată atitudine comunistă printre muncitorii din regiunea petroliferă". Documentul preciza că membrii P.C.R. acționau în rîndul muncitorilor pentru a „dezvolta... o organizație gata de bătaie, care să poată fi introdusă în luptă la momentul oportun și după un ordin special".

Pentru a face față acestei situații care, provoca „cele mai vii griji" în cercurile conducătoare ale Reichului, în zona petroliferă au fost introduse noi comandouri ale Abwehrului și a fost creată o rețea de agenți specializați în probleme de petrol. În zona respectivă au fost aduși și numeroși militari din cadrul trupelor de poliție S.S. comandate de generalul Hildebrand, care, spre a nu fi descoperiți, au fost îmbrăcați în uniforme ale trupelor de aviație. Această ultimă măsură a fost luată fără știrea lui Ion Antonescu și împotriva obiecțiilor generalului E. Hansen, care se temea de consecințele politice ale unei astfel de acțiuni.

Semnificativă este și informarea nesemnată, din 4 august 1944, care avertiza că „agitațiile comuniste în cadrul muncitorimii" creșteau în permanență și lua amploare constituirea de noi celule comuniste în orașele universitare, mai ales la Sibiu (unde era

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1968, 2/1975, 8/1978.

refugiată Universitatea din Cluj). În prima jumătate a lunii august, un raport al organizației cetățenilor germani din România, membri ai partidului nazist, sublinia: „Sute de lucruri mici, pe care numai cei care au stat mult timp în România le observă și le simt, se îndesesc în ultimul timp, astfel încît ne vedem obligați să arătăm astăzi cu toată seriozitatea că România plănuiește ceva în ascuns împotriva intereselor noastre comune, adică împotriva noastră".

Opoziția tot mai pronunțată a opiniei publice românești față de scopurile urmărite de cel de-al III-lea Reich era sesizată și într-un raport al unui agent al Abwehrului întocmit la 20 octombrie 1943, care constata că ideea reunirii „acestei părți a României [nordul Transilvaniei, smuls prin Diktatul de la Viena] găsește în opinia publică românească un mult mai mare răsunet decît lupta în est".

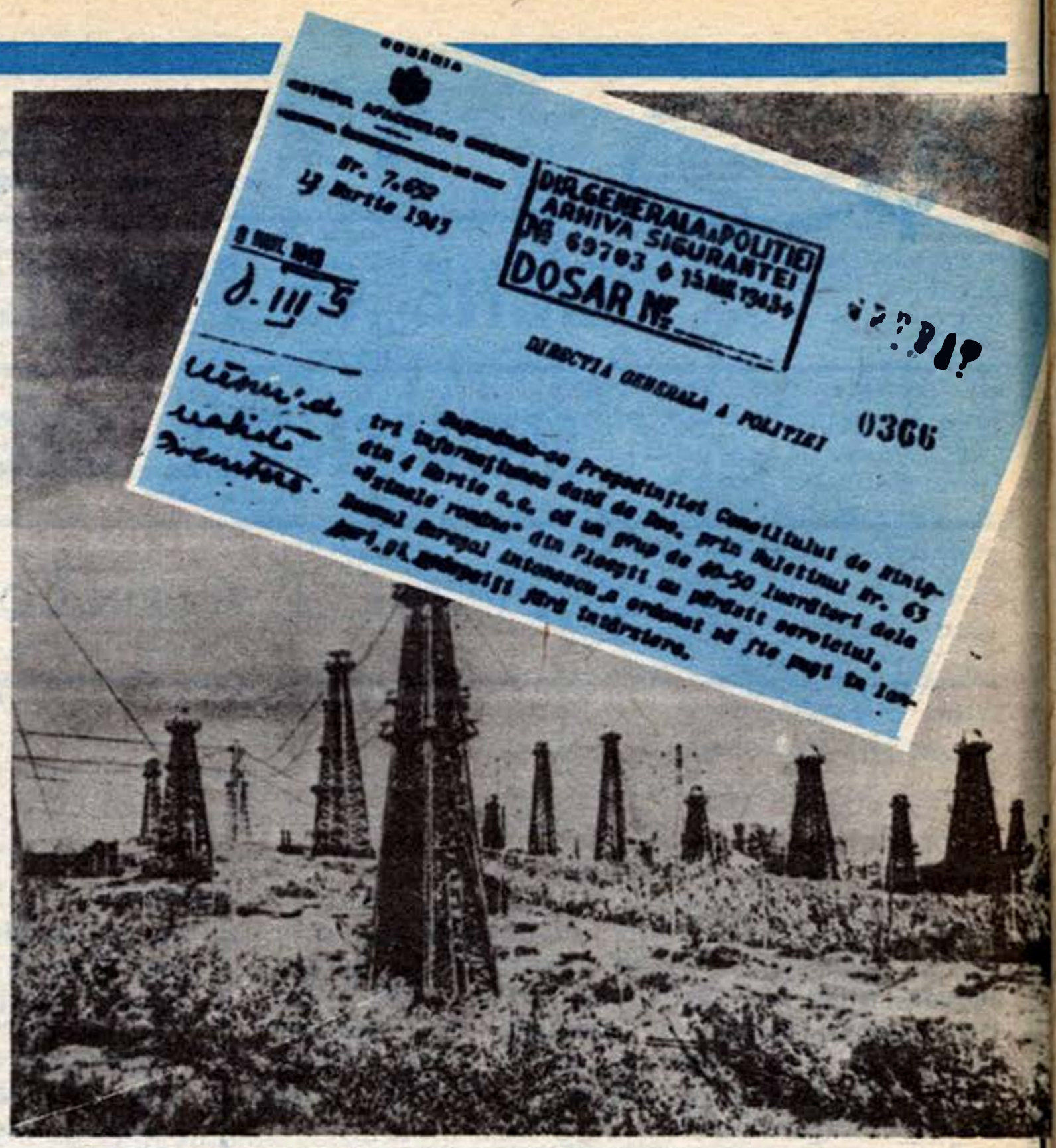

Alături de muncitorii din alte ramuri industriale, petroliștii din Valea Prahovei au inițiat numeroase acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste

„În fața momentului decisiv"

Printre rapoartele expediate pe adresa forurilor civile și militare naziste din Berlin se află și acelea ale lui Andreas Schmidt, șeful nazist al „Grupului etnic german" din România. Devotat al regimului nazist, Schmidt era căsătorit cu fiica unuia dintre șefii S.S.-ului, Obergruppenführerul Gottlieb Berger, Himmler însuși asistînd, ca martor, la celebrarea căsătoriei. Rolul jucat de socru în promovarea ca șef nazist a ginerelui făcuse să circule în rîndurile germanilor din Transilvania un joc de cuvinte care-i alătura pe „Adolf von Berchtesgaden" (reședința cunoscută a lui Hitler) și „Schmidt von Berges Gnaden", ceea ce s-ar traduce prin Schmidt din grația lui Berger.

Schmidt se simțea dator să informeze pe stăpînii din Berlin asupra tuturor fenomenelor pe care el le socotea ca fiind de natură a periclita interesele hitleriste în România și în același timp să dea sugestii: „Să atragem acest stat [România] — scria el într-un raport din 2 iulie 1944 — ca partener valoros pînă la sfîrșitul războiului și, prin aceasta, să-l slăbim pînă într-atît biologic, încît, după război să nu se mai poată revărsa și cuceri spațiul carpatic".

Alarmat de simptomele tot mai numeroase ale crizei regimului antonescian, A. Schmidt a plecat în iulie 1944, în Germania, pentru a-l informa personal pe Hitler despre situația care se crease în România. Atît ministrul german la București, von Killinger, cît și generalul A. Gerstenberg, șeful misiunii aeronautice, comandantul Luftwaffei în România și al apărării antiaeriene a regiunii petrolifere, au împiedicat accesul lui Schmidt la Führer, pentru a nu complica și mai mult relațiile cu mareșalul Ion Antonescu, care, și altminteri, cunoșteau divergențe și tensiuni.

O mulțime de surse germane din România înregistrează atmosfera tot mai ostilă a poporului român față de prezența trupelor germane în țară. La 3 august 1944, căpitanul Bergmann, atașatul german pe lîngă Divizia blindată „România Mare", raporta că „atitudinea ofițerilor români este izbitor de rezervată", pentru a conchide: „Din partea românilor există planuri împotriva aliaților germani și care sînt, eventual, în acord cu inamicul. Se poate să fim în fața momentului decisiv".

Rudolf Semmler, unul din secretarii lui Joseph Goebbels, ministrul propagandei, scrie în jurnalul său că a aflat de la șeful său, „în mai 1944" despre un memorandum privind „evenimentele politice care aveau să se desfășoare probabil în România". Raportul „a fost

(Continuare în p. 34)

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

OPT ZILE DE AUGUST

G.T. KIRILEANU

G.T. Kirileanu (1872-1960) istoric, folclorist și editor — din ale cărui însemnări memorialistice inedite revista noastră a publicat, în nr. 3-6/1982, cîteva pagini închinate lui Nicolae Iorga — și-a petrecut ultimele trei decenii de viață la Piatra Neamț, orașul de care-l lega o statornică și puternică dragoste. În august 1944, G.T. Kirileanu se afla în acest oraș de la poalele Cozlei. Aici a primit vestea declanșării insurecției armate de la 23 august.

În însemnările sale, cărturarul a consemnat desfășurarea evenimentelor din acest oraș moldovenesc în perioada 23-30 august 1944. Am transcris cîteva pagini din notațiile sale, inedite, din acele zile, păstrînd particularitățile stilistice ale autorului. Întreruperile din text le-am marcat prin trei puncte. Intervențiile explicative din parantezele drepte și titlul ne aparțin.

I. L.

Miercuri 23 august 1944. După noua ofensivă rusă pe frontul Moldovei, a urmat hotărîrea de evacuare a autorităților... Tunurile se auzeau apropiat, iar convoaiele armatei germane în retragere dovedeau starea de descompunere a frontului.

De mare tristeță eram cuprins după plecarea întregii mele familii în bejenie, iar eu singur în două case goale...

Toată lumea răsuflă, blestămînd fatala conducere de pînă acum, ș-atîtea pierderi zădarnice... Iată că la radio București, de la ora 11 seara, vine bomba schimbării guvernului și a încheierii armistițiului cu Puterile Aliate. Guv[ern] democratic din 4 partide.

Să vedem ț[eacțiunea armatei germane de la noi, precum și atîtudinea Ungariei. *Le revers de la medaille!* [Reversul medaliei].

Maiorul german venit în cartier la ora 11 1/2 noaptea a fost chemat la comandament.

24 august. Radio Rom[ânia] pe un'de lungi nu funcționează.

Radio București pe unda mijl[ocie] vorbește alt glas. Vorbește clar, se pare a fi moldovan. Cetește decretele de amnistie etc. Imnul regal f[oarte] leșinat și fals. Cetește tr[aducerea] în fr[anceză] a proclamațiilor.

Nemții pradă în retragere. Ucid porci, iau oile. Au ucis șofeuri militari români și le-au luat camioanele.

Poliția suspendase evacuările, apoi s-au încărcat din nou și străzile-s pline de căruțele bejenarilor români și a camioanelor germane. Românii spre Tazlău și germanii pe Bistrița în sus...

Evreii se tem de atacul germanilor.

Românii zic că și-au așezat artileria pe dealurile din jurul Pietrii...

Radio Rom[ânia] de la 2 p. m. [14] dă muzică pop[ulară] în loc de radio-jurnal!

La 2[14] 1/2 încetează lumina și apa. Se zice că după ordinele armatei române la plecare.

Cătră seară încep tunurile din Piatra, iar cele de pe front se aud apropiindu-se. Armata germană se va lupta în Piatra.

Vineri 25 august. De dimineață se aud tunuri spre răsă-

Piatra Neamț în preajma celui de-al doilea război mondial

rit de Piatra. Se apropie frontul. Apoi încep tunuri mari din Piatra. După plecarea maiorului german care a dormit la mine, pleacă la Dorna, vin soldaţi germani, întreabă unde se poate cumpăra licheur şi mere. Ochesc prin odăi. Au devastat otelul „Regal", cofetăria şi debitul de tutun de acolo. Prada [jefuirea] străzii Cuza-vodă. Casa văduvei Strohminger a fost prădată noaptea de germani. Din ce-a mai rămas, aduce în casa cumnatei. Parcă la noi ar fi mai mare siguranţă!

Spre seară tunurile bat mereu şi se adună în coloane tancuri şi cară de luptă. Apoi pleacă spre răsărit. La 10 încep explozii. Foc mare spre centrul oraşului... Toată noaptea stau de veghe îmbrăcat.

Sîmbătă 26 august. La 2 după miezul nopţii, ultima mare explozie, apoi linişte relativă, pînă la 5, cînd încep tunurile şi pîrîturile care se apropie de oraş dinspre răsărit.

Pe str[ada] Şt[efan] cel Mare văd numai cîteva căruţe cu cai.

Alături, la Grigoraş, masă cu scaune în grădină, unde au mîncat germanii. Prada casei şi a grădinii.

Mă mir că nu s-au văzut pînă acum avioane. Depozitul de benzină de peste vale arde...

Cinci nevolnici sîntem în cele două case. La mine eu şi invalidul mut şi surd, fără un picior...

Şi peste noi bate tunul şi pîrîie mitralierele, căci germanii sînt pe Cozla, Pietricica, Cîrloman, iar ruşii vin de partea cîmpului...

Umplu cîteva geamantane cu haine şi manuscrise, pentru cazul cînd s-ar aprinde casa. Şi mă gîndesc că eu am rămas între cărţi ca şi ţăranii care-şi lucrau pămîntul la bubuitul tunurilor...

Se aud şi cîteva avioane pe la 11. Pe la 12 1/2 mare iureş se aude apropiindu-se, erau avioane ruseşti, apoi linişte şi iar trosnesc tunurile. Str. Ştefan cel Mare pustie.

Oare biserica şi turnul lui Ştefan cel Mare vor scăpa?

La 2[14] 1/2 văd fum mare dinspre otel „Regal". Se vede că l-au azvîrlit în aer, cînd s-a auzit grozava detunătură. Vîntul bate în susul Bistriţii. Se mai vede un fum gros înspre gara veche.

Pe la miezul nopţii încetează tunurile. Iar pe la 1 se mai aud cîteva. Focul din centrul oraşului continuă.

Şi timpul este de o limpezime rară.

Duminică 27 august. Zi senină, răcoroasă. Noapte f[oarte] chinuitoare de teama focului şi a prădătorilor. La 2 1/2 se vede mare foc înspre Pîngăreşti. Pesemne ardea o fabrică de cherestea.

Pe la 5 trec patrule ruseşti pe str. Şt. cel Mare. Se aud pîrîituri de mitraliere.

La 6 o singură lovitură de tun pe Cozla. La 6 1/2 alte lovituri de tun, din jos sau din sus?

Nemţii ar fi plecat astă noapte, după ce au prădat multe case...

La 7 1/2 se îndesesc tunurile nemţeşti. Primejdia de foc continuă. La 10 1/2 trece o căruţă cu trei evrei ucişi de germani. Mai sînt alţi trei şi un copil de român ucis!

Prin grea cumpănă am mai trecut!

Doi soldaţi ruşi vin să cumpere ţigări. Se vede că s-a găsit un binevoitor să spue că debitul de [la] otel „Regal" este ţinut de cumnata. Dar acest debit a fost devastat...

Întrebînd de ce atîtea cărţi, le-am răspuns că-s profesor...

Luni 28 august. Dorm dezbrăcat, dar cu grijă, căci bubuiturile de tun se aud în tot cursul nopţii, iar în oraş împuşcături.

Dimineaţa tunurile se îndesesc spre Ceahlău...

Biserica lui Ştefan a rămas neatinsă. Dar a căzut o bombă drept în faţa clădirii Băncii naţionale, sfărîmîndu-i fereştile. Otel „Regal" a fost devastat. Restaurantul vecin a ars. Multe locuinţe devastate... Germanii s-au aşezat pe dealul Bisericanilor şi de acolo bombardează Piatra...

Marţi 29 august. Toată noaptea bubuituri de tun. Au fost bombe asupra oraşului.

Miercuri 30 august. După miezul nopţii relativă linişte pînă la 6 dimineaţa, cînd iar se aud bubuituri mai depărtate...

TOATE FORŢELE PATRIOTICE LA ACŢIUNE

(Urmare din p. 16)

se vor alătura şi ei acţiunii iniţiate de către P.C.R., acţiune la care aderase însuşi regele Mihai, capul oştirii.

Analizîndu-se multilateral şi tot mai profund posibilităţile de desfăşurare a luptelor, cei însărcinaţi cu pregătirea militară a acţiunii am luat în considerare şi o eventuală ipoteză în cazul cînd noi „nu am fi realizat, de la început, un succes deplin". În această situaţie, forţele insurecţionale urmau să prelungească lupta un timp mai îndelungat, în anumite zone speciale ale ţării. În acest caz, în afară de Capitală (unde rezistenţa trebuie să fie „fără gînd de retragere") şi de Valea Prahovei, s-a ajuns la concluzia că luptele din interior aveau să se accentueze şi să continue în şase zone muntoase din ţară şi anume: în zona muntoasă a Banatului, în Munţii Apuseni, în Oltenia (între Munţii Vulcan şi Parîng)[1], în partea de nord a Munteniei (în zona muntoasă dintre Prahova şi Dîmboviţa), în estul Munteniei (între munţii Buzăului şi Vrancei) şi, în sfîrşit, în Transilvania, în zona muntoasă de la nord de apa Mureşului. De asemenea se prevăzuse o eventuală rezistenţă pe rîul Argeş.

Acţiunile din Capitală trebuiau coordonate cu cele de pe Valea Prahovei. Prin simultaneitatea acestor acţiuni, trupele germane din cele două zone — cărora li s-a acordat de la început cea mai mare atenţie — urmau să fie atacate imediat şi ţintuite pe loc în zonele în care se aflau. Prin aceasta se lua inamicului, încă de la început, posibilitatea de manevrare pentru ca să-şi deplaseze forţele dintr-o zonă în cealaltă şi să se ajute astfel reciproc.

[1] În Oltenia, P.C.R. avea cea mai puternică organizare.

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

ÎN SLUJBA ȚELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI (III)*

Dr. EUGEN PREDA

„Rapoarte sigure sugerează că în România are loc o categorică sporire a activității comuniste și că ideile comuniste se răspîndesc chiar în anumite sectoare ale armatei. Există unele dovezi că grupuri comuniste sau de stînga conduc energic o competentă propagandă clandestină pro-aliată".

Au trecut mai bine de patru decenii de cînd, în viitoarea marii încleștări împotriva fascismului, a fost formulată această apreciere. Ea aparține unei directive secrete, aprobată la 27 ianuarie 1944, la Londra, de Direcția Războiului Politic (Political Warfare Executive — P.W.E.) transmisă organismelor sale și miniștrilor rezidenți la cartierele generale de pe teatrele de operații din Mediterana și Orientul Mijlociu, care erau membri ai guvernului britanic, ambasadelor de la Washington și Moscova[1].

Desigur, urmărirea minuțioasă a evoluțiilor situației dintr-o țară constituie o preocupare la fel de veche ca însăși istoria relațiilor internaționale. În anii celei de-a doua conflagrații mondiale, ea a căpătat însă nu numai proporții deosebite, ci a fost cuprinsă și de specificul imprimat de război tuturor compartimentelor vieții. În tabăra opusă Axei fasciste, ea era strîns legată în primul rînd de țelul înfrîngerii Germaniei naziste, fără a fi neglijate nici scopurile postbelice urmărite. Documente din arhivele naționale britanice și americane, aduse în țară prin grija Direcției generale a Arhivelor statului, permit în prezent, pentru prima oară, să ne formăm o imagine, încă parțială în actualul stadiu al cercetării, dar semnificativă, asupra felului în care, în epocă, a fost percepută în țările respective activitatea Partidului Comunist Român.

Singura forță politică din România care de la început s-a opus cu fermitate la tîrîrea țării, de către dictatura militaro-fascistă, în războiul Germaniei hitleriste, a fost Partidul Comunist Român. Militînd de la început pentru alăturarea la coaliția antihitleristă, Partidul Comunist Român — prin poziția sa clarvăzătoare, eroică, intransigentă, în slujba intereselor supreme ale țării și ale întregii umanități ultragiate grav de fascism — s-a impus la înălțimea comandamentelor istorice ale momentului. Încă la 1 februarie 1941, scurt timp înaintea inițiativei guvernului britanic de a-și rechema legația de la București, șefui misiunii diplomatice, R. Hoare, comunica ministrului de externe, A. Eden, că, dintr-un raport secret al Siguranței generale a statului privind activitatea comunistă, constata „o evoluție semnificativă" **din** „lista lozincilor puse în circulație în prezent de comuniști în România. Aceștia presează expulzarea trupelor germane aflate în țară și interzicerea exportului de materii prime către Germania"[2].

---

* Primele două părți ale acestui articol consacrat mărturiilor străine privitoare la implicațiile internaționale ale rezistenței antihitleriste din România și ale actului de la 23 August 1944 au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982 și 8/1983.

[1] La izbucnirea celui de-al doilea război mondial, Serviciul Secret de Informații (Secret Intelligence Service sau M.I.6) avea o structură complexă, în care se detașa Secția D, cu cele două componente — S.O.1. (propaganda subversivă) și S.O.2 (acțiuni de sabotaj și diversiune). Cînd guvernul W. Churchill a decis, la 22 iulie 1940, crearea Direcției Operațiilor Speciale (S.O.E.), a cărei misiune premierul a formulat-o în cuvintele „incendiați Europa", ambele au fost integrate în noul organism. După un an, S.O.1, precum și celelalte canale de război politic au fost reunite într-un departament separat, sub controlul unui comitet ministerial (compus din titularii ministerelor de externe, informațiilor și războiului economic), intitulat Political Warfare Executive (P.W.E.). Fiind un departament secret, P.W.E. avea denumirea „de camuflaj" Departamentul de Informații Politice Secrete (P.I.D.) al Foreign Office, ceea ce „acoperea" și existența unui real P.I.D., care îndeplinea funcții corespunzătoare titulaturii. Din toamna 1941, P.W.E. a primit răspunderea ca, în afară de directive generale, să emită săptămînal directive regionale. Directivele referitoare la România, pentru anul 1944, care conțineau și evaluări asupra situației interne, au putut fi consultate la Arhivele statului București, unde au fost aduse microfilme ale originalelor, din arhivele oficiale britanice, împreună cu alte numeroase documente de mare importanță pentru istoria patriei noastre.

[2] Încă la 8 octombrie 1940, organul P.C.R. *Scînteia*, care apărea în ilegalitate, publicase chemările: *La luptă contra dictaturii militaro-gardiste!*, *La luptă contra invaziei armate germane de ocupație!* În ianuarie 1941, în documentul *Pentru pace și independența națională a poporului român*, C.C. al P.C.R. propunea o *Platformă de luptă* în care situa pe primul plan *„lupta pentru pace"* și *„lupta împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independența națională a poporului român"*.

Terenul cel mai fertil

Printre organismele britanice, subordonate P.I.D.-ului din Londra, care se ocupau cu strîngerea de informaţii politice din Europa ocupată sau controlată de naziști, s-a aflat şi Biroul de citire a presei care funcţiona pe lîngă Misiunea diplomatică britanică din Stockholm. În pofida denumirii sale banale şi, indiscutabil, a faptului că scrutarea profesională a presei se înscria printre misiunile sale, sursele de informare se extindeau la strînse contacte cu diplomaţi, inclusiv din ţările inamice şi chiar la receptarea de rapoarte diplomatice, de pildă de la Ministerul de externe al Ungariei. Astfel, la 10 martie 1944, era semnalat raportul ministrului Ungariei la Bucureşti, în care se scria că *„mişcarea comunistă se răspîndeşte în totul cu o neaşteptată extindere în România"*. Cu o săptămînă înainte, Biroul de citire a presei comunicase: *„Partidul Comunist Român, aşa cum am mai spus-o, are o structură celulară şi îşi găseşte terenul cel mai rodnic printre muncitorii din centrele industriale"*.

Deşi în documentul disponibil cercetării nu se indică sursa, rezultă clar că fuseseră raportate şi anterior, de acelaşi organism, aspecte sau ecouri ale activităţii partidului. Oricum, încă în luna ianuarie, Biroul de citire a presei transmitea opinia împărtăşită de ministrul Suediei la Bucureşti, revenit în concediu la Stockholm, că *„opoziţia Maniu-Brătianu pierde teren"* şi *„comuniştii cîştigă în putere dinspre stînga"*. O opinie similară a parvenit la Foreign Office şi la Departamentul de stat de la guvernul italian aflat la Neapole şi al cărui ministru în România, R. Bova Scoppa[1] continua să se afle la Bucureşti. Într-un raport din 27 iunie 1944, Bova Scoppa, care reprezentase Italia şi pînă la demiterea, în iulie 1943, a lui Mussolini[2], consemna că opoziţia burgheză *„continuă atitudinea ei mai curînd sterilă"* şi că *„partidul comunist există şi se afirmă"*, *„că ar fi singurul în măsură să culeagă ce va fi după Antonescu"*. Dealtfel, în aceeaşi lună, pe baza informărilor agenţilor secreţi care lucrau pentru Marea Britanie, S.O.E.[3] indica *Bucureştii* şi *„terenurile petrolifere din jurul Ploieştilor"* ca *„locurile unde comuniştii sînt cei mai numeroşi"*.

De fapt încă în cursul anului 1943, serviciile secrete britanice[4] şi americane[5] începuseră să acorde o atenţie mai mare *tuturor* componentelor vieţii politice româneşti. La 28 decembrie 1943, Consulatul general S.U.A. din Istanbul, unde funcţiona şi o secţie specială pentru urmărirea situaţiei din România, a încheiat un *Studiu asupra scenei politice româneşti* pe întreg anul. Documentul, după cum se consemna în chiar textul lui, era întemeiat pe *„examinarea atentă a tabloului politic românesc şi a forţelor care îl influenţează şi [întocmit] după discutarea problemei cu multe surse bine informate"*. Se evalua că Partidul Naţional-Ţărănesc „nu are legături cu marii oameni de afaceri şi, astfel, nu va putea fi etichetat ca avînd în rîndurile lui elemente puternice care au cooperat cu germanii" iar „Partidul Naţional-Liberal are o mare influenţă în cercurile de afaceri şi industriale, care, în mod firesc, au largi contacte şi interese cu germanii, ceea ce nu le va consolida poziţia faţă de masa românilor". În ceea ce priveşte poziţia Partidului Comunist Român, respectivul document o aprecia în contextul politic al situaţiei de ilegalitate în care partidul activa, *„ca prezenţa unei mişcări conspirative* [ilegale] *de probabil 20 000 pînă la 40 000 persoane. S-a aflat că, în noiembrie, doi reprezentanţi comunişti l-au contactat pe dr. Maniu pentru a cere colaborarea Partidelor Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal într-un Front Naţional Unit împotriva regimului Antonescu şi a germanilor"*.

O strategie în consens cu istoria

Demersurile consecvente ale Partidului Comunist Român de închegare a unui front comun al tuturor partidelor şi organizaţiilor interesate în a preveni o catastrofă naţională, datînd încă dinaintea împingerii ţării în război, fuseseră încununate de o serie de rezultate încă în 1943[6]. P.N.Ţ. şi P.N.L. nu participau însă la Frontul Patriotic Antihitlerist, ele scontînd că răsturnarea situaţiei din România va fi obţinută numai în conjuncţie cu prezenţa trupelor anglo-americane. Una dintre urmările unei astfel de atitudini, după cum consemna un raport S.O.E., a fost că *„la vremea cînd Maniu a refuzat prima oară să aibă de-a face cu comuniştii, un număr de intelectuali au fost decepţionaţi de acţiunea lui Maniu şi s-au alăturat comuniştilor, denumindu-se ei înşişi Uniunea Patrioţilor"* (în textul în limba engleză denumirea este de Patriotic Union = Uniunea Patriotică). Acelaşi raport vorbea despre dorinţa lui Mihai Ralea de a răspunde chemării P.C.R. de unire a tuturor forţelor naţionale într-o luptă comună.

Cînd, la 22 ianuarie 1944, prin canalul S.O.E., Foreign Office a primit din partea lui Maniu întrebarea: *„Comuniştii doresc să trateze cu noi, este aceasta în interesul cauzei?"*, opinia la Departamentul Europei de Sud a fost: *„Da! În România, ca şi în alte ţări, este, evident, în interesul aliat, reunirea tuturor elementelor rezistenţei faţă de germani. Un front unit, conform liniilor propuse*

[1,2] *Magazin istoric*, nr. 4/1976; 2/1980.

[3] Special Operations Executive (*Magazin istoric*, nr. 11/1982).

[4] După întreruperea relaţiilor diplomatice anglo-române, serviciile secrete britanice au mizat, în largă măsură, în activitatea lor, pe legăturile cu Partidul Naţional-Ţărănesc, cu care au menţinut un contact strîns prin diferite modalităţi, inclusiv prin intermediul unui emiţător de radio clandestin.

[5] Pe baza unui aranjament încheiat, în septembrie 1942, între S.O.E. şi Oficiul Serviciilor Strategice (O.S.S.) ai Statelor Unite, englezii aveau rolul conducător al „acţiunilor speciale" în Balcani. Cînd, în toamna anului următor, preşedintele F.D. Roosevelt a solicitat inversarea atribuţiilor, Churchill a refuzat. Drept urmare, activitatea O.S.S. privind Bulgaria şi România a fost transferată de la Cairo la Istanbul.

[6] *Magazin istoric*, nr. 4/1984.

de memorandumul comunist, ar prezenta dublul avantaj, din punctul nostru de vedere, de a insufla ceva energie opoziției actuale românești și din punctul de vedere românesc de a furniza o posibilitate de folosit pentru a trata cu guvernul sovietic".

Memorandumul la care se face referirea fusese transmis în întregime, de asemenea, la Londra. Este vorba de platforma în 10 puncte din *iunie 1943*, pe care C.C. al P.C.R. o propusese ca bază a constituirii și activității Comitetului Național și a Frontului Patriotic Antihitlerist.

Guvernele de la Londra și Washington fuseseră informate și pe alte căi despre demersurile P.C.R. și despre faptul că Maniu nu le acceptase. Serviciile secrete ale guvernului polonez în exil, care aveau proprii „sesizori" în România, într-un raport din 27 decembrie 1943, asupra situației din țară, remis ulterior oficial guvernelor britanic și american, scriau: *„Activitățile comuniste: partidul comunist... și-a dezvoltat mult activitățile și sfera de influență... În urmă cu două luni, partidul comunist a abordat partidele democratice cu o propunere de colaborare. Cei doi delegați au înmînat personal lui Maniu această propunere. Comuniștii propuneau stabilirea unui front patriotic unit..."*

Totodată, la 14 ianuarie 1944, Departamentul de stat ajunsese la concluzia că, avînd în vedere „opinia din țările Națiunilor Unite, ca și din România", cît și „dorința unei folosiri ulterioare a forțelor și personalului românesc, în războiul împotriva Germaniei, ar fi de dorit ca regimul Antonescu să fie înlocuit cu un guvern Maniu-Brătianu sau *cu un alt grup mai reprezentativ, exprimînd voința populară și care să fie în stare să unească mai bine poporul român în cooperarea cu Națiunile Unite în războiul împotriva Germaniei*"[1].

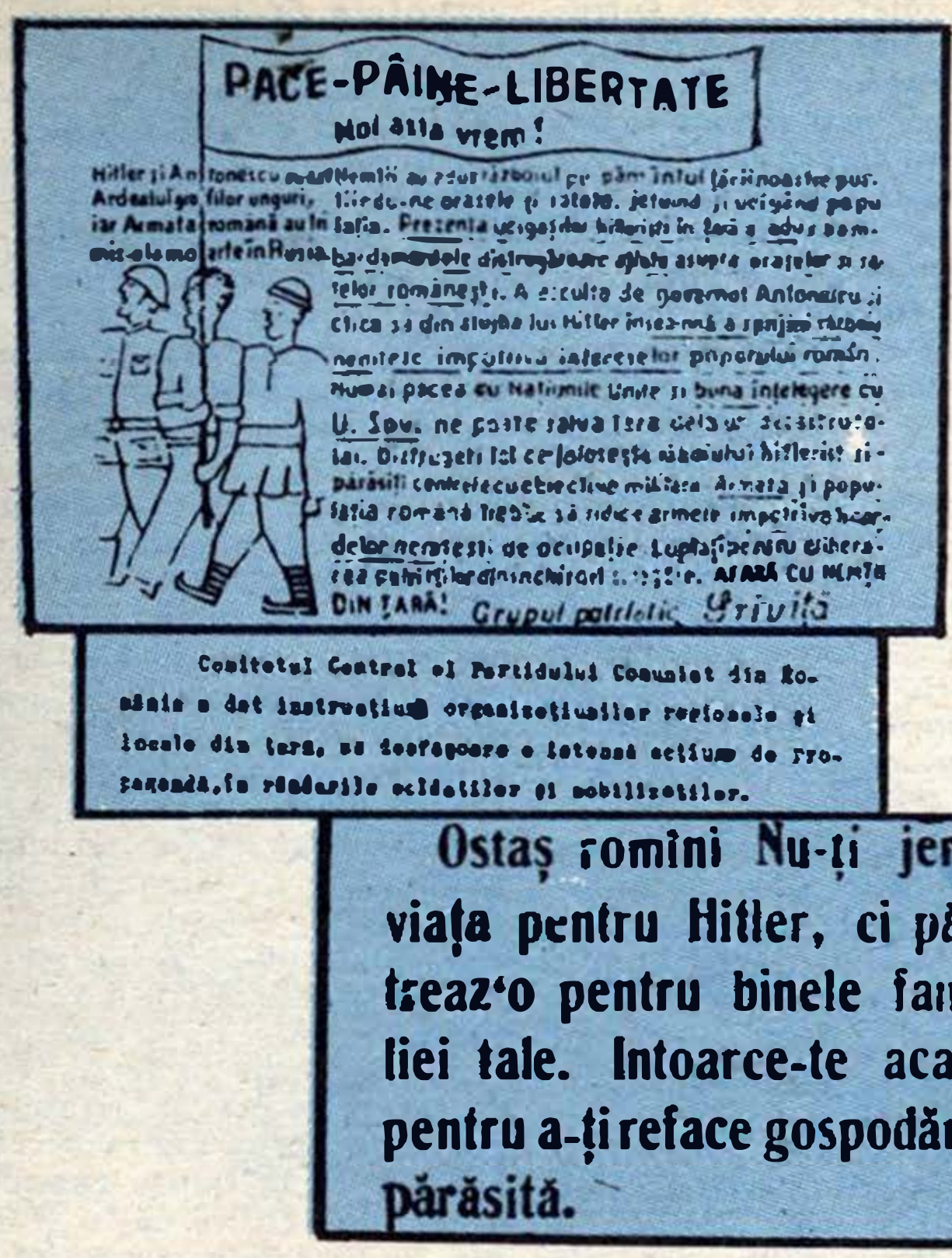
PACE-PÂINE-LIBERTATE
Noi alta vrem!
Comitetul Central al Partidului Comunist din România a dat instrucțiuni organizațiilor regionale și locale din țară, să desfășoare o intensă activitate de propagandă, în rîndurile oștirilor și mobilizaților.
Ostaș romîni Nu-ți jertfi viața pentru Hitler, ci păstreaz'o pentru binele familiei tale. Intoarce-te acasă pentru a-ți reface gospodăria părăsită.

Presa ilegală, manifestele, afișele prin care se difuzau apelurile Partidului Comunist Român au jucat un rol important în mobilizarea poporului la luptă împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist

La Londra a prevalat, în cele din urmă, părerea că lui Maniu nu trebuie să i se răspundă în scris și că astfel de probleme să fie abordate abia cînd el va trimite un emisar care să discute și problema ieșirii României din război. Chestiunea a fost discutată direct abia cînd C. Vișoianu i s-a alăturat, la 25 mai 1944, prințului Știrbey la „tatonările de pace" de la Cairo. Conform raportului asupra convorbirii, diplomatul britanic C.E. Steel, care conducea Comitetul Unit de Informații Secrete din raza de activitate a Comandamentului Orientului Mijlociu, *„în cele din urmă, Vișoianu a spus că Maniu era cel mai mult nerăbdător să afle ce atitudine ar avea guvernul Maiestății Sale dacă ar forma o coaliție democratică cuprinzînd Partidul Comunist Român. Steel a spus că aceasta este o problemă internă românească în legătură cu care guvernul Maiestății Sale nu poate, desigur, să se pronunțe oficial, dar, după părerea sa personală, o largă uniune națională de acest fel va fi salutată de opinia publică aliată, așa cum a făcut-o în cazul Comitetului francez* [de eliberare națională]". Pe de altă parte, încă la 16 martie 1944, Ambasada britanică din Berna relata la Foreign Office că o „sursă [elvețiană] din domeniul bancar și industrial", care a fost la București, a *„confirmat știrea despre negocierile lui [Gheorghe] Tătărăscu și ale lui Maniu cu comuniștii"* și că ultimul are în vedere un *„guvern cu unii membri comuniști"*. Pentru opoziția burgheză devenise tot mai dificil, în condițiile ce prevalau în primăvara anului 1944, să se sustragă propunerilor și presiunilor P.C.R. în vederea trecerii la o acțiune comună de salvare națională. Ea risca nu numai să se găsească izolată pe scena politică românească, dar și să fie confruntată cu insolubile pro-

[1] Vezi și *P.C.R. — promotorul luptei pentru alăturarea României coaliției antihitleriste*, Magazin istoric, nr. 3/1980 și *Stăpîni pe destinele noastre. P.C.R. — organizatorul și conducătorul acțiunii de aderare a României la coaliția antihitleristă*, în *Lumea*, nr. 32-34/1982.

bleme în relaţiile ce le întreţinea în străinătate. La 5 iunie 1944, *un raport S.O.E. („întemeiat pe cele mai recente informaţii sigure disponibile") atrăgea atenţia asupra unei noi iniţiative a comuniştilor, care „l-au abordat pe Maniu, cu cîtva timp în urmă, în vederea unirii tuturor partidelor de opoziţie într-un Front Patriotic. Cum nu s-a putut ajunge la o înţelegere asupra tuturor problemelor, s-a realizat un acord parţial. Cele patru puncte ale acestui acord sînt următoarele: 1. Scoaterea României din război. 2. Acceptarea condiţiilor armistiţiului ca bază de discuţii. 3. Continuarea luptei împotriva fascismului. 4. Gonirea germanilor din România"*.

Constituirea Blocului Naţional Democratic a fost comunicată la Cairo reprezentanţilor Marii Britanii, Uniunii Sovietice şi Statelor Unite, iar la 20 iunie, industriaşul Max Auşnit, plecat clandestin din România cu sprijinul unui pilot militar, a informat, într-o şedinţă cu participarea acestor reprezentanţi, că *„acordul a fost semnat cu circa zece zile în urmă şi doi delegaţi din partea fiecărui partid au fost desemnaţi şi formează un Comitet de lucru al Frontului Patriotic"*.

Aceasta e clipa!

Paralel cu pregătirile secrete la care participa în vederea organizării insurecţiei armate, P.C.R. desfăşura şi o intensă activitate de propagandă. Într-o broşură difuzată în luna august 1944 partidul declara: *„Dacă mai e o clipă pentru poporul nostru de a se alătura celorlalte popoare care luptă pe tot întinsul pămîntului pentru libertate, dacă mai e o clipă, atunci aceasta e"*. Ecouri ale acestei activităţi le regăsim şi în documente de arhivă străine. În Raportul S.O.E. menţionat mai sus se constata: *„Comuniştii scoteau un ziar cunoscut ca* Scînteia *şi ulterior ca* România liberă. *Această din urmă publicaţie este răspîndită de o organizaţie subterană şi creată într-o tipografie secretă, fără ca autorităţile să fie în stare să o descopere"*. Încă la începutul anului 1944, guvernele britanic şi american fuseseră încunoştiinţate de guvernul polonez în exil despre *„ziarul secret al partidului comunist,* România liberă [titlu redat în românește — *n.r.*], *care are o largă circulaţie în ţară"*. În aceeaşi perioadă, o informaţie parvenită prin filiera serviciilor secrete britanice comunica la Foreign Office că în România *„propaganda comunistă este în creştere. Ziarul* România liberă, *tipărit clandestin, are o vastă circulatie"*. Tot în legătură cu *România liberă*, un document P.W.E., din 23 martie 1944, preciza: *„este ştiut că acesta este un ziar bine scris şi viguros"*.

În vara anului 1944 se mai considera însă de către unele organisme din ţările coaliţiei antihitleriste că „o revoluţie socială nu este probabilă imediat" în România, cum raporta Comitetul comun anglo-american pentru informaţii secrete, iar un document P.W.E. (10 august) evalua că „deşi mică, există însă o posibilitate, fie ca Antonescu, fie ca Maniu să încerce o acţiune în favoarea Aliaţilor". La 18 august, Statul major comun de planificare al Cartierului General Aliat din Mediterana punea însă posibilitatea „retragerii Germaniei" din România şi din alte ţări ale Europei de Sud-Est exclusiv pe seama ofensivei armatei sovietice. Astfel de păreri explică *într-o măsură* pentru ce directiva P.W.E., din 31 august, constata: *„România a surprins întreaga lume la 23 august"*. Iar generalul S.M. Ştemenko, în memoriile sale, din perioada activităţii la Marele Stat Major sovietic, unde deţinea funcţia de şef al Direcţiei Operaţii, nota că evenimentele de la 23 august au fost *„o surpriză plăcută"* şi îşi intitulează un subcapitol: *Armata română — aliatul nostru.*

Act energic de voinţă al întregii naţiuni, încorporînd tenacea activitate a comuniştilor, măreaţa victorie de acum patru decenii a reprezentat o „strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominaţie străină, de a fi liber şi stăpîn în ţara sa, de a-şi hotărî singur destinele", cum se arată în hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. privind ceade-a40-a aniversare a Revoluţiei de eliberare socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă.

PLANSELE NOASTRE

Imagini realizate în primul deceniu al secolului nostru de fotograful Leopold Adler, care a activat între 1885 şi 1920 în Braşov, Sălişte şi Orăştie.

① Catedrala metropolitană din Blaj **(a)**, unde, la 2 mai 1848, a avut loc consfătuirea fruntaşilor revoluţionari pentru precizarea programului ce trebuia discutat a doua zi, pe Cîmpia Libertăţii, în acea impresionantă adunare la care, cei peste 40 000 români prezenţi au cerut: „Noi vrem să ne unim cu ţara!" şi tîrgul din Blaj **(b)**

② Şimleu 1909. Adunarea generală anuală a Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura şi Cultura Poporului Român (Astra), înfiinţată în 1861, cu un rol important în lupta pentru realizarea unităţii naţionale în 1918 **(a)** şi inaugurarea monumentului eroilor din 1877-1878 din Moineşti, jud. Bacău **(b)**

③ Uliţă într-un sat maramureşan **(a)** şi lucrători la minele de aur din Brad **(b)**

④ În Orăştie, soldaţii români din armata austro-ungară petrec sărbătorile tradiţionale ale iernii **(a)** şi bucuria lăsării lor la vatră **(b)** (**Cauza „fraţilor de peste munţi"**, p. 36)

a

b

a

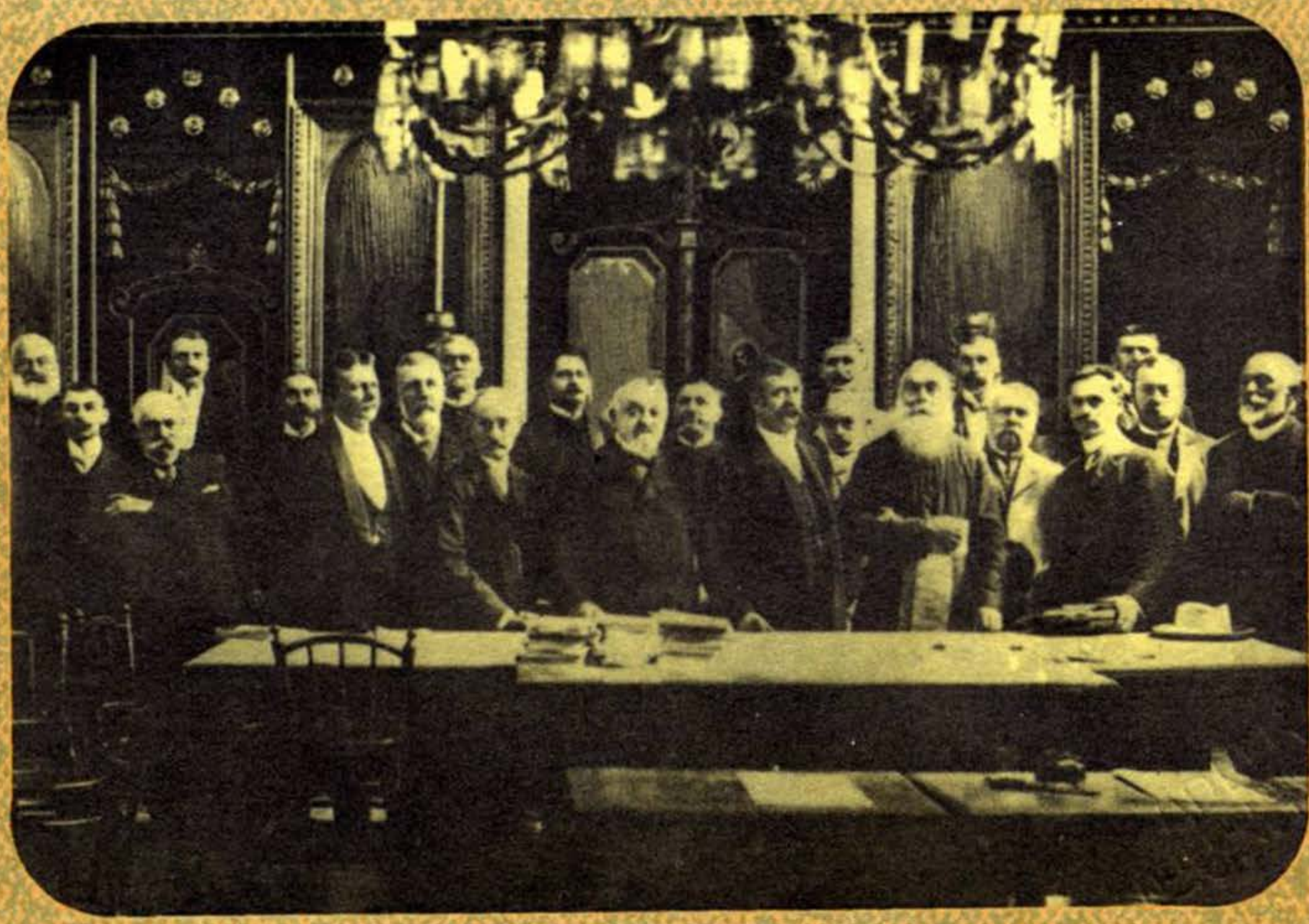

b

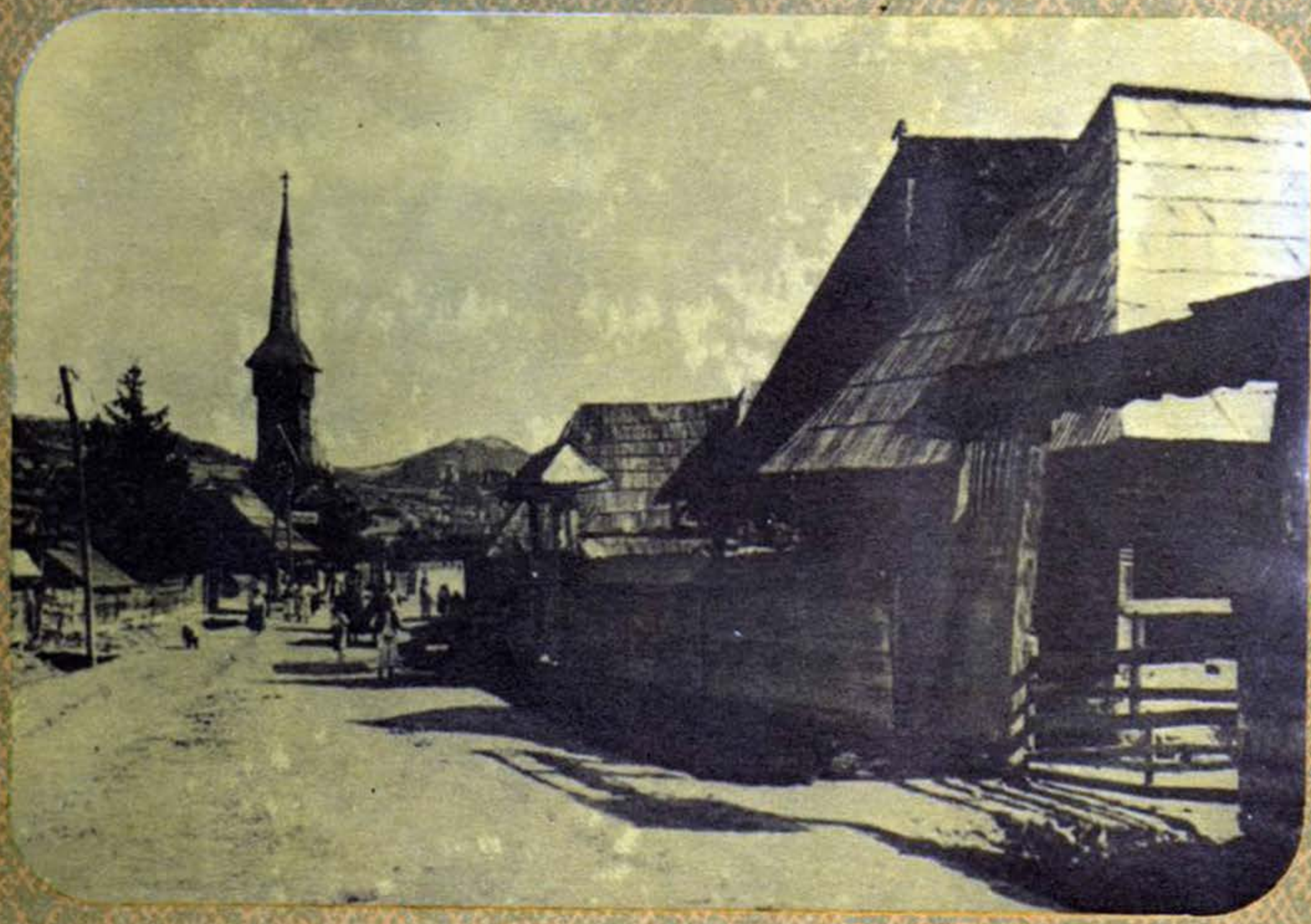

a

b

a

b

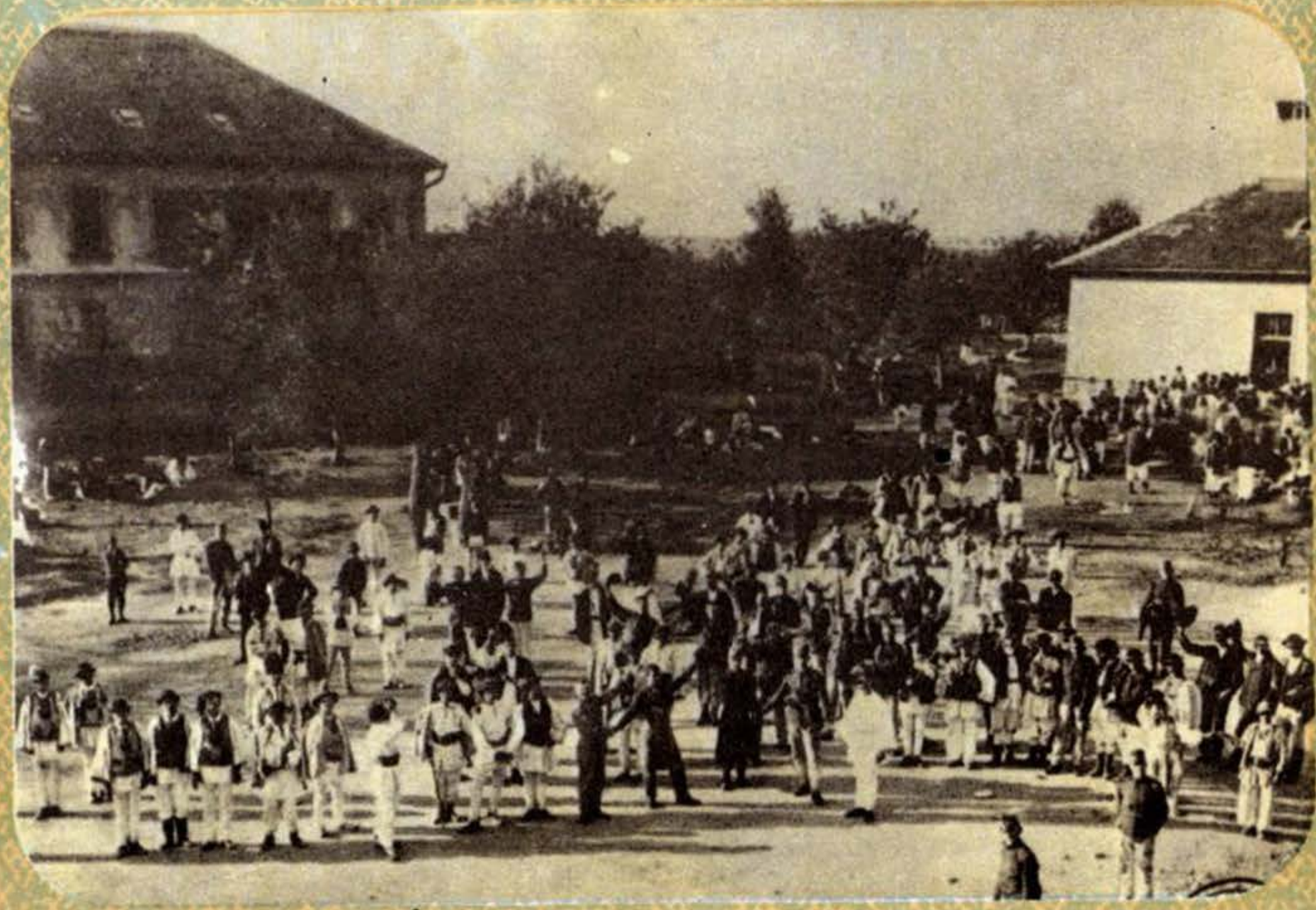

FILE DE EPOPEE

A TREIA SERIE DE ÎNTREBĂRI

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC, EDIȚIA 1984

1. Congresul X al partidului, din august 1969, dînd o înaltă prețuire muncii depuse de poporul român, sub conducerea P.C.R., a apreciat că s-au creat condițiile necesare pentru trecerea la o etapă nouă, superioară în dezvoltarea patriei, obiectiv necesar în progresul țării noastre.

Care este această etapă? (1979)

2. Menționați numele orașului care găzduiește acest impresionant monument închinat independenței (1983)

3. 48 înfruntări ale forțelor insurecționale cu inamicul, desfășurate în Bărăgan între 23 și 31 august, au dus la lichidarea prezenței hitleriștilor dintr-o întinsă zonă cuprinsă între...

Puteți preciza limitele zonei respective? (1975)

4. „Știm cu toții — spunea ministrul de externe al Uniunii Sovietice, în discursul rostit la o importantă conferință care a avut loc la Paris, după cel de-al doilea război mondial — că România a fost statul care printr-o acțiune hotărîtă s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Aliaților... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze...“

Despre ce conferință este vorba? (1981)

5. Ce memorabil eveniment au sărbătorit clujenii și, odată cu ei, întregul nostru popor, prin această impresionantă manifestație? (1981)

6. Locuitorii Capitalei, împreună cu cei ai întregii țări, trăiesc unul din marile momente istorice petrecute în anii imediat următori actului de la 23 August 1944.

Ce moment istoric ilustrează fotografia? (1979)

FILE DE EPOPEE
CONCURSUL magazin istoric ediția 1984

7. În 1970 un ma e pictor spaniol, în semn de simpatie şi preţuire pentru ţara noastră, a conceput acest timbru pentru România.

Indicaţi numele artistului. (1984)

8. În ziua de 6 martie 1945, pe prima pagină a ziarului Scînteia, organ al C.C. al P.C.R., era publicată chemarea: „Cetăţeni! Veniţi la marea întrunire populară de azi 6 martie ora 2 d.a. în Piaţa Naţiunii să manifestaţi pentru salva ea ţă ii prin instalarea guvernului dc largă concentrare democratică în f unte cu dr. Petru Groza".

Cîţi cetăţeni au participat la acea demonstraţie? (1975)

9. La 25 august 1944 un mare ziar american aprecia actul de la 23 August „ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război", iar la 28 august, acelaşi ziar sublinia că fapta României „provoacă o considerabilă scădere a forţei germane în sudul Europei şi poate chiar prăbuşirea totală a nazismului".

Precizaţi titlul ziarului. (1981)

10. Ca întreaga noastră ţară, Bucureştii, au urcat an de an treptele unei multilatera e dezvoltări în anii construcţiei socia iste pe pămîntul omănesc şi cu precădere în Epoca Ceauşescu, avînd astăzi toate atributele unei capitale moderne, în plină înflorire. Puternic centru industria , Capitala produce peste 20 la sută din întreaga producţie industrială a ţării.

În cît timp realizează Bucureştii astăzi tot ce produceau fabricile şi uzinele întregii Românii în anul 1938? (1984)

alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare

SEMNE CE PREVESTESC MOMENTUL DECISIV

(Urmare din p. 26)

întocmit de un expert-economic ce lucra la Bucureşti în afaceri de petrol şi care studiase de mulţi ani situaţia de acolo. El amintea diverse cercuri care lucrau în ţară împotriva Germaniei... şi prezicea că, dacă nu se produce nici o schimbare în politica germană şi dacă ministrul Killinger continuă să-şi neglijeze astfel funcţiile sale, atunci, în trei sau patru luni, românii vor trece de partea Aliaţilor".

O lună de căutări

Prin intermediul lui Martin Bormann, memoriul respectiv a ajuns la Hitler, care, continuă R. Semmler, relatînd cele aflate de la Goebbels, „surprins de gravitatea situaţiei din România, s-a arătat iritat de rapoartele superficiale pe care le transmisese Killinger. Hitler crezuse pînă atunci că poate conta pe România. El transmise memoriul lui Ribbentrop [ministrul de externe], însoţit de observaţii foarte dezagreabile, şi-i dădu ordin să studieze doleanţele şi să ia măsuri pentru a opri evoluţia periculoasă a problemelor româneşti". Iritat, la rîndul său, că memoriul care trata o problemă ce intra în sfera lui de competenţă ajunsese în mîinile lui Hitler fără ştirea sa, ministrul de externe a urmărit — potrivit lui Goebbels, care îi rîvnea postul — să afle nu atît situaţia reală din România, ci să-l descopere pe autorul documentului. „Ancheta lui — citim în jurnalul lui E. Semmler — dură o lună şi, ironia soartei, îl descoperi pe autor chiar în ziua cînd s-a aflat despre prăbuşirea din România şi despre consecinţele ei dezastruoase". Jurnalul lui Semmler nu consemnează însă numele autorului acestui memoriu.

Un alt raport german vorbeşte despre inginerul Verdress — prezentat drept „proprietarul unei mari întreprinderi din Bucureşti" — care a plecat în iulie la Berlin pentru a informa Ministerul de externe, Înaltul comandament al Wehrmachtului şi conducerea S.S.-ului, pe baza „unui mare număr de fapte concrete, despre primejdia iminentă" a unei acţiuni a României împotriva Germaniei şi pentru a cere trimiterea unei divizii S.S. la Bucureşti.

Toate aceste mărturii şi multe altele asemănătoare relevă că în ajunul declanşării Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, reprezentanţii civili şi militari, agenţii şi informatorii Reichului din România au receptat pe diverse canale şi au transmis la Berlin numeroase date privind nemulţumirile profunde şi ura poporului român faţă de Germania hitleristă şi regimul antonescian. Rapoartele lor n-au putut furniza însă elementele necesare pentru a preîntîmpina în vreun fel totala surpriză pe care a produs-o sistemului militar şi politic al celui de-al III-lea Reich magistrala acţiune insurecţională concepută, pregătită şi organizată de Partidul Comunist Român, situat în fruntea şi în alianţă cu celelalte forţe ale rezistenţei antihitleriste din România.

Belgrad, septembrie 1984:

Congres internaţional de studii sud-est europene

Pentru a şti cum se pregătesc istoricii români şi străini pentru cel de-al V-lea Congres internaţional de studii sud-est europene, care va avea loc la Belgrad în septembrie 1984, reuniune organizată de Asociaţia Internaţională de Studii Sud-Est Europene (AISSEE), ne-am adresat acad. Emil Condurachi, vicepreşedinte al Comitetului naţional al istoricilor, secretar general al AISSEE, vicepreşedinte al Uniunii academice internaţionale.

Congresul care va avea loc între 11-17 septembrie 1984 urmează celor de la Sofia — 1966, Atena — 1970, Bucureşti — 1974 şi Ankara — 1979.

În vederea organizării definitive a programului, a desemnării raportorilor şi coraportorilor a avut loc încă în septembrie 1983, la Moscova, o şedinţă a biroului AISSEE, care a pus la punct complexa agendă ştiinţifică şi organizatorică a acestui congres. Înainte de toate o precizare. Asociaţia, care şi-a aniversat recent a 20-a aniversare de la întemeierea sa[1], este — prin însăşi structura sa — o organizaţie ştiinţifică pluridisciplinară şi regională. Nu este vorba deci numai de istorici, ci şi de cercetători care abordează alte forme ale vieţii culturale şi artistice a naţiunilor din sud-estul european (etnografie, folclor, muzicologie, drept etc.). Este aşadar firesc ca şi viitoarea reuniune ştiinţifică internaţională de la Belgrad să îmbrăţişeze toate aceste probleme.

Participă specialişti din statele balcanice şi din alte 20 de ţări (U.R.S.S., Anglia, R.F.G., R.D.G., Canada, Italia, S.U.A. etc., etc.) care şi-au dedicat activitatea ştiinţifică cercetărilor din sud-estul european, activitate strîns legată de o infinită varietate de probleme, care toate la un loc se înscriu în largul orizont al antropologiei culturale.

Pentru adevărul istoric merită adăugat că Asociaţia noastră s-a întemeiat sub auspiciile UNESCO. Este meritul Comisiei Naţionale Române pentru UNESCO de a fi organizat, în 1962, la Sinaia, un colocviu internaţional cu tema *Civilizaţiile balcanice şi sud-estul Europei;* în 1963 s-a fondat AISSEE, cu sediul la Bucureşti, unde se află şi astăzi, după 20 ani de activitate. Legătura cu toate celelalte comitete naţionale se face prin secretariatul de la Bucureşti.

Al V-lea Congres de la Belgrad va dezbate în principal teme privind: 1) sud-estul Europei şi Europa Centrală de la origini şi pînă în pragul sec. XIX; 2) sud-estul Europei şi Europa în sec. XIX şi XX.

Nu e vorba, cum am mai spus, numai de istorie, ci de toate disciplinele care se înscriu în viziunea umanisticii şi, bineînţeles, a socialului. Nu e vorba nici de a subestima contribuţiile, respectiv îmbogăţirea patrimoniului cultural al Europei din sec. XIX-XX de către alte popoare din centrul şi din celelalte regiuni ale continentului. Dar este vorba de a sublinia aportul considerabil, contribuţia istoriei, gîndirii, faptei oamenilor şi naţiunilor din Europa de Sud-Est la ansamblul Europei.

Citãm doar un singur exemplu. În 1955, marele arheolog german, Ioachim Werner, şi-a intitulat un raport al său *Troia, Micene, Transilvania*, demonstrînd că acesta a fost drumul civilizării Europei. Este nevoie de o asemenea abordare şi, deoarece Europa Centrală uită adesea cît de mult datorează sud-estului european, obligaţia noastră, ca oameni de ştiinţă, este să restabilim adevărul şi să reamintim cum se cuvine, fără a diminua alte contribuţii, aportul nostru la cultura mondială.

Pentru a demonstra contribuţia ţării noastre la cultura europeană, voi da următorul exemplu. Celebrul film al lui Pier Paolo Pasolini, marele regizor şi om de cultură italian, *Oedip*, este însoţit, de la început şi pînă la sfîrşit, de vechea muzică românească înregistrată din arhiva Institutului român de folclor. Atunci cînd Oedip, la capătul suferinţelor sale, este purtat spre locuinţa de veci, se aude pe româneşte glasul bocitoarelor. Întrebat de ce a ales tocmai muzica românească şi nu o alta, regizorul a răspuns: e cea mai veche şi cea mai autentică muzică europeană, poate chiar din întreaga lume.

Iată doar un exemplu care ilustrează necesitatea ca specialiştii noştri să fie prezenţi la acest congres şi să demonstreze că nu este o întîmplare că din România a pornit iniţiativa fondării Asociaţiei Internaţionale de Studii Sud-Est Europene.

În decursul istoriei, România a avut un mare rol ca factor de pace, progres şi civilizaţie, de apropiere între popoare, rol întărit în zilele noastre prin autoritatea iniţiativelor, eforturilor şi acţiunilor preşedintelui Nicolae Ceauşescu. Cu atît mai pregnant apare politica de pace a României socialiste în iniţiativele care privesc relaţiile de pace, prietenie şi colaborare dintre statele din zona Balcanilor. Este un comandament al întregii experienţe istorice multimilenare ca Balcanii să rămînă o zonă a păcii fără arme nucleare, o zonă a cooperării, a culturii, civilizaţiei, a creaţiei paşnice, a respectului reciproc între popoare. Să înflorească aici tot ce înseamnă demnitatea umană, dreptul tuturor popoarelor de a-şi decide singure soarta în condiţii de pace, securitate, colaborare.

Interviu consemnat de
Ioana URSU

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1983.

Existența statului național român și cucerirea independenței au exercitat o puternică atracție asupra românilor care se aflau sub dominația Imperiului austro-ungar. Aceasta a dus la intensificarea luptei împotriva dominației străine, pentru făurirea statului național unitar român.

NICOLAE CEAUȘESCU

Documente ale solidarității românești

CAUZA „FRAȚILOR DE PESTE MUNȚI"

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Sibiu, 12-14 mai 1881: depeșele corespondenților de presă relatează despre lucrările Conferinței reprezentanților români din Transilvania și Banat, care pune bazele unitare ale Partidului Național Român. Inspirat din rezoluțiile de la 1848, programul adoptat cu acest prilej subliniază necesitatea unirii tuturor forțelor din Transilvania și Banat împotriva politicii de deznaționalizare a românilor din aceste provincii, politică practicată de autoritățile ungare în cadrul Imperiului dualist[1]. Conferința decide, totodată, întocmirea unui „memorand explicativ" asupra situației românilor din Austro-Ungaria, prin care să fie informată opinia publică de pe ambele părți ale Carpaților, cît și aceea din întreaga Europă asupra „dreptelor postulate ale națiunii române".

Redactat ulterior de George Barițiu, Memorialul, după cum este cunoscut acest document în publicistica vremii, apare într-o primă ediție în 1882. Din punct de vedere al caracterului său protestatar, el depășește toate manifestările de pînă atunci îndreptate împotriva dualismului austro-ungar și a consecințelor sale. Memorialul supune unei analize critice legile nedrepte ale statului ungar și dezvăluie scopurile guvernanților de la Viena și Budapesta de a-și asigura hegemonia în cadrul celor două părți ale Imperiului habsburgic, asupra diferitelor națiuni și naționalități subjugate din Austro-Ungaria. Documentul exprimă astfel solidaritatea fermă a românilor cu popoarele ce suportă jugul greu al asupririi.

[1] Statul dualist austro-ungar (1867) avea două guverne, unul la Viena și altul la Budapesta, respectiv două administrații separate. Doar problemele militare, financiare și politica externă erau comune cor punzîndu-le cîte un singur minister.

Dealtfel — după cum sublinia George Barițiu — „luptele pentru drepturile omenești preste tot au fost comune românilor cu popoarele asuprite din toată Europa și din toți secolii, iar diferența era și mai este mai mult numai în forma despotismului în care suferă popoarele".

Nu este o întîmplare că la Sibiu sînt luate hotărîri însemnate privind mișcarea națională a românilor de peste Carpați doar la cîțiva ani de la cucerirea independenței României și aproape concomitent cu sărbătorirea în București a proclamării regatului, momente istorice care pe plan internațional reprezintă o creștere a prestigiului statului român. Evenimentele din 1877-1878 măriseră încrederea românilor de pe ambele părți ale Carpaților în propriile lor forțe, iar gîndul „marii uniri" cuprinsese „întreg neamul românesc", cum releva un martor ocular. „Sîntem și ne simțim membri ai unei familii române de 11 milioane", declara Vincențiu Babeș la conferința reprezentanților românilor întruniți.

Prin satele din Transilvania și Bucovina se manifestă speranța unei apropiate eliberări de către armata română ce biruise la Plevna. Informații confidențiale sosiseră în acest sens la Viena. În același timp, documente emanate de autoritățile locale subliniază că în sînul tineretului studios se manifestă tot mai puternic ideea „unei alipiri" a Transilvaniei statului român.

La Budapesta, cercurile guvernante, presa, manifestă nervozitate față de intensificarea luptei românilor pentru afirmarea drepturilor lor firești. Oficiosul guvernamental ungar Pester Lloyd încearcă să combată argumentele Memorialului în vreme ce Ellenzek din Cluj

cere luarea de măsuri represive împotriva fruntaşilor P.N.R. În schimb, în presa străină, chiar şi în unele ziare austriace care nu subscriu la politica practicată de guvernanţii de la Budapesta, apar comentarii favorabile „cauzei" românilor asupriţi din cadrul monarhiei habsburgice: „Avem de-a face cu o manifestaţie a reprezentanţilor naţionali ai poporului român din Transilvania; dacă acest memorand se declară în foile maghiare numai ca o părere privată a unor agitatori naţionali, aceasta se poate să se potrivească cu punctul de vedere al partidei şoviniste; cu adevărul însă şi cu realitatea nu se poate aduce în consonanţă această părere", scrie ziarul vienez Vaterland. Jurnalul Innsbrucher Nachrichten se întreabă cu admiraţie: „de unde a luat acest popor [român] tăria de viaţă cu care să poată lupta şi rezista în lunga serie de o mie de ani la nenumăratele atacuri date asupra vieţii sale?"

O hartă a Daciei moderne

Ca în atîtea alte momente ale istoriei româneşti, hotărîrile Conferinţei de la Sibiu, ca şi amplele acţiuni care îi urmează, au un puternic răsunet în rîndul opiniei publice din România, fapt relevat şi de documente ale diplomaţiei austro-ungare. Într-un raport inedit trimis ministrului afacerilor străine al Austro-Ungariei, baronului Haymerle, consilierul Salzberg, de la Legaţia Austro-Ungariei din Bucureşti, îl informa despre solidarizarea presei româneşti cu lupta de emancipare naţională şi socială a românilor din Transilvania, articole pe această temă apărînd „aproape zilnic, cînd într-unul, cînd într-altul din ziarele româneşti". Alte rapoarte diplomatice informează, totodată, despre editarea şi difuzarea în şcoli şi unităţi militare, cu acordul tacit al guvernului de la Bucureşti, a unei hărţi a *Daciei moderne*, ce cuprinde provinciile româneşti aflate sub stăpînire străină, ca şi despre folosirea în şcoli a manualului de geografie publicat de colonelul Gh. Slăniceanu, în care se făceau referiri la „răpirea Bucovinei de către Austria".

Solidaritatea românească îmbracă multiple şi variate forme. După apariţia Memorialului la Sibiu, în versiune română, germană şi maghiară este editată aproape un an mai tîrziu o nouă ediţie, în limba franceză, la Bucureşti. Fondurile necesare sînt colectate, de astă dată, în România, la iniţiativa lui Mihail Kogălniceanu. G. Bariţ şi fiul acestuia, Ieronim, aleg ca traducător pe Bonifaciu Florescu, acesta angajîndu-se şi cu imprimarea documentului, la tipografia sa, „Portofoliul român", din Calea Griviţei 27, în condiţii avantajoase, „cestiunea fiind naţională". „Mă voi conforma la indicaţiile ce mi-au fost transmise, voi pune toată grija în această lucrare şi voi păstra secretul", se angajează traducătorul într-o scrisoare adresată autorului Memorialului. Documentul tradus de Bonifaciu Florescu este pînă la urmă tipărit la tipografia Academiei române, condusă de Petre Ispirescu, lucrarea fiind încheiată către sfîrşitul lui aprilie 1883.

În România independentă, mişcarea naţională este în plină ascensiune, în ciuda semnării, la 30 octombrie 1883, a unui tratat de alianţă între statul român şi Puterile Centrale. Politica activă a Petersburgului în sud-estul Europei, după războiul din 1877-1878, determinase, în primul rînd, luarea unei asemenea decizii la Bucureşti. Diplomaţia austro-ungară sperase ca prin încheierea unui asemenea tratat cu România să atenueze atracţia crescîndă exercitată de statul român independent asupra românilor din Austro-Ungaria şi să oblige, totodată, autorităţile de la Bucureşti să reprime mişcarea naţională.

Dar planurile Vienei dau greş. „Soarele nostru la Bucureşti răsare". Aceste cuvinte de pe frontispiciul ziarului *Tribuna*, ce începuse să apară din 26 aprilie 1884 la Sibiu, sub conducerea lui Ion Slavici, sintetizau conştiinţa şi voinţa românilor transilvăneni. În România, ziarele de toate orientările politice se solidarizează cu cauza „fraţilor" de peste Carpaţi, încurajează continuu lupta de emancipare a acestora, exprimă dezideratul naţiunii române de desăvîrşire a unităţii ei statale. Românii acţionează cu energie împotriva măsurilor de intensificare a politicii de maghiarizare în Transilvania luate de autorităţile de la Budapesta — a promulgării, în anul 1883, a unei noi legi şcolare, al cărei autor este ministrul instrucţiunii August Trefort, a desfiinţării, în anul următor, a Asociaţiei studenţilor români din Cluj şi creării, un an mai tîrziu, a „Societăţii transilvane pentru cultura maghiară" (Emke). Au loc mari întruniri de protest ale românilor la Sibiu, Blaj, Deva, Cluj, precum şi la Bucureşti.

Solidaritatea românilor este generală. „Orice observator atent al evenimentelor din România — semnala, la 6 februarie 1884, baronul Ernest von Mayr, ministrul plenipotenţiar al Austro-Ungariei la Bucureşti —, într-un document inedit, poate constata că „pe acest teren [al mişcării naţionale] se întîlneşte opoziţia şi Partidul Liberal [aflat la putere]... Miniştrii privesc spre această mişcare cu braţele încrucişate, în loc să reacţioneze cu toată energia împotriva unei asemenea agitaţii".

Numai solidaritatea poate scăpa neamul nostru

Cum se ştie, după editarea şi difuzarea Memorialului, românii transilvăneni au hotărît alcătuirea unui nou act, mai cuprinzător, care să fie înaintat împăratului de la Viena, document cunoscut sub numele de Memorandum[1]. Întreagă această acţiune, care a avut un larg răsunet pe plan european şi care s-a înscris ca un moment de mare semnificaţie în lupta românilor transilvăneni pentru apărarea drepturilor lor şi afirmarea voinţei de a se uni cu ţara, s-a desfăşurat cu sprijinul larg al oamenilor politici din România şi al întregii opinii publice româneşti.

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1976, 7/1978.

Exponenţii mişcării memorandiste şi-au desfăşurat acţiunile lor cu informarea, cu asentimentul şi sprijinul politico-diplomatic al Bucureştilor. Principalul om de legătură între fruntaşii românilor transilvăneni şi oamenii politici din România a fost filologul Ion Bianu, originar din Transilvania, stabilit în Bucureşti încă din 1876, membru corespondent al Academiei române, organizatorul şi directorul Bibliotecii Academiei. „În zilele acestea a fost dl. Coroianu la mine şi mi-a spus că are să vină împreună cu dl. Lucaciu la Bucureşti", comunica E. Brote din Sibiu lui I. Bianu, la 20 aprilie 1890, într-o scrisoare mai puţin cunoscută. „El, Coroianu, are «buni prieteni» acolo pe care vrea să-i consulte în cestiunea Memorandumului şi în alte cestiuni...; mi-a confiat între patru ochi — scria în continuare E. Brote — că aceşti buni prieteni sînt: M.K. [Kogălniceanu], D. St. [Sturdza], I.C.B. [Brătianu] şi C. [probabil Carol I], toţi aceşti oameni de treabă! Totodată mi-a cerut sfatul, cum să le pună acestora cestiunea".

În repetate rînduri, fruntaşii transilvăneni au vizitat Bucureştii pentru a se sfătui cu oamenii politici ai României în legătură cu acţiunile lor. La 4 aprilie 1891, Vincenţiu Babeş a fost primit în audienţă de regele Carol I. În primele zile ale lunii au mai fost prezenţi în capitala României George Pop de Băseşti, V. Lucaciu şi I. Coroianu. Primul, l-a vizitat pe M. Kogălniceanu, grav bolnav. Acesta l-a sfătuit pe oaspetele său să se pună grabnic capăt disensiunilor din cadrul conducerii P.N.R., căci „numai solidaritatea poate scăpa neamul nostru". Ceilalţi doi au informat pe rege despre situaţia din Transilvania şi despre „acţiunea proiectată". În aceeaşi perioadă, *Voinţa Naţională*, oficiosul Partidului Liberal, aflat la acea vreme în opoziţie, *Timpul*, organul guvernului conservator, cît şi alte ziare din capitala României se pronunţau pentru înaintarea neîntîrziată a Memorandului.

Un rol de seamă în desfăşurarea mişcării naţionale de pe ambele versante ale Carpaţilor, în sprijinirea mişcării memorandiste l-a avut Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, care îşi începe activitatea la 24 ianuarie 1891, sub preşedinţia profesorului Alexandru Orăscu şi care a reunit în jurul ei personalităţi de vază ale vieţii culturale româneşti, cît şi cunoscuţi oameni politici. O primă manifestare de mare răsunet a Ligii Culturale a fost publicarea *Memoriului studenţilor universitari privitor la situaţia românilor din Transilvania şi Ungaria*, memoriu adresat opiniei publice europene şi redactat de S. Mehedinţi şi P.P. Negulescu, după datele furnizate de Ion Slavici. „Dacă reacţiunea din Ungaria nu va asculta glasul timpului... atunci nouă românilor ni se impune o grea luptă, pe care am dorit-o s-o înlăturăm, dar pe care o primim în interesul luminei şi al libertăţii" — se sublinia în ultima parte a documentului.

De pe tot întinsul ţării

În martie 1892, noua conducere a P.N.R., în frunte cu dr. Ion Raţiu, aleasă de Conferinţa naţională ce se întrunise două luni mai înainte (21-22 ianuarie), a aprobat textul definitiv al Memorandului şi înaintarea documentului la Viena, „cel mai tîrziu în cursul lui mai a.c." Înainte de a pleca în capitala Imperiului babsburgic, I. Coroianu şi V. Lucaciu au mai vizitat o dată Bucureştii pentru a informa pe regele Carol I. În cursul audienţei acordate, regele — potrivit unor relatări ale lui V. Lucaciu — nu s-ar fi opus acţiunii proiectate, dar şi-a exprimat părerea ca Memorandul să fie înmînat împăratului Franz Joseph la Budapesta, în calitatea acestuia şi de rege al Ungariei, idee combătută însă de cei doi reprezentanţi ai Partidului Naţional Român.

La scurt timp, ziarul *Voinţa naţională* din Bucureşti, a publicat la cererea lui I. Rusu-Şirianu, redactorul şef al *Tribunei* de la Sibiu[1], circulara conducerii P.N.R. privind convocarea la Viena a delegaţiei ce urma să înmîneze împăratului Memorandul. „Toţi membrii deputaţiunii sînt poftiţi a se afla la Viena, sîmbătă în 16/28 mai a.c. Ziua plecării la Viena rămîne la libera alegere a fiecăruia dintre participanţi. Acei domni care vor sosi la Viena înainte de 16/28 mai sînt rugaţi a se insinua la vicepreşedintele comitetului, dl. Eugen Brote sau la secretarul II, dl. Septimiu Albini, care ambii se vor afla în Viena (Hotel London, I. Fleischmarkt) de la 11/23 începînd".

Refuzul împăratului Franz Joseph de a primi delegaţia memorandistă în frunte cu dr. Ion Raţiu şi însoţită de 300 ţărani şi intelectuali din toate părţile Transilvaniei, şi insultarea şi brutalizarea memorandiştilor după reîntoarcerea la căminele lor, devastarea casei lui Ion Raţiu din Turda, toate acestea au provocat o vie indignare în rîndul maselor populare. Prefecţii diferitelor judeţe din Transilvania raportau despre o periculoasă stare de agitaţie a populaţiei de la sate şi oraşe. De cealaltă parte a Carpaţilor, la Ploieşti, Brăila, Galaţi, Bîrlad, Tîrgovişte, Craiova şi în alte oraşe, dar mai ales la Iaşi şi Bucureşti au avut loc impozante manifestaţii. Toate ziarele se solidarizează cu cauza „fraţilor de peste munţi".

În această atmosferă, a sosit din nou la Bucureşti, V. Lucaciu, pentru a informa presa şi cercurile politice din capitala României despre evenimentele petrecute la Viena şi apoi în Transilvania. Mii de bucureşteni s-au adunat în faţa statuii lui Mihai Viteazul pentru a-l vedea şi asculta vorbind. Peste 30 000 locuitori ai oraşului au demonstrat, cu acest prilej, în faţa hotelului unde locuia în acele zile fruntaşul transilvănean.

Tipărit în limbile română, germană şi maghiară, Memorandul s-a răspîndit cu repeziciune nu numai pe teritoriul monarhiei austro-ungare, ci şi în România şi în alte ţări, avînd un puternic ecou. „Vă

---

[1] I. Slavici părăsise redacţia, stabilindu-se la Bucureşti, după ce fusese trimis de trei ori în judecată de către autorităţile locale pentru activitatea sa la ziarul *Tribuna*.

randiști. E. Brote, editorul Memorandului, a fost trimis în judecată sub învinuirea de a fi difuzat imprimate „periculoase". Peste două luni, Vasile Lucaciu a fost condamnat de către Curtea cu juri din Debrețin la un an închisoare, pentru discursurile sale în care, nu o dată, se referise la idealul „unirii tuturor românilor".

Înainte ca sentința pronunțată contra lui V. Lucaciu să fi rămas definitivă, acesta și I. Coroianu au venit la București, în ziua de 17 noiembrie, fiind urmați, două zile mai tîrziu, de dr. I. Rațiu, pentru a se consulta cu guvernul ro-

aduc la cunoștință că ediția întreagă a Memorandului la împăratul s-a desfăcut deja. Am făcut deci dispozițiunile necesare ca să se tipărească o a doua ediție din care, la timpul său, vă voi expedia numărul de exemplare cerut", comunica E. Brote conducerii Ligii Culturale, încă în primele zile ale lui iulie 1892.

Calea Victoriei a avut loc un mare banchet la care au participat peste o sută de persoane: personalități ale vieții culturale, oameni politici de diferite orientări politice, printre care Barbu Delavrancea, Petru Poni, V.A. Urechiă, generalul I. Em. Iorescu, Gh. Panu, Gr. Brătianu, Petre și I.C. Grădișteanu, G.C. Cantacuzino, Nicolae Filipescu ș.a. În țară s-au deschis liste de subscripție pentru susținerea mișcării memorandiste. Dacă oaspeții transilvăneni „n-ar fi îndeplecat pe amicii lor să stea liniștiți", s-ar fi produs „în onoarea lor mari... manifestații pe străzi",

București 1892-1894: puternice demonstrații de solidaritate cu memorandiștii

Pe adresa din București

În septembrie 1892, autoritățile au început represiunile împotriva fruntașilor memo-

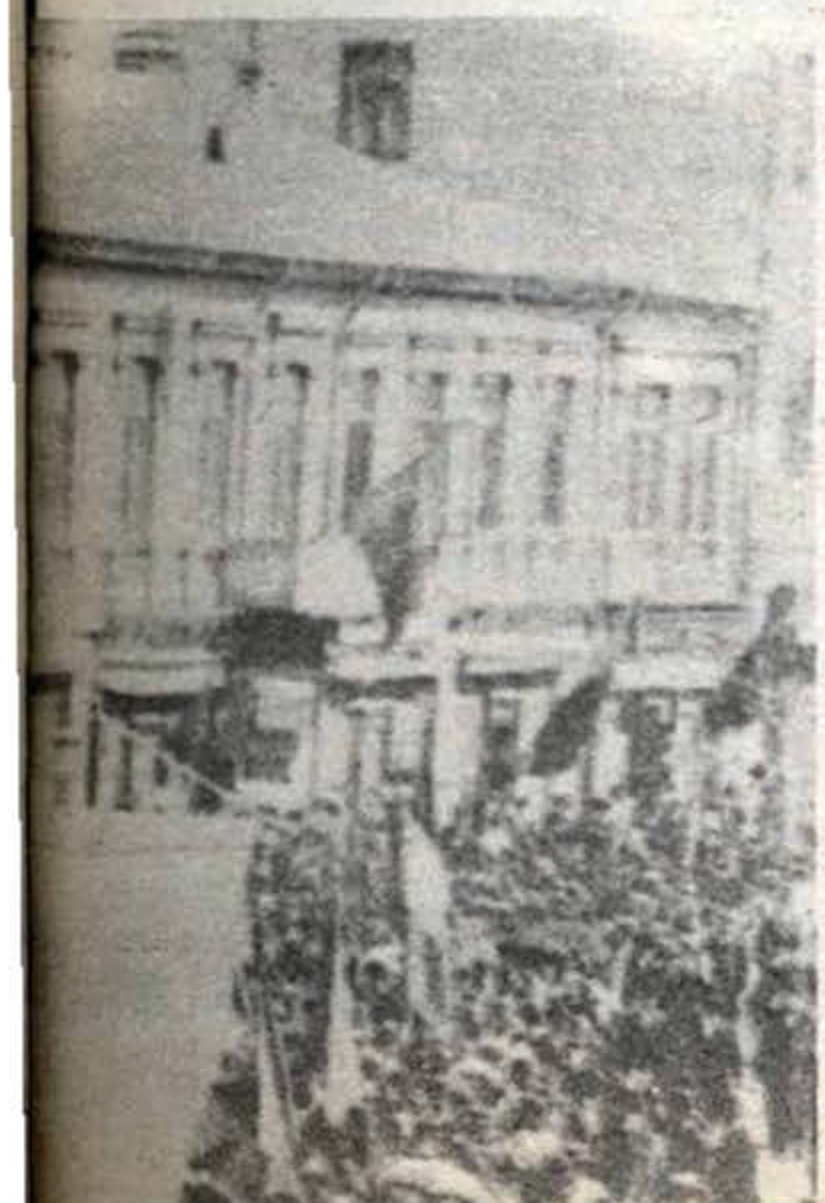

mân, prin intermediul lui Take Ionescu, cu D.A. Sturdza, șeful opoziției liberale, și cu conducătorii Ligii Culturale. După unele confidențe ale fruntașului transilvănean T. Mihali, I. Rațiu, care și-a prelungit șederea în oraș pînă spre sfîrșitul lunii decembrie, ar fi avut o întrevedere și cu regele Carol I. În capitala României, fruntașilor transilvăneni li s-a făcut o primire entuziastă. Pe adresa lor din București, „Grand Hotel du Boulevard", au sosit numeroase telegrame de solidarizare și încurajare. În casa lui Gh. Vernescu (fost ministru) de pe

raporta din capitala României, ministrul plenipotențiar al Franței, Gustave de Coutouly, într-o corespondență pînă în prezent inedită.

Ziarele din București au publicat continuu informații și editoriale referitoare la evoluția situației din Transilvania, la lupta memorandiștilor pentru triumful cauzei pe care o apărau: „Nu trece aproape nici o zi în care pretinsa persecuție a românilor din Ungaria să nu facă obiectul unor articole de fond, fie în presa conservatoare, fie în cea liberală", comunica din București baronul Sterneck, însărcinatul cu afaceri al Austro-Ungariei, într-un raport, de asemenea, inedit. Socialiștii, la rîndul lor, au protestat energic chiar cu prilejul congresului de constituire a P.S.D.M.R. împotriva politicii de deznaționalizare a românilor practicată de guvernanții din Budapesta. Alte proteste erau întîlnite în organul de presă socialist *Munca*, devenit oficiosul partidului clasei muncitoare, de curînd înființat.

Presa a descris pe larg conferința generală a delegaților alegătorilor români din Transilvania și Ungaria, convocată, în iulie 1893, pentru a se pronunța „asupra mai multor chestiuni de cea mai mare importanță pentru poporul român"; Conferința, desfășurată la Sibiu, s-a declarat solidară cu activitatea conducerii P.N.R., care între timp fusese trimisă în judecată (13 mai 1893) pentru că inițiase acțiunea memorandistă. În timpul „conferinței generale" s-au aflat în oraș, pe lîngă cei 216 delegați oficiali, peste 3 000 participanți, sosiți din diferite sate și orașe ale Transilvaniei. Au fost, de asemenea, de față reprezentanții principalelor ziare bucureștene, diverși oameni politici din România, numeroși studenți ai universităților din Iași și București, precum și reprezentanții Ligii Culturale. Ziarul *Tribuna* aprecia această manifestare a solidarității naționale drept cel mai de seamă eveniment politic după 1848.

Deosebit de intense au fost contactele fruntașilor memorandiști cu oamenii politici de la București în perioada procesului inițiat memorandiștilor. D.A. Sturdza, liderul liberalilor, în plină campanie de răsturnare a guvernului conservator, a încercat să determine conducerea Partidului Național Român sau cel puțin pe cei „13 amenințați cu temniță grea" să se refugieze în România. În acest scop, Ion Slavici a avut convorbiri, la Sibiu, iar I. Bianu și C. Colescu-Vartic au plecat în străinătate, unde se refugiaseră E. Brote și Aurel C. Popovici, acesta din urmă avînd deja o condamnare pentru faptul de a fi scris cunoscuta *Replică* a tineretului universitar român din Austro-Ungaria[1].

În noiembrie 1893, Ion Rațiu a venit din nou la București pentru consultări, cu atît mai mult cu cît primise știrea „de la un om distins de peste plai" că noul guvern al Ungariei, prezidat de Wekerle Sandor, ar fi fost dispus să facă unele concesii românilor. De aici, fruntașul transilvănean a plecat la Budapesta, unde, împreună cu Coroianu, care-l însoțea, au refuzat să abandoneze „cauza" Memorandului, în schimbul promisiunii ministrului de interne, Carol Hieronimy de a sista procesul ce urma să înceapă curînd. În același sfîrșit de an, la București, cu prilejul deschiderii Parlamentului, s-au auzit proteste vehemente față de trimiterea în judecată a exponenților mișcării memorandiste.

În fața statuii lui Mihai Viteazul

La 7 mai 1894, la Cluj a început procesul Memorandului[2], care s-a desfășurat timp de două săptămîni și mai bine, urmărit de toată suflarea românească și de opinia publică europeană, informată de numeroșii corespondenți de presă prezenți în orașul transilvan. „Cu toate trenurile și prin toate intrările Clujului veneau românii din toate părțile țării, cete, cete. Aproape toate satele din Transilvania sînt reprezentate astăzi la Cluj, Banatul-Timișan, Crișana, Maramureșul, Sălajul, Valea Bistriței, Munții Apuseni, cu un cuvînt toate colțurile locuite de români și-au trimis reprezentanții la Cluj", scria corespondentul *Gazetei Transilvaniei*. „După o călătorie triumfală, întîmpinați în tot parcursul, la toate gările și halele, de mulțimea poporului român", cum relata ziarul *Tribuna*, cei „chemați în judecată", în frunte cu Ion Rațiu, Vasile Lucaciu, Gh. Pop de Băsești, Iuliu Coroianu, au fost aclamați pe străzile orașului de zecile de mii de români veniți pentru a-și manifesta solidaritatea. „Ziua de azi va fi pentru pururea înscrisă cu litere de aur în paginile istoriei p porului român, ca o zi de triumf a conștiinței naționale", scria același ziar sibian.

Peste munți, în toate reședințele de județ din România, avuseseră loc, cîteva zile mai înainte, numeroase adunări de protest față de viitorul „proces al Memorandului" de la Cluj. „În numele legăturilor noastre de sînge, care sînt mai presus de orice hotare, în numele întregului neam românesc" protestăm „contra atentatului comis asupra naționalității române din Ungaria și Transilvania... Exprimăm simpatie și admirațiune fraților noștri asupriți și dorim izbîndă deplină cauzei lor care este cauza dreptății și a civilizațiunii", se sublinia în moțiunea adoptată de o „imensă mulțime" întrunită la București și care ore întregi a demonstrat pe străzile centrale ale Capitalei, pe Calea Victoriei, pe Bulevardul Academiei, în fața statuii lui Mihai Viteazul. Toate acestea constituiau — cum sublinia ministrul Franței din Bucu-

(Continuare în p. 42)

[1] Succesul avut de *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria* determinase un răspuns, la inițiativa autorităților din Ungaria, al studențimii maghiare, ce a primit *Replica* lui A.C. Popovici, în numele tineretului român de la universitățile din Cluj, Budapesta, Viena, și Graz, document difuzat peste hotare în limbile franceză, germană, engleză și italiană.

[2] Despre procesul memorandiștilor, *Magazin istoric* a redat pe larg în nr. 8/1978.

Punți trainice în istorie

Loggia lui Rafael Sanzio și țările române

ION DUMITRIU-SNAGOV

Complex arhitectonic vast, cuprinzînd o sumedenie de construcții, curți interioare, terase, colonade, galerii și loggii[1], Palatul Vaticanului constituie unul din cele mai remarcabile monumente ale Romei, la realizarea căruia, de-a lungul timpului, și-au adus contribuția renumiți artiști. Despre fiecare din elementele acestei construcții s-ar putea scrie pagini întregi, evocîndu-se momentele de istorie la care au fost martore, personalitatea și activitatea celor ce le-au realizat, ori semnificația și valoarea artistică a decorațiilor.

Dintre acestea ne-am oprit asupra celebrelor *Loggii Vaticane* ce mărginesc pe trei părți *Cortile di San Damaso* — una din importantele curți interioare care fac legătura între oficiile centrale ale Curiei romane. Ele se înscriu prin arhitectura și pictura lor printre cele mai atractive și mai prețioase părți ale palatului. În loggiile de la parter predomină reprezentările artistice. Cea de la nivelul superior este rezervată științelor; numeroasele hărți aflate aici înfățișează lumea — așa cum era aceasta cunoscută la 1560.

Primele două loggii au fost proiectate de un valoros arhitect al Renașterii, Donato Bramante (1444-1514), iar cea de-a treia realizată în viziune proprie de celebrul Rafael Sanzio, între 1513 și 1518. Din această pricină, ea este cunoscută îndeobște sub numele de *Loggia lui Rafael* sau datorită hărților cuprinse în frescele aripilor de nord și vest ale ei, *Loggia dela Cosmographia*. I se mai spune și *Bella Loggia* (datorită armoniei culorilor și simbolisticii picturilor din bolți și abside).

Loggia a fost construită de Rafael Sanzio dar desăvîrșită mai tîrziu, în anii pontificatului, papei Pius IV (1559-1565). Rostul ei era de a lega apartamentul papal de Secretariatul de stat al Vaticanului. Aceeași funcționalitate o are și în prezent, motiv pentru care poate fi vizitată de un număr restrîns de persoane și numai în condiții de excepție, nefiind inclusă în itinerarele turistice ale Muzeului Vaticanului[2].

Decorația artistică a bolților și tavanului loggiei a fost realizată de frații Giovanni și Donato de Udine, iar lucrările auxiliare (fondul de culoare și aurirea) de către o echipă condusă de Sabatho Dentis. Loggia este împodobită de 13 hărți la care se adaugă, în ultima arcadă, o emisferă a Mapamondului, realizată în 1585 și care cuprinde Europa, Africa și Asia. Îndrumarea științifică pentru proiectarea acestor hărți s-a datorat lui Pirro Ligorio, cartografi fiind Stefano Francese (Etienne du Pérac) și Antonio Vanosino da Varese. Dintre cele 13 hărți, în chip deosebit ne interesează cea de la nr. 9 cunoscută sub denumirea *Ungaria și Polonia*. Harta este numită astfel datorită principalelor state catolice înfățișate pe ea, deși la data alcătuirii ei regatul maghiar își încetase existența în urma cuceririi otomane și a transformării sale în pașalîc.

Deși o lucrare cartografică, harta cuprinde numeroase reprezentări artistice (dealtfel, în spiritul vremii). Astfel, cele două mări: Baltica și Marea Neagră (*Euxini Ponti Pars*) sînt sugerate prin cîmpuri de valuri înspumate. Diversă este și chorografia (descrierea) uscatului: cîmpiile sînt colorate în verde, cu grupuri de arbori pentru zonele împădurite, munții sînt înfățișați sub formă de conuri maronii. Pe hartă figurează clar țările române (numite de cartografi Moldavia, Transylvania și Walachia, indicîndu-se teritoriul național în limitele vechii Dacii, inclusiv Dobrogea). Ca și celelalte țări, ele sînt scrise în majuscule aurite. Denumirile mai importante — Cibinium, Traiani Pons — sînt notate cu majuscule, iar restul localităților (în total, din cele 600 toponime ale întregii hărți, 161 definesc așezări românești) cu inițială majusculă și minuscule negre. Orașele și așezările mai importante sînt sugerate prin turnuri și ziduri de cetate de culoare roșie, punctate cu aur.

---

[1] Galerie încorporată unei clădiri, deschisă spre exterior printr-un șir de arcade, sprijinite pe coloane.

[2] Cercetarea întreprinsă pentru investigarea la fața locului a hărților din *Loggia lui Rafael* și fotografierea ei au fost realizate cu sprijinul Comitetului Pontifical pentru științe istorice, președinte Mons. Michele Maccarone (*Magazin istoric*, nr. 10/1981) și al Secretariatului de stat al Vaticanului, prin Mons. G.B. Re și Mons. P. Carnatiu — cărora le adresăm mulțumirile noastre — *n.a.*

Unică în monumentalitatea ei, harta este una dintre cele mai reușite și mai bine conservate în forma inițială din toată loggia. Precizarea este importantă, deoarece la început Loggia lui Rafael nefiind acoperită, frescele au suferit deteriorări. De aceea, în 1585, papa Grigore XIII a dispus lucrări de restaurare și retușare și, totodată, a închis galeria cu un perete de sticlă. Harta cuprinzînd țările române, nu a suferit intervenții esențiale: au fost refăcute doar cursurile apelor și împrospătate culorile cîmpiilor și ale pădurilor.

Desigur, pot fi făcute multe considerații asupra acestui prețios document cartografic[1]. Ni se pare însă important de reținut că într-o vreme în care Roma Renașterii, atunci centrul lumii catolice, căuta să-și reprezinte o cît mai perfectă cunoaștere a imaginii lumii (*Imago mundi*), țările române constituiau o realitate și o prezență de netăgăduit. Realizată nu mai tîrziu de 1562 (data apariției ultimului document cartografic utilizat de făuritorii ei), harta a folosit documentele cartografice cele mai bune ale epocii, între care hărțile lui Gerardo Mercator (1554) și G. Castaldi (1548). Alături de acestea, cercetarea atentă a frescei ne arată că autorii cunoșteau și producțiile cartografice ale brașoveanului Johannes Honterus ori ale sibianului Georg Reicherstorffer. În sfîrșit, autorii hărții dau informații exacte privind realitățile politice ale timpului, de vreme ce Transilvania (devenită din 1541 principat autonom sub suzeranitatea Porții) este prezentată separat de Ungaria.

Bogăția toponimelor din spațiul românesc denotă interesul geografilor pentru cunoașterea acestui teritoriu. Conservarea imaginii istorice a teritoriilor românești se înscrie astfel ca o oglindă nu numai a Renașterii italiene într-unul din cele mai semnificative monumente artistice, ci în primul rînd ca o recunoaștere a unei realități politice necontestabile, ca o prezență vie în context european și universal.

---

[1] Parțial prezentate în *Revista arhivelor*, nr. 3/1983 — *n.a.*

CAUZA „FRATILOR DE PESTE MUNȚI"

(Urmare din p. 40)

rești, într-un raport inedit expediat la Paris în acele zile — „o probă a unanimității sentimentului național în această chestiune transilvană care ocupă, pe zi ce trece, un loc tot mai important în preocupările și sentimentele supușilor regelui Carol".

„Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor, însă nu se discută, se afirmă. De aceea nu ne e în gînd să venim înaintea dumneavoastră să dovedim că avem dreptul la existență. Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața dumneavoastră; nu putem decît să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba. De aceea nu mai sîntem aici acuzați, sîntem acuzatori". Aceste cuvinte pe care Ion Rațiu le-a adresat „Curții cu jurați" din Cluj înainte de pronunțarea de către aceasta a sentinței au avut un profund ecou în toate inimile românești.

„Răzbunarea politică" a guvernanților de la Budapesta, după cum avea să caracterizeze „procesul" de la Cluj chiar contele Goluchowski, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei din România, s-a încheiat la 25 mai prin condamnarea „cu temniță de stat" a tuturor inculpaților. Indignarea a fost generală. În Transilvania, autoritățile au inițiat noi măsuri polițienești. Din București, Legația Austro-Ungariei raporta contelui Kálnoky despre „nenumăratele demonstrații naționale" la care participau „tineri și bătrîni, toate partidele în egală măsură". Numeroase proteste contra sentinței date la Cluj s-au auzit și peste hotare. „Un puternic curent de simpatie, solidaritate și sprijin cu cauza națională română se manifestă în întreaga Europă".

La scurt timp, fruntașii mișcării memorandiste au fost întemnițați, Rațiu, Lucaciu și Coroianu la Szeged, ceilalți la Vácz.

Prin condamnarea și întemnițarea memorandiștilor[1], guvernanții din Budapesta n-au reușit să înăbușe mișcarea națională a românilor transilvăneni și bănățeni. Acțiunea memorandiștilor eșuată, ca și alte încercări ale oamenilor politici de a trata drepturile naționale ale poporului român la curtea de la Viena sau în Dieta de la Budapesta, nesocotirea protestelor largi ale opiniei publice au dus la pierderea iluziilor că românii își pot împlini idealurile lor vitale prin bunăvoința asupritorilor. „A reieșit încă o dată clar — cum subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că singura cale ce rămînea pentru poporul român din Transilvania asuprită de a-și dobîndi drepturile legitime era calea luptei". Lupta poporului român, de pe ambele părți ale Carpaților, pentru realizarea idealului său național — desăvîrșirea unității statale — avea să continue, sub noi forme, corespunzătoare anilor ce au urmat, și să triumfe, după noi acțiuni și numeroase jertfe, la 1 Decembrie 1918.

---

[1] Din motive politico-diplomatice, împăratul Franz Joseph a fost nevoit să dea curs intervențiilor guvernului român și ale regelui Carol I, grațiind pe memorandiști la 15 septembrie 1895.

O expresie a drumului ascendent al Adevărului, în contextul luptei dintre ignoranță și cunoaștere, dintre misticism și înțelegerea legilor naturii, dintre concepțiile dogmatice și cele științifice este și recenta recunoaștere a Bisericii catolice a faptului că i-a pricinuit suferințe savantului Galileo Galilei. Prin articolul publicat în continuare, scris de profesorul universitar Anton Dumitriu, licențiat în matematică și doctor în filosofie, profesor onorific la institutele de filosofie din Paris și Urbino, membru de onoare al mai multor academii din străinătate, autor, printre altele, al lucrărilor Istoria logicii, **în patru volume, tradusă și în limba engleză,** Teoria logicii, Filosofia mirabilis, Orient și Occident, Cartea întîlnirilor admirabile, Alétheia **etc., răspundem și numeroaselor scrisori primite la redacție, pe marginea „reabilitării" lui Galilei.**

Răspunsuri la întrebări

PROCESUL LUI GALILEI

ANTON DUMITRIU

Au trecut 350 ani de la procesul devenit istoric al savantului Galileo Galilei. Dar, procesul nu s-a încheiat în 1633. El este veșnic deschis, deschis ca și știința care înaintează printre propriile ei înfrîngeri și reușite, amintindu-ne ideea celebrului matematician Henri Poincaré:
„Gîndirea nu este decît un fulger în mijlocul unei nopți lungi. Dar acest fulger este totul".

Copernic în dispută cu teologii

O viziune obiectivă asupra acestui proces, concretizată într-o judecată finală, impune luarea în considerare a mai multor elemente, care circumscriu, fiecare, un aspect diferit al cazului.

Problema în discuție era dacă Pămîntul stă nemișcat, în vreme ce Soarele, planetele și „toate cerurile" se mișcă în jurul lui (sistemul geocentric) sau, dacă, dimpotrivă, Pămîntul se învîrtește atît în jurul lui cît și în jurul Soarelui (sistemul heliocentric).

După cum se știe, sistemul geocentric fusese susținut de Aristotel (384-322 î.e.n.) și Ptolemeu (c. 90-c. 168), și era cel acceptat în mod oficial de Universitățile și Biserica evului mediu, care-l ridicaseră la rangul unui adevăr devenit, prin tradiție, dogmă[1].

Teoria heliocentrică începuse să se contureze încă din sec. VI î.e.n., la Pythagoras (c. 560-c. 500 î.e.n.), Philolaos (c. 470 î.e.n.-sfîrșitul sec. V), apoi, trei secole mai tîrziu, la Aristarh (c. 215-143 î.e.n.), în sfîrșit la Martianus Capella (sec. V e.n.) și, în sec. XV, la cardinalul Nicolaus Cusanus (1401-1464). În acest secol apare o figură proeminentă a științei, un polonez din orașul de pe Vistula, Toruń, Mikolaj Kopernik, cunoscut sub numele său latinizat, Nicolaus Copernicus[2] (1473-1543). El a studiat matematicile și astronomia la Cracovia și Bologna, medicina și dreptul la Padova și a predat apoi științele matematice la Roma. Copernic s-a convins de adevărul teoriilor heliocentrice și, pe baza unui mare număr de observații și calcule, plecînd de la cei vechi și mai cu seamă de la Philolaos, a transpus în limbaj matematic teoria heliocentrică, pe care a început să o predea studenților. Teoria lui Copernic era privită însă numai ca o curiozitate, ca o simplă ipoteză, și nu ca un adevăr dovedit, și de aceea, cînd în 1530 i-a fost expusă papii Clement VII (1523-1534), ea nu a provocat nici o reacțiune. Treptat, Copernic a fost din ce în ce mai convins de realitatea teoriei lui, dar și-a dat seama că, mai devreme sau mai tîrziu, convingerile sale îl vor pune în pericol dacă va mai rămîne la Roma. Atunci a hotărît să se întoarcă în Polonia, unde, fiind cleric, a primit funcția de canonic al Catedralei din Frauenburg (azi Frombork). Timp de aproape trei decenii, a lucrat la celebra sa carte *Despre mișcările de revoluție ale corpurilor cerești*, unde a expus teoria heliocentrică, carte pe care nu a izbutit să o publice decît în anul 1543, la Nürnberg. Cîteva ore înainte de a muri, Copernic a primit un exemplar al lucrării. După dispariția lui, autoritățile ecleziastice, singurele care aveau cenzura la discreția lor, au permis unor profesori să expună sistemul lui Copernic la cursuri, dar, așa cum am spus, numai ca o construcție matematică ipotetică. Abia mai tîrziu, Inchiziția din Roma a luat poziție față de doctrina heliocentrică.

Fapt curios și inexplicabil, atacurile împotriva lui Copernic au fost mult mai puternice din partea reformaților. Toate bisericile protestante — lutherani, calviniști, anglicani — s-au ridicat împotriva acestei teorii, socotind-o ca fiind contrară Scripturii. Martin Luther[3] scria: „Lumea își pleacă urechea la divagațiile unui astrolog care a căutat să demonstreze că Pămîntul se învîrtește și nu firmamentul, Soarele și Luna. Dar Sfînta Scriptură ne spune că Joshua a poruncit Soarelui să se oprească, și nu Pămîntului".

Francezul Jean Calvin (1509-1564), supranumit „al doilea cap al Reformei", condamnă și el, în lucrarea *Comentar asupra Genezei*, pe cei ce îndrăznesc să afirme că Pămîntul nu este în centrul Universului: „Cine se va aventura să pună autoritatea lui Copernic deasupra aceleia a Sf. Spirit?" Universitatea din Wittemberg, unde predaseră Luther și celebrul învățat reformat, Philipp Melanchton, adoptă aceeași atitudine, și savanți de renume, ca astronomul german Rheticus (1514-1576), convinși de adevărul sistemului lui Copernic, nu sînt autorizați să vorbească despre această teorie în fața studenților. Rheticus demisionează din funcția de profesor, iar un coleg de-al său, avînd aceeași convingere, se vede obligat să susțină teoria geocentrică. Cu toate acestea, autoritățile îi iau catedra și i-o dau lui Gaspar Pencer, amicul și ginerele lui Melanchton, care denunță teoria lui Copernic ca „absurdă și nedemnă de a fi introdusă în școli". Lui Giordano Bruno[4], care trecuse la calvinism, Biserica catolică i-a reproșat atît erezia, cît și faptul că acceptase ideea heliocentrismului. Urmarea a fost condamnarea la ardere pe rug, sentință executată în 1600.

În climatul științific al vremii

Atmosfera din Europa secolului XVI era caracterizată de o opoziție înverșunată împotriva sistemului copernican, nu numai din partea cercurilor ecleziastice, ci — cum am văzut — și din partea unor savanți recunoscuți. Această opoziție avea să ducă la prima condamnare a lui Galilei[5] în 1616 și la a doua, mai gravă, în 1633.

Făcînd bilanțul acestei situații istorice trebuie să constatăm că după o dominație a concepției geocentrice de aproape 2 000 ani, socotiți de la Aristotel, era greu ca noua teorie să fie acceptată fără frămîntări, fără lupte, fără înfrîngeri și victorii. Să ne gîndim și la ce s-a întîmplat

---

[1] În anul 1982, celebrul regizor britanic Joseph Loosey a realizat filmul *Galileo Galilei*. O piedoarie de mare frumusețe estetică în favoarea ideilor științifice, revoluționare, ale savantului — *n.r.*

[2-5] *Magazin istoric*, nr. 2/1983: 2/1976, 11/1983; 3/1970; 8/1970.

de la condamnarea lui Galilei pînă în prezent, cîte lupte și cîte denigrări au trebuit să înfrunte descoperirile științifice pînă au fost recunoscute. Descoperirea calculului infinitezimal de către Leibniz (1646-1716) și Newton (1642-1727), de exemplu, a întîmpinat o opoziție serioasă de-a lungul întregului secol, deși acestei descoperiri nu i s-a făcut nici o obiecție teologică. Cînd, în epoca noastră, fonograful lui Edison a fost prezentat la Academia de științe din Paris, un membru al vestitei Academii a declarat că trebuie să fie o șarlatanie la mijloc și că prezentatorul este ventriloc! Teoria lui Einstein, deși confirmată experimental cu ocazia eclipsei totale de Soare din 1919, a fost în continuare atacată de numeroși oameni de știință; în secolul nostru chiar, logica matematică, aplicată azi în calculatoare, a avut și ea epoca ei neagră cînd a fost „interzisă".

Trebuie să mai ținem seamă că pe timpul lui Galilei, metodele științifice nu se definiseră și, la vremea aceea, observația și experimentul nu formau încă baza pe care se putea sprijini cunoașterea științifică. *Novum organum*, lucrarea filosofului englez Francis Bacon (1561-1626), care punea bazele științei experimentale și a metodelor ei, a apărut în Anglia abia în anul 1620, iar *Regulae ad directionem ingenii* (Reguli utile și clare pentru îndrumarea minții în cercetarea adevărului) ale francezului Descartes (1595-1650), scrise în 1628, au fost publicate postum în 1701. Fără să facă o teorie propriu-zisă a metodei, în lucrările lui Galileo Galilei există observații excepționale privind metoda experimentală. Totuși această metodă, la data despre care vorbim, nu exista ca o concepție bine definită și unanim acceptată. Ea nu conta în ochii lumii savante a timpului, și de aceea, alături de gîndirea pur științifică, savanții vremii au, uneori, reacții cel puțin stranii. De pildă, Descartes, după ce are revelația acelei *scientia mirabilis* (minunata știință), pe care urma să o expună lumii, însemnează într-un registru: *larvatus prodeo* (acum voi merge mascat). S-a spus că l-a speriat condamnarea lui Galilei (despre care pomenește în *Discurs asupra metodei* — 1637). Dar noi credem că, mai mult decît teama, el a avut în vedere „prudența" necesară, pentru a învinge rezistența unei mentalități vechi și greu de înlăturat. El a fost mai bun psiholog decît Galilei, sau poate mai diplomat. Cu toate acestea, și el s-a lovit de opoziția înverșunată a unor confrați, ba a și fost ridiculizat.

Ținînd seama de mentalitatea timpului, de atmosfera generală potrivnică noului, nu refuzul de a accepta teoria heliocentrică apare inexplicabil, ci procesul lui Galilei, proces montat în mod deliberat. Din păcate, cîte procese nu s-au „montat" și de atunci încoace, gîndirii științifice, revoluționare, chiar atunci cînd justiția, rațiunea și știința păreau dominante?

În ceea ce privește aspectul juridic al procesului, trebuie să precizăm că în epoca lui Galilei exista un cadru legislativ creat de autorități pentru paza doctrinei bisericești, iar Inchiziția avea puterea morală și materială de a judeca și de a aplica sancțiuni mergînd pînă la pedeapsa capitală. Atît timp cît a trecut ca o simplă ipoteză, problema mișcării Pămîntului nu a atras nici o măsură propriu-zisă împotriva celor care o susțineau, deși condamnări ale acestei doctrine se făcuseră auzite în toată Europa. Cînd, unde, în ce punct, și de ce, încep afirmațiile lui Galilei să fie socotite ca încălcînd legile bisericești în vigoare? Astăzi se cunosc toate amănuntele acestei afaceri, întreaga arhivă a proceselor intentate celebrului savant fiind la dispoziția cercetătorilor, căci ea a fost publicată în cărțile lui H. de L'Epinois, *Galilée, son procès, sa condamnation* — 1867, și *Les pièces du procès de Galilée* — 1877 (date pînă la care arhiva respectivă a fost ținută secret) și apoi de alții.

Scrisorile compromițătoare

Atacurile împotriva lui Galilei încep în 1610, cînd el anunță că a descoperit, cu ajutorul lunetei lui, sateliții lui Jupiter. „Ipoteza" lui Copernic era confirmată astfel

ARHIVELE SECRETE ȘI... NEPTUN

Sub titlul Galileu: de la mit la realitate, *ziarul* Le Figaro, *din 1 martie 1984, menționează apariția recentă, în colecția „Culturi și dialog", a volumului* Galileo Galilei, 350 ani de istorie (1633-1983), *la Editura „Desclée international".*

Cartea, elaborată de un colectiv de lucru internațional constituit la Roma, este menită să aducă, dintr-o perspectivă interdisciplinară, un nou aport la studiul celebrului caz. În același scop, s-a autorizat publicarea tuturor documentelor din „dosarul Galilei" păstrate pînă acum în arhivele secrete ale Vaticanului.

Ca încă o dovadă despre viul interes cu care sînt cercetate viața și opera savantului italian, semnalăm cititorilor noștri și o importantă comunicare astronomică și istorică susținută de curînd la Fundația Națională de Știință din Statele Unite, de americanul Charles Kowal și canadianul Stillman Drake. Folosind, în timpul studiilor efectuate, modernele și rapidele posibilități de calcul ale ordinatorului, ei au afirmat că planeta Neptun, observată pentru prima oară — — cum se știa — de francezul Lalande în 1795 și considerată o stea oarecare, identificată cu precizie în 1846 de către astronomul german Galle, pe baza calculelor francezului Le Verrier, a fost, de fapt, descoperită în 1613 de italianul Galilei!

Teza celor doi cercetători, bazată, în principal, pe analiza însemnărilor zilnice din registrele astronomului, subliniază însă că, deși Galileo Galilei l-a observat în două rînduri pe Neptun, ca și Lalande, nu și-a dat seama că este vorba de o nouă planetă.

A.M.Ș.

de fapte. Din acest moment, fanaticii și invidioșii creează o atmosferă de ostilitate, iar un predicator dominican, Cacciani, cere Inchiziției să ia măsuri împotriva acestei teorii „absurde și nelegiuite". Invitația lui Galilei, ca cei care nu cred să vină să se uite prin lunetă, este respinsă pe motivul că astfel de lucruri sînt „iluzii ale demonului". Pînă și un savant iezuit de talia germanului Christophorus Clavius (1537-1612), supranumit „Euclidul secolului XVI", declară că, „pentru a vedea sateliții lui Jupiter ar trebui ca, mai întîi, oamenii să facă un instrument pentru a-i crea". Dar Galilei descoperise, cu ajutorul lunetei lui, munții și văile Lunii, petele Soarelui, care dovedeau, prin schimbarea poziției, că și acesta se rotește, fazele lui Venus analoge fazelor Lunii ș.a. Teoria heliocentrică nu mai putea fi considerată o ipoteză; ea devenise o teorie verificată experimental. Și totuși, mentalitatea timpului putea să opună unor date de fapt, credințe și demonstrații pur abstracte.

Se știe că Galilei a răspuns la toate aceste argumente cu o afirmație la care și astăzi s-ar putea medita cu folos: „O mie de silogisme nu pot infirma un singur fapt, dar un singur fapt poate infirma o mie de silogisme". Faptelc adeveriseră teoria lui Copernic. Ea începuse să fie predată în diverse Universități din Europa, deși o serie de episcopi ordonaseră profesorilor respectivi, din Pisa, Salamanca, Leyda etc., să înceteze cu expunerea unei astfel de „erezii". În acest moment acut al luptei, arhiepiscopul de Pisa și arhiepiscopul de Florența au făcut apel la Inchiziție pentru a interzice oficial propagarea învățăturii copernicane. Nu s-au luat însă fățiș măsuri contra lui Galilei. Papa Paul V (1605-1621) arăta o atitudine amicală față de renumitul savant, primindu-l la Roma și cerîndu-i să-i expună rezultatele cercetărilor lui. El l-a însărcinat însă, în secret, pe arhiepiscopul de Pisa să strîngă probe contra învățatului. Dar, din punct de vedere teologic, opoziția cea mai fermă a manifestat-o cardinalul Bellarmino, socotit unul dintre cei mai mari savanți în teologie ai timpului, și care a atras atenția asupra „dezastrului" ce ar lovi Biserica dacă teoria ar fi acceptată.

Iată cum au decurs cercetările. Galilei scrisese două scrisori în care vorbea despre descoperirile sale; una adresată preotului Castelli, prietenul său, și alta marii ducese a Toscanei, Christina de Lorraine. La cererea Inchiziției, arhiepiscopul Lorini de Pisa a căutat să pună mîna pe aceste epistole, pentru a le folosi ca „probe" ale „ereziei" lui Galilei. Dar, cu toată diplomația desfășurată, nu a izbutit. Fără să mai piardă timp cu căutarea unor dovezi concrete, Lorini a declanșat o luptă fățișă, acerbă, împotriva lui Galilei; o cohortă de clerici de toate gradele, de la preoți și pînă la arhiepiscopi și cardinali, au folosit toate intrigile posibile pentru a-l determina pe papa Paul V să ia atitudine contra lui Galilei. În 1615, savantul a fost chemat la Roma pentru a da explicații. Timp de o lună, mai mulți experți în teologie au lucrat la cercetarea afirmațiilor lui Galilei asupra petelor solare. Ei au ajuns la următoarea concluzie: „Părerea că Soarele se află în centrul Universului și nu se rotește în jurul Pămîntului este ridicolă, absurdă, falsă în teologie și eretică, pentru că este direct contrară Sfintei Scripturi; părerea că Pămîntul nu este în centrul Universului și se învîrtește în jurul Soarelui este absurdă, falsă în filosofie, și, din punct de vedere teologic, cel puțin în opoziție cu adevărata credință".

Intervenția Inchiziției

Față de aceste rezultate ale anchetei, papa dă ordin ca Galilei să fie adus în fața Tribunalului Inchiziției. Cardinalul Bellarmino îi „demonstrează" eroarea comisă și îi cere să renunțe la afirmațiile făcute. Printr-o scrisoare semnată, papa insistă ca cel mai mare om de știință al timpului să fie închis în temnițele Inchiziției dacă refuză să retracteze. Bellarmino îi cere lui Galilei ca „în numele Sanctității Sale Papa și a Sfîntului Scaun" să renunțe la teoria heliocentrică și îi interzice „să o susțină sau să o apere de acum înainte în vreun mod oarecare, verbal sau în scris". Pus în fața acestei alternative teribile, de a-și petrece viața în carcerele Inchiziției sau de a fi liber să-și continue cercetările, Galilei alege ultima soluție și acceptă. Această primă condamnare are loc la 26 februarie 1616.

Cincisprezece zile mai tîrziu, din dispoziția papei Paul V, se emite un decret care condamnă „orice scriere despre rotația Pămîntului". Pentru a întări decretul, papa însuși promulgă o bulă specială. Știința pierde una din marile ei bătălii. Totuși, trebuie să subliniem un fapt extrem de important: sînt interzise în întregime scrierile care susțin adevărul teoriei heliocentrice, dar se menționează că celelalte, c re afirmau această teorie doar ca o ipoteză, sînt numai provizoriu interzise, pînă la corectarea lor eventuală. Din cercetarea documentelor procesului, nu există nici un fel de îndoială, așa cum subliniază și cunoscutul istoric al filosofiei Kuno Fischer, că, prin hotărîrea din 1616, care l-a lovit pe Galilei, se tolera în continuare învățătura copernicană ca „o ipoteză matematică".

Între timp, papa Paul V moare și scaunul papal este ocupat trei ani de Grigore XV (1621-1623), apoi de cardinalul Barberini, om cu idei liberale și care se pare că îl prețuiește pe Galilei. Devenit papă sub numele de Urban VIII (1623-1644), acesta îl cheamă pe Galilei la Roma, unde, în discuții foarte prietenești, caută să-l convingă să păstreze tăcerea asupra teoriilor astronomice. Dar adversitatea față de marele savant se întețise: i se suprimase salariul de la Universitate și fusese denunțat, în scris, ca eretic. În 1631, prelatul Melchior Inchofer îl acuzase din nou pe Galilei de opinii „scandaloase, dăunătoare și abominabile". Din diverse părți ale Europei noi

voci se ridicau împotrivă lui. Cum am mai arătat, nu numai teologii contestau adevărul teoriei heliocentrice, ci chiar oameni de știință care își dovediseră valoarea în alte domenii. Este adevărat că Galilei, deși trăia în solitudine la Florența, scria numeroase scrisori la prieteni din diverse țări, în care își susținea punctul său de vedere. La atacurile pline de ură ale iezuitului Grassi, Galilei răspunde cu o nouă scriere *Il Saggiatore* („Balanța", zodia), apărută în 1623, în care nu pomenește nimic de sistemul lui Copernic, dar contrazicîndu-l pe Grassi, arată că apariția cometelor este un fenomen natural. Aceasta îi atrage dușmănia neîmpăcată a întregului ordin al iezuiților și declanșează o recrudescență a opoziției față de el.

În timpul recluziunii lui, Galilei pregătește o nouă lucrare, sub formă de dialog, unde expune argumentele pro și contra atît în ceea ce privește sistemul lui Copernic, cît și în ceea ce privește sistemul lui Ptolemeu. Pentru a se conforma sentinței din 1616, el *supune lucrarea*, spre aprobare, autorităților ecleziastice, care o discută timp de opt ani.

În cele din urmă, Biserica e de acord cu publicarea ei, impunînd însă autorului o condiție umilitoare: să scrie o prefață, în care să prezinte teoria lui Copernic ca o operă a imaginației, o simplă ipoteză matematică, ce nu putea fi opusă învățăturii ptolemaice, reacceptată, oficial, în 1616, de către Inchiziție și papa Paul V. Lucrarea lui Galilei, prevăzută cu *imprimatur* (un fel de „bun de tipar") oficial, și cu prefața de care am pomenit, a apărut în 1632 sub titlul: *Dialogo di Galileo Galilei, Linceo — supra i due massimi sistemi del mondo, Tolemaico e Copernicano; proponendo indeterminatamente le ragioni filosofiche e naturali tanto per l'una, quanto per l'altra parte* (Dialog de Galileo Galilei, Linceul — adică membru al Academiei dei Lincei[1] — asupra celor două cele mai mari sisteme ale lumii, ptolemaic și copernican; propunînd, fără a hotărî nimic, motivele filosofice și naturale atît pentru o parte cît și pentru cealaltă). Din chiar titlul acestei opere, se vede că autorul nu a vrut să încalce hotărîrea dată la procesul din 1616.

Eppur, si muove!

Dar din nou mulțimea invidioșilor și a fanaticilor se pune în mișcare, și o nouă ofensivă, mai puternică decît oricînd, se dezlănțuie împotriva lui Galilei, ofensivă în rîndurile căreia, prin diverse intrigi, este recrutat și papa Urban

Februarie 1632: prima ediție a Dialogului vede lumina tiparului

În p. 43: *Galileu prezintă dogelui Veneției prima sa lunetă. Pictură de Luigi Sabatelli (1772-1850)*

VIII. I se spune, de pildă, că Galilei a voit să-l umilească și să-l insulte, punînd pe unul din personajele *Dialogului*, anume Simplicio (care mai înseamnă și sărac cu duhul), să folosească unele argumente, în sprijinul doctrinei geocentrice, ce coincideau cu cele invocate de papă în convorbirile cu Galilei. Urban VIII nu poate accepta să devină subiect de discuție publică și, din orgoliu, ordonă ca Galilei să fie tradus din nou în fața teribilului Tribunal al Inchiziției, „fără apărător sau consilier" și să fie obligat să „abjure, să blesteme și să deteste eroarea și erezia ideii că Pămîntul se mișcă". Amenințat cu tortura, după cum reiese din documentele procesului, Galilei se supune, și, în fața Tribunalului, în genunchi, așa cum i s-a cerut, abjură. Este în al șaptezecilea an al vieții. I se impune, de asemenea, să denunțe Inchiziției pe orice om de știință care ar susține „erezia mișcării Pămîntului". Sentința mai prevede ca bătrînul savant să fie întemnițat „cît ne va plăcea nouă". Hotărîrea este aplicată totuși ceva mai blînd, permițîndu-i-se să se întoarcă la Florența, cu condiția să nu-și părăsească locuința și să recite zilnic un anumit număr de psalmi.

Sînt luate măsuri și împotriva acelora care îi arătaseră prietenie și înțelegere; unii își pierd funcțiile, iar marele inchizitor din Florența este admonestat în scris, pentru că acordase permisiunea ca lucrarea lui Galilei, *Dialogo*, să fie tipărită.

Voind să infirme sistemul heliocentric, adversarii lui Galilei vor să infirme și faptele, deși acestea nu sînt contestabile. Raporturile dintre fapte pot fi discutate și interpretate în diverse moduri, dar faptele sînt fapte și arată că pămîntul se mișcă. Acesta este și sensul cuvintelor atribuite lui Galilei, după pronunțarea condamnării din 1633: *„eppur, si muove!"*.

Cum rezultă din arhivele procesului, așa s-au desfășurat evenimentele. Problema principală pe care o ridică acest proces este, desigur, răspun-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

derea morală în faţa istoriei, dar mai există şi problema legalităţii propriu-zise a sentinţei. A călcat Galilei vreun ordin al Inchiziţiei, a comis el vreun delict faţă de legile existente? Răspunsul este categoric: nu! Nu, fiindcă preluînd teoria lui Copernic ca o simplă *ipoteză*, el era acoperit chiar de sentinţa din 1616. Dar, împotriva documentelor, pe care azi le cunoaştem şi care în timpul procesului şi după aceea au fost ţinute ascunse, temeiul sentinţei a fost argumentul că în 1616 s-ar fi hotărît ca nici un fel de cărţi privind teoriile copernicane să nu fie publicate. Sentinţa specifica însă că acele lucrări care tratau *ipoteza* heliocentrică vor putea fi tipărite după o examinare şi o eventuală îndreptare a lor. Această condiţie explică şi faptul că, atîţia ani, cartea a fost „cercetată" şi că marele inchizitor din Florenţa a dat totuşi *imprimatur*. Galilei s-a supus condiţiei de cenzură şi a prezentat lucrarea spre examinare, iar prin scrisori repetate şi-a luat angajamentul să o „îndrepte" în modul în care i se va arăta. Într-adevăr, el s-a conformat indicaţiilor primite de la prelatul Ricciardi, delegatul Vaticanului, şi, în consecinţă, a primit *imprimatur*. Din punctul de vedere al legilor de atunci, Galilei nu comisese deci nici cea mai mică abatere şi condamnarea lui a fost un abuz al puterii, care-şi subordonează dreptatea, şi un abuz al autorităţii, care-şi subordonează adevărul. Dar ştim încă de la vechii filosofi greci că adevărul, binele, frumosul sînt valori în sine, cărora li se subordonează totul, chiar şi puterea şi autoritatea; la rîndul lor, romanii au mai introdus o idee în sine: aceea de drept. Toate aceste valori au fost călcate în picioare prin acest proces injust. Şi atunci se pune întrebarea: ce au apărat aceşti potentaţi ai timpului, dacă nu au respectat nici adevărul, nici binele, nici frumosul, nici dreptul?

Adevărul îşi ia revanşa

În legătură cu condamnarea lui Galilei şi a procesului ce i s-a intentat, o întîmplare a făcut ca personal să am o mică intervenţie în această problemă. În anul 1969, ne găseam, mai mulţi profesori — don Vincente Miano, profesor la Roma şi ministru-secretar la Vatican *per i non credenti* (pentru atei), Karl Löwith, din Germania Federală, K.A. Lahbabi, din Maroc şi cu mine — la Urbino, în Italia, unde urma să primim titlul de profesor onorific la unul din institutele universitare. La sfîrşit, s-a ţinut un simpozion unde fiecare dintre noi a luat cuvîntul. Don Miano s-a referit, în cursul expunerii sale în legătură cu ştiinţa şi progresele ei, la procesul lui Galilei şi a făcut aluzie la „condamnarea acestuia de către Biserica romano-catolică", pe care, bineînţeles, o regreta. După terminarea conferinţei, s-au făcut unele observaţii şi am intervenit şi eu, arătînd că în orice chestiune trebuie să exprimăm cu exactitate logică situaţia pe care o avem în vedere. În cazul lui Galilei, arhiva procesului arată cu toată claritatea că nişte oameni ai Bisericii au abuzat de puterea pe care le-o conferea situaţia lor şi au comis un act profund injust. Am vroit să subliniez prin aceasta că nici o funcţie, oricît de înaltă ar fi, nu este o garanţie că cel care o îndeplineşte este un om lipsit de patimi, urmărind numai dreptatea şi adevărul. Vorbitorul, în replică, a fost de acord cu precizarea mea, subliniind şi el că „nişte oameni ai Bisericii" au comis greşeala de a condamna pe învăţatul italian. Dar o asemenea recunoaştere — şi cu intenţia de a o provoca am făcut respectiva observaţie — că oamenii Bisericii catolice, printre care s-au numărat doi papi, au putut comite asemenea erori, înseamnă, implicit, anularea dogmei infailibilităţii papale, declarată oficial, ca atare, de Conciliul Vaticanului în 1870, dar acceptată tacit şi în trecut de lumea catolică.

Satisfacţia mea a fost deplină cînd am văzut, anul trecut, că Ioan Paul II a luat o poziţie care confirmă pe de-a-ntregul modul în care privisem problema. Aşa cum au menţionat toate ziarele italiene şi mai toate marile publicaţii din lume, în 1980, papa a înfiinţat o comisie formată din opt savanţi, istorici şi teologi, cu însărcinarea să revadă actele faimosului proces, iar în 1982, cu ocazia aniversării a 350 ani de la publicarea *Dialogului* lui Galilei (pentru care a fost condamnat), suveranul pontif a ţinut o cuvîntare la Roma, cu prilejul unei reuniuni la care participau 200 savanţi de seamă, arătîndu-şi simpatia pentru marele astronom. Iată cuvintele sale aşa cum au fost reproduse de ziarul *Time*, nr. 21, din 23 mai 1983: „Experienţa Bisericii din timpul proceselor lui Galilei şi de după aceea a condus la o mai matură atitudine, la o mai exactă înţelegere în ceea ce priveşte propria ei autoritate... Biserica învaţă din experienţă şi gîndire şi înţelege astăzi mai bine semnificaţia care trebuie dată libertăţii de cercetare. Noi recunoaştem că [Galilei] a avut de suferit din partea unor instituţii ale Bisericii".

Prin această declaraţie, Ioan-Paul II a pus el însuşi în discuţie, cum am arătat, infailibilitatea papală.

* * *

Care este morala acestor fapte istorice? Cercetarea în domeniul ştiinţei nu înstrăinează oamenii unii de alţii, ci îi apropie. Şi tot ce creează un savant la Paris, de exemplu, se bazează pe ceea ce au creat alţi savanţi la Londra, la New York, la Moscova, la Bucureşti, la Berlin sau la Tokio... Toată lumea ştiinţifică formează o comunitate internaţională solidară. Iar dacă această mentalitate, care trebuie să aibă cultul Adevărului, ar fi existat în 1633, procesul lui Galilei nu ar fi putut avea loc.

Astăzi, în vremurile complicate în care trăieşte omenirea, tocmai de la acest spirit de cercetare ştiinţifică, alcătuind un tumultuos torent al puterii cunoaşterii, care prin natura lui unifică toate eforturile, putem să aşteptăm o înţeleaptă contribuţie spre rezolvarea gravelor probleme ale lumii contemporane.

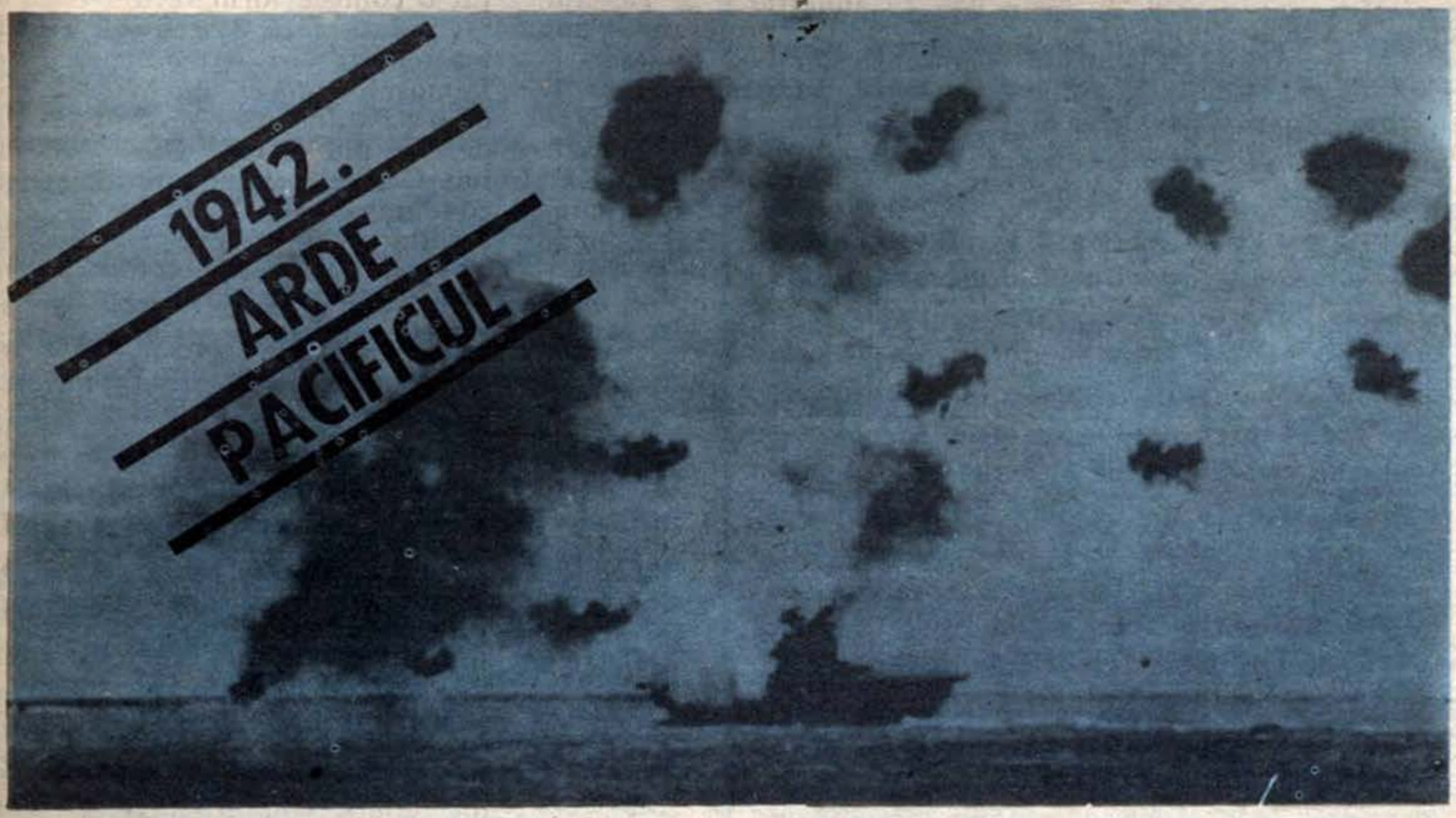

GORDON W. PRANGE

Atacul japonez efectuat prin surprindere la 7 decembrie 1941 asupra portului american Pearl Harbor, de pe insula Oahu, a marcat primul tribut de sînge plătit de Statele Unite în al doilea război mondial: 2 403 morţi şi 1 178 răniţi, 4 cuirasate scufundate şi alte 2 avariate, 3 crucişătoare avariate, 1 puitor de mine şi 1 navă auxiliară scufundate, alte 2 avariate, 188 aparate de zbor distruse, alte 159 avariate.

În timpul care a trecut de atunci, istoricii şi-au pus nu o dată dramatica întrebare: au ştiut oare înaltele autorităţi americane despre pregătirea unei operaţii de asemenea anvergură, care a antrenat mii şi mii de persoane, aşa cum s-ar putea deduce din corelarea unor date? Sau totul a fost rezultatul unei îmbinări şi determinări a „forţelor tăcute, invizibile, care fac să curgă maiestuosul fluviu al istoriei?"

Un răspuns la aceste întrebări şi la multe altele legate de evenimentele de la Pearl Harbor, cititorii noştri au găsit în extrasele din lucrarea At Dawn We Slept (În zori, dormeam) a profesorului american Gordon W. Prange, apărute în paginile a 11 numere ale revistei noastre (Magazin istoric, nr. 2-12/1983).

Dar atacul de la Pearl Harbor a constituit doar momentul de start al unei impresionante operaţii strategice japoneze, care a dus, pe rînd, la invadarea şi cucerirea insulelor Guam (7-10 decembrie 1941), Thailandei (7-21 decembrie 1941), insulelor Marcus şi Wake (tot în decembrie 1941), Malayei (decembrie 1941-ianuarie 1942), Filipinelor (7 decembrie 1941-6 mai 1942), Birmaniei (15 ianuarie-1 mai 1942) şi, concomitent, a bazelor engleze de la Hong Kong (19-25 decembrie 1941) şi Singapore (februarie 1942) şi întregului arhipelag indonezian.

În februarie 1942, cînd, în urma bătăliei din Marea Javei, flota americano-olandeză a fost nimicită, supremaţia flotei nipone în zonă a devenit aproape totală. Două luni mai tîrziu, la 18 aprilie, americanii au executat un raid asupra oraşului Tokio, cu 16 avioane B-25, comandate de locotenent-colonelul James H. Doolittle, raid care a avut însă mai

mult un efect demonstrativ, neproducînd pagube deosebite. „În mai 1942, ofensiva și cuceririle japonezilor au atins apogeul, realizîndu-se toate scopurile propuse pentru prima etapă a războiului. În această perioadă, teritoriile cotropite de japonezi, împreună cu metropola, se întindeau pe o suprafață de aproximativ 50 000 000 km². Acest imens teritoriu era delimitat la est de un aliniament care pleca din Aleutinele occidentale pînă la insula Noua Guinee și arhipelagul Solomon; apoi, spre sud-est aliniamentul includea insulele Gilbert și Marshall, iar în continuare, spre sud-vest și nord — insulele Nicobar și Andaman, granița chino-birmană și birmano-indiană, regiunea muntoasă a Chinei centrale, pînă la stepa mongolă și fluviul Amur"[1].

Tot în luna mai, în Marea Coralilor s-a desfășurat, timp de cinci zile, o bătălie navală americano-japoneză, încheiată indecis, în care fiecare dintre părți a pierdut cîte un portavion și a anunțat-o ca o victorie proprie. Înfruntarea din Marea Coralilor a constituit „uvertura" la o altă confruntare, începută la 4 iunie și încheiată exact cu o zi înainte de a se împlini șase luni de la dezastrul suferit de americani la Pearl Harbor, respectiv la 6 iunie 1942. Este bătălia de la Midway, un punct de mare importanță strategică atît pentru japonezi, cît și pentru americani și care — de astă dată — a marcat o mare victorie americană asupra japonezilor.

Numele englez al atolului Midway se traduce prin „jumătatea drumului", marcînd aproximativ echidistanța dintre litoralul chinez și coasta de vest a S.U.A. „Insulele Midway, situate la numai 1 135 mile [1 milă marină = 1 851,85 m] vest-nord-vest de Pearl Harbor, reprezintă cel mai îndepărtat avanpost al lanțului insulelor Hawaii, cu excepția micului atol Kure, aflat la 60 mile mai departe. Întregul atol Midway nu are decît șase mile [1 milă terestră = 1 609,344 m] în diametru și numai o mică porțiune a acestuia este formată din uscat. Dar în calitate de santinelă a insulelor Hawaii, Midway constituia un punct-cheie în noul perimetru exterior al Japoniei: Kiska-Midway-Wake-Marshall-Gilbert-Guadalcanal-Port Moresby"[2].

Importanța strategică a celor două insule Midway s-a relevat cu precădere după atacul de la Pearl Harbor și cucerirea de către japonezi a bazelor aliate din Pacificul central. Atolul ajunsese prima bază americană avansată în fața Japoniei și o poziție de apărare a bazei principale Pearl Harbor. Pe măsură ce planurile nipone în Pacific prindeau contur, operația Midway căpăta un dublu obiectiv pentru japonezi: 1. Debarcarea unui desant maritim în atol și transformarea acestuia într-o bază aeriană japoneză și într-un punct de plecare pentru invadarea insulelor Hawaii; 2. Atragerea flotei americane din Pacific în zona Midway, scoaterea ei din bîrlog, cum spuneau japonezii, pentru a-i administra o înfrîngere decisivă și a o elimina ca principală forță de luptă acum, cît încă nu își revenise după Pearl Harbor. Japonia ar fi devenit liberă să exploateze resursele unei zone mai largi în Asia de Est și să-și consolideze pozițiile în zonă, acest proiect urmînd să-i asigure, în același timp, frontierele maritime dinspre est.

În concepția amiralului Yamamoto, comandantul-șef al flotei combinate, părintele și neobositul promotor al planului de atac prin surprindere al bazei de la Pearl Harbor, Midway urma să fie cea mai mare operație din istoria navală a Japoniei. El pornea la luptă cu convingerea fermă că strategii americani nu știau nimic despre planurile și intențiile sale. Dar, de data aceasta, americanii erau conștienți de pericolul unei noi operații ofensive majore japoneze, luînd în considerație chiar posibilitatea unor incursiuni asupra coastei de vest a Statelor Unite. Lecția aspră căpătată la Pearl Harbor nu fusese fără urmări. Sensibilizarea opiniei publice, mobilizarea întregului potențial militar și economic al Statelor Unite, deciziile politice importante luate în această perioadă au constituit, fără îndoială, elemente de fond în desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

Din acest număr, revista Magazin istoric va prezenta, printr-o serie de capitole condensate, cea mai nouă analiză de istorie militară consacrată bătăliei de la Midway, desfășurată în zilele de 4,5 și 6 iunie 1942 și constituind punctul de cotitură în confruntarea americano-japoneză pe teatrul de operații din Pacific.

Numele autorului cărții este cunoscut cititorilor Magazinului istoric. În paginile revistei au apărut — cum am arătat — multe pagini din volumul At Dawn We Slept, consa-

---

[1] Contraamiral Sandu Gheorghe, prefață la volumul de Walter Lord, *The Incredible Victory*, apărut în traducere românească sub titlul *Victoria de la Midway*, Editura politică, București, 1972.

[2] Louis L. Snyder, *The War* (Războiul), Dell Publishing Co., New York, 1964, p. 329.

crat de profesorul Gordon W. Prange bătăliei de la Pearl Harbor. Ultima carte a profesorului american, Miracle at Midway (Miracolul de la Midway), a fost publicată în S.U.A. în 1982 şi în celebra editură londoneză Penguin în 1983, de către acelaşi foşti studenţi ai săi, Donald M. Goldstein şi Katherine V. Dillon, care au îngrijit şi At Dawn We Slept. Este tot o lucrare apărută postum, întrucît Gordon W. Prange a murit în 1980. Ea reprezintă o urmare a monografiei despre dezastrul american de la Pearl Harbor, profesorul american consacrînd aproape patru decenii cercetării evenimentelor istorice şi elaborării celor două cărţi.

Un alt cercetător american, Walter Lord, îşi intitulează semnificativ cartea scrisă pe aceeaşi temă, cu 15 ani înaintea lui Prange, în 1967, The Incredible Victory (Victoria de necrezut), iar istoricul francez Bernard Millot, în cuprinzătoarea sa lucrare despre războiul Pacificului[1], îşi formulează concluziile asupra acestei bătălii în subcapitolul „Victorie nesperată a americanilor". De ce miracol sau victorie nesperată? Oare a fost într-adevăr vorba de o minune? Iar dacă au intervenit factori aleatorii, de pură şansă, în ce măsură au influenţat ei rezultatul final? Autorul depune un imens efort de a da substanţă documentară fiecărei descrieri sau afirmaţii, cu precizarea, de fiecare dată, a posibilelor contradicţii dintre diferitele surse folosite şi cu strădania permanentă de a ajunge, prin analiză, confruntare şi deducţie, la adevărul obiectiv. Varietatea şi bogăţia surselor de informare sînt cu adevărat impresionante: documente din arhivele militare şi politice ale ambelor părţi beligerante, extrase din presa timpului, corespondenţă şi jurnale personale, relatări ale martorilor oculari şi, mai cu seamă, interviuri directe cu supravieţuitorii — de la factorii de decizie pînă la cei din urmă matelot sau aviator. Printre altele, Gordon Prange a cercetat 83 culegeri de documente oficiale, dintre care 42 inedite, jurnalele de bord a 12 nave militare care au acţionat la Midway, peste 30 jurnale personale şi mărturii, 51 colecţii de ziare şi reviste, a avut convorbiri personale cu numeroşi participanţi la evenimente, americani şi japonezi. Această metodă de lucru, dialogul direct cu martorii niponi, se dovedeşte a fi cu atît mai valoroasă, cu cît mare parte a documentaţiei japoneze asupra desfăşurării nemijlocite a ostilităţilor (rapoarte, mesaje, ordine de luptă) s-a pierdut irecuperabil, odată cu scufundarea celor patru portavioane ale amiralului Nagumo.

Încă din primele fragmente, cititorii vor reîntîlni pe unii dintre protagoniştii dramei de la Pearl Harbor, factori de decizie în acele momente grele: amiralul american Ernest J. King, comandantul-şef al forţelor navale americane, şi contraamiralul Chester W. Nimitz, şeful Biroului de navigaţie din Departamentul marinei de război, care, acum la Midway, avea să joace rolul de „primă stea", generalul Marshall, şeful Marelui Stat Major american, şi, de cealaltă parte — amiralul nipon Isoroku Yamamoto şi şeful său de Stat Major, contraamiralul Matome Ugaki, amiralii Osami Nagano, şeful Marelui Stat major general al marinei de război, viceamiralul Chuichi Nagumo, comandantul-şef al Forţei Z, căreia i se încredinţase misiunea de a ataca citadela militară americană de la Pearl Harbor etc. etc.

În situaţia concretă de pe teatrul de operaţii din Pacific o decizie crucială a fost, după părerea profesorului Prange, numirea, în ultima zi a anului 1941, a amiralului Chester W. Nimitz[2], în funcţia de comandant-şef al flotei S.U.A. din Pacific[3].

---

[1] *La Guerre du Pacifique*, Paris, 1968.

[2] Amiralul american Chester William Nimitz (1885-1966) s-a născut în statul Texas, într-o familie originară din Germania. Specializîndu-se în navigaţie submarină, în 1912-1913 a comandat escadrila de submarine din Flota americană a Atlanticului. După ce, în 1941, a devenit comandant-şef al flotei din Pacific, la 19 decembrie 1944, a fost promovat în cel mai înalt grad al marinei — amiral de flotă. Împreună cu generalul Mac Arthur, Nimitz a semnat protocolul de capitulare a Japoniei, la bordul navei Missouri, la 2 septembrie 1945, în golful Tokio. Şef al Statului major general al marinei pînă în 1947, Nimitz a devenit ulterior adjunctul secretarului de stat al marinei şi, în 1949 a îndeplinit misiuni diplomatice importante.

[3] Titlul şi subtitlurile fragmentului aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

Nimitz îşi aşteaptă clipa

Nimitz a preluat comanda, cu gradul de amiral, în ziua de 31 decembrie 1941, orele 10 dimineaţa, la bordul submarinului Grayling — un decor cît se poate de potrivit, ţinînd seama de experienţa sa îndelungată pe acest gen de nave. În aceeaşi zi, el i-a convocat pe ofiţerii fostului comandament al lui Kimmel[4]

---

[4] Amiral Husband E. Kimmel (1882-1968), comandant-şef al flotei S.U.A. din Pacific, din februarie pînă în decembrie 1941, cînd după dezastrul de la Pearl Harbor, a fost chemat din funcţie.

și Pye[1] și pe contraamiralul Milo F. Draemel, comandantul distrugătoarelor, pe care Nimitz îl alesese să-i fie șef de stat major. I-a asigurat că are încredere în ei, contează pe capacitatea lor și intenționează să-i mențină în funcție. Le-a spus că vrea să aibă omul potrivit la locul potrivit, nu doar cîte o persoană la rubrica respectivă. Dacă vreun ofițer nu corespunde sarcinilor, nu va ezita să opereze ajustările necesare. În acest caz însă, va face tot ce se poate pentru a-i ajuta pe ofițerii înlocuiți să-și găsească de lucru, potrivit capacității lor.

Fără îndoială că prin această acțiune Nimitz a ridicat moralul cu „șapte sute la sută", pentru a-l cita pe Morison[2]. Comandanții aflați în misiune pe mare au resimțit și ei același sentiment de îmbărbătare. „Era ca și cum te-ai afla într-o încăpe e cu aer închis și cineva deschide fereastra, pentru a lăsa să intre o adiere proaspătă", a declarat Spruance[3]. Nimitz avea să spună mai tîrziu că abia după vreo șase luni de la Pearl Harbor moralul a revenit la normal.

Amiralul Ernest J. King, comandantul-șef al forțelor navale ale S.U.A. — funcție ce a fost separată de cea de comandant-șef al flotei din Pacific, în momentul numirii lui Nimitz[4] —, i-a încredințat, lui Nimitz o dublă misiune inițială: să păstreze aliniamentul Midway-Johnston-Hawaii și să mențină linia de comunicație prin Samoa și Fiji între Statele Unite, Australia și Noua Zeelandă. Fără a fi consemnată pe hîrtie, dar absolut fundamentală, era sarcina de a restabili moralul trupelor, zdruncinat mai întîi de lovitura suferită la Pearl Harbor, apoi de anula ea expediției pentru recapturarea insulei Wake [cucerită de japonezi la 23 decembrie 1941].

Nimitz a îndeplinit această misiune.

[1] Viceamiralul William S. Pye a preluat temporar funcția lui H.E. Kimmel, pe care a deținut-o pînă la numirea contraamiralului Chester W. Nimitz, decî între 16 și 31 decembrie 1941.

[2] Contraamiral Samuel Eliot Morison, istoric militar american.

[3] Contraamiral Raymond Amcs Spruance (1886-1969), comandantul Escadrei speciale 16 în bătălia de la Midway. După luna iunie 1942, Spruance a fost promovat viceamiral și șef de stat major al comandantului-șef (amiralul Nimitz) din Pacific, calitate în care a condus recucerirea insulelor Gilbert (noiembrie 1943) și Marshall (februarie 1944). Numit comandantul Flotei 5, a condus operațiile încununate de succes împotriva principalei baze japoneze de la Truk, a repurtat victorii în marea Filipinelor (iunie 1944) și în insulele Mariane. După război, a condus Școala de război naval, încheindu-și cariera ca ambasador al S.U.A. în Filipine.

Amiralul american Nimitz și redutabilul său adversar, amiralul nipon Yamamoto, care a comandat atacul împotriva Pearl Harborului

Yamamoto acționează prea tîrziu

Într-o zi, pe la sfîrșitul lunii decembrie 1941, un bărbat îmbrăcat în uniformă de amiral stătea la masa lui de lucru, de la bordul cuirasatului Nagato, ancorat în vecinătatea extremității vestice a Mării interioare a Japoniei.

Acel ofițer era Isoroku Yamamoto, comandantul-șef al întregii flote militare a Japoniei [numit încă din august 1939]. Stătea și devora cu ochii raportul privind pierderile provocate de bombardamentul japonez la Pearl Harbor. Bazat pe surse americane, raportul prezenta realitatea fără menajamente. Yamamoto se întoarse spre comandorul Takayasu Arima, ofițerul său pentru submarine și cel mai tînăr membru al comandamentului. Lovind puternic cu pumnul în tăblia mesei, amiralul exclamă: „Kore wa taihen des!" (Formidabil!)[5]. Un

[4] După dezastrul de la Pearl Harbor, contraamiralului Ernest Joseph King, promovat amiral, a fost investit de președintele Roosevelt în funcția de comandant-șef al întregii flote americane. În această calitate, se ocupa simultan cu conducerea războiului naval, construcția materialului de război și întreținerea flotei. Lui i se datorează realizarea gigantieului program de dezvoltare a flotei americane. Cumulînd toate aceste sarcini pînă în 1946 (anul retragerii sale), se poate spune că amiralul King a jucat un rol esențial în efortul militar al S.U.A. în al doilea război mondial.

[5] Relatat personal de comandorul Arima, în întrevederea avută cu prof. Gordon Prange, la 21 noiembrie 1948.

adversar care are curajul moral de a face public adevărul, oricît de amar ar fi acesta, va fi greu de bătut.

Nimeni nu știa mai bine decît Yamamoto că trebuia să facă față unui inamic puternic și inventiv. Studiase la Universitatea Harvard și lucrase ca atașat naval la Washington. Călătorise mult prin S.U.A. și cunoștea situația de acolo mai bine poate decît oricare alt ofițer din marina militară japoneză. Tocmai de aceea, se împotrivise mult timp războiului cu Statele Unite. Cu toate acestea, era un naționalist japonez din cap — cu părul tuns perie — pînă în picioare — încălțate în pantofii regulamentari, bine lustruiți întotdeauna. Cînd a devenit clar că liderii Japoniei s-au hotărît să lupte împotriva Statelor Unite, Yamamoto a rupt cu tradiția marinei militare japoneze, aceea a războiului defensiv, în apropierea țărmurilor țării, și a pus la punct îndrăzneața lovitură aeriană transoceanică împotriva bazei de la Pearl Harbor. Iar acum, cînd țara sa se afla în război, era hotărît să meargă pînă la capăt.

Și astfel, în decembrie 1941, Yamamoto a întreprins următoarea etapă în cadrul strategiei navale. Atacul de la Pearl Harbor depășise toate așteptările; unități ale flotei combinate străbăteau acum Pacificul de Vest în lung și-n lat, fără teamă de ripostă. Cu toate acestea, forțele Unchiului Sam, cu baza pe insula Oahu, dispuneau încă de un potențial redutabil și ardeau de nerăbdare să-și răzbune umilitoarea înfrîngere. Pornind de la aceste gînduri, Yamamoto i-a ordonat șefului său de stat major, contraamiralul Matome Ugaki, și colaboratorilor săi „să pregătească urgent planurile următoarei etape strategice"[1].

Acest „urgent" a fost unul dintre multele „prea tîrziuri" ale episodului Midway. Yamamoto ar fi trebuit să aibă elaborată deja cea de-a doua etapă a marii strategii

După atacul din 7 decembrie 1941. Statul major nipon și-a urmat planurile agresive. Tanc japonez pe străzile unui oraș din Birmania

navale — în colaborare cu Direcția planificare din cadrul Statului major al marinei militare — și să fie gata să o pună în aplicare, din momentul cînd escadra lui Nagumo a pornit spre casă, imediat după atacul de la Pearl Harbor.

Ugaki s-a apucat de treabă cu entuziasmul și cu tenacitatea sa obișnuite. În urma primelor cercetări, întreprinse între 11 și 14 ianuarie 1942, și-a notat unele idei despre operațiile viitoare, consemnînd grăbit următoarea schiță, în jurnalul său: „După luna iunie a.c. trebuie să ocupăm insulele Midway, Johnston și Palmyra, să instalăm forțele noastre aeriene în aceste insule și să trimitem flota combinată cu o forță de debarcare, spre a ocupa insulele Hawaii, determinînd, în același timp, flota inamică să dea bătălia decisivă".

Japonezii considerau că insulele respective aveau o asemenea însemnătate pentru Statele Unite, încît în mod inevitabil S.U.A. fie vor reacționa la atac, fie vor încerca să le recucerească. Ceea ce va duce la înfruntarea mult așteptată dintre flotele japoneză și americană.

„AF" duce lipsă de apă

În vreme ce Comandamentul flotei militare japoneze își concentra eforturile în această direcție, la Pearl Harbor, Nimitz și colaboratorii săi erau la fel de preocupați de a pătrunde gîndurile japonezilor și a prevedea ținta acestei operații, evident, pentru a o contracara.

În acest sens, nimeni nu a trudit cu mai mult zel decît comandorul Joseph Rochefort, șeful Biroului Cercetare. Pe parcursul unei perioade de 18 ani, marina militară americană își constituise un corp de operatori radio de înaltă calificare — în principal subofițeri și militari în termen —, care forma coloana verte-

[1] Fapt relatat personal de căpitanul Yasuji Watanabe, ofițerul însărcinat cu planificarea operativă, în cadrul Comandamentului flotei combinate, în convorbirea avută cu prof. Gordon Prange, la 25 septembrie 1964.

brală a unei operaţiuni extrem de complicate; ne putem da seama cît de complexă era această operaţiune, dacă avem în vedere că fiecare comandament naval japonez dispunea de zece pînă la douăzeci de canale, fiecare avînd propriul său cod de semnale de identificare. De pildă, un asemenea canal cuprindea comunicaţiile de la Marele Stat Major al Marinei militare către comandamentul flotei combinate. Yamamoto era legat prin canale separate de fiecare din comandamentele în subordine, apoi acestea mergeau de la fiecare comandament la unităţile respective şi aşa mai departe, pînă la ultimul distrugător şi pînă la cel mai îndepărtat punct de observaţie terestru.

Descifrarea şi interpretarea acestei mulţimi de semnale de identificare cereau o experienţă îndelungată, cunoştinţe vaste şi o sensibilitate acută. Echipa lui Rochefort dispunea de toate aceste calităţi. Astfel, în primăvara lui 1942, ea mersese cu rafinamentul pînă acolo, încît era în stare să-i recunoască pe anumiţi radiotelegrafişti japonezi după stilul propriu de transmisie — rapid, lent sau mediu, cu un tuşeu lejer, greoi sau intermediar. De exemplu, „scriitura" portavionului Akagi era inconfundabilă: aveai impresia că telegrafistul stă cu fundul pe manipulator şi bate în el cu toată greutatea trupului. Către 1 martie 1942, Rochefort ştia unde se află cea mai mare parte a navelor japoneze, cu o precizie de pînă la 200-300 mile.

În primele sale zile la Pearl Harbor, Nimitz nu s-a arătat prea impresionat de performanţele lui Rochefort. Era destul de sceptic în privinţa valorii informaţiilor astfel dobîndite. Dacă datele culese din eter sînt atît de eficiente, cum de a fost posibil atacul de la 7 decembrie 1941? Layton[1] a explicat mai tîrziu că, în cazul în care japonezii au transmis ceva prin radio în legătură cu acţiunea de la Pearl Harbor, înseamnă că au folosit un cod pe care americanii nu-l descifraseră încă. Iar escadra de lovire a lui Nagumo păstrase tăcere completă pe unde radio.

Odată convins, Nimitz a dat dovadă de mult spirit de colaborare şi înţelegere. Exact de ceea ce avea nevoie Rochefort, pentru că unele birouri de la Comandamentul marinei militare din Washington manifestau o oarecare răceală faţă de eforturile sale. Dar Nimitz era un conducător care gîndea, un veritabil intelectual; el înţelegea mentalitatea oamenilor din sectorul de cercetare. Odată ce ajunsese la o apreciere exactă a valorii muncii depuse de ei, a insistat ca Rochefort să aibă libertate deplină în desfăşurarea activităţii sale esenţiale, deşi oarecum ciudate. „Ai sarcina să ne spui ce au de gînd să facă japonezii", i-a zis lui Rochefort, „după aceea voi stabili eu ce e bine şi ce e rău şi voi acţiona în consecinţă"[2].

Avînd în vedere deplina încredere a japonezilor în propriile forţe, se pune întrebarea dacă şi în ce măsură şi-ar fi modificat ei atitudinea şi planurile, dacă ar fi ştiut cît de bine era Nimitz la curent cu ele, la timpul respectiv. Dar amiralul american nu s-a grăbit să-şi însuşească întregul tablou, aşa cum era construit din datele furnizate de Layton şi Rochefort. Toată combinaţia putea fi şi o cursă, un tertip al serviciilor de informaţii japoneze, pentru a le servi americanilor date false. „A trebuit să cîntăresc bine situaţia", declara ulterior Nimitz. „Dar eram de părere că deţin adevărul". Ajungînd astfel la o hotărîre, Nimitz nu a mai pierdut timpul cu îndoieli şi incertitudini. La 2 mai, în timp ce Yamamoto, Nagumo şi ofiţerii lor de comandament stăteau aplecaţi asupra hărţilor la bordul cuirasatului Yamato, Nimitz a plecat cu avionul pe Midway, petrecînd o zi întreagă cu locotenent-colonelul Harold D. Shannon, comandantul Batalionului 6 infanterie marină, şi comandorul Cyril T. Simard, comandantul bazei aero-navale.

Reîntors la punctul său de comandă, amiralul a redactat o scrisoare, adresată deopotrivă celor doi comandanţi de pe Midway. Îi lăuda pentru activitatea lor excelentă, desfăşurată acolo, şi le aducea la cunoştinţă că le semnase chiar atunci avansarea la gradul de colonel şi, respectiv, căpitan. În continuare, le spunea că japonezii plănuiesc un atac total asupra insulelor Midway, stabilit să aibă loc la 28 mai, cea mai apropiată dată aproximativă la care ajunseseră cei de la Biroul Cercetare.

Rochefort era cît se poate de sigur că Midway reprezenta principala ţintă a japonezilor, iar Nimitz — după cum am văzut — era şi el atît de convins, încît s-a deplasat personal în inspecţie pe Midway. Mesajele interceptate de la japonezi se refereau uneori la un obiectiv pe care îl numeau „AF". Rochefort avea o puternică bănuială, judecînd după context, că era vorba despre Midway. Aşa că, în jurul datei de 10 mai, cu aprobarea lui Layton şi a lui Nimitz, el le-a întins japonezilor o micuţă cursă. La sugestia sa, garnizoana de pe Midway a trimis un mesaj în clar la Oahu, anunţînd că uzina de distilare a apei s-a defectat şi că este lipsă de apă potabilă. Japonezii au înghiţit momeala. La 48 ore după aceasta, Biroul Cercetare a interceptat un mesaj japonez, prin care se aducea la cunoştinţa tuturor comandanţilor interesaţi că „AF" duce lipsă de apă.

Rochefort vedea bine lucrurile: toate se potriveau de minune între ele. Dar, din păcate, el mai avea încă probleme cu Departamentul marinei militare, care îl tot bătea la cap cu tot soiul de chestiuni minore, cum ar fi denumirea exactă a unui anume portavion japonez. Pînă la urmă, iritat, le-a răspuns: „Botezaţi voi portavionul cum vreţi". Era momentul în care şi Layton, bunul coleg al lui Rochefort, încerca şi el un sentiment de triumf, bine stăpînit. „În timpul atacului de la Pearl Harbor n-au vrut să mă asculte", avea să spună mai tîrziu. „La Midway m-au ascultat"

Cuvînt introductiv şi versiune românească
Sergiu CELAC

---

[1] Căpitan Edwin T. Layton, şeful serviciului de informaţii din cadrul Comandamentului flotei Pacificului.

[2] Relatat personal de Rochefort, în întrevederea avută cu prof. G. Prange, la 26 august 1964.

ARHIVELE IMPERIALE DIN BEIJING

Arhivele imperiale chineze, în care sînt păstrate documente din timpul dinastiilor Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911), se află pe strada Nanchizi din Beijing, la est de poarta Tian' anmen. Ocupînd o suprafață de 8 000 m.p. și fiind alcătuită din sala centrală, cea estică și vestică și un pavilion cu inscripții în piatră, clădirea destinată Arhivelor imperiale reprezintă cea mai veche construcție din țară destinată păstrării documentelor.

Încă în perioada dinastiilor Qin și Han (secolele III și II î.e.n.), în China a existat camera de piatră cu dulapuri de aur, folosită la păstrarea cărților și documentelor. În al 13-lea an de domnie al lui Jiajing (1534 e.n.), din timpul dinastiei Ming, s-a dat ordin să se construiască clădirea pentru Arhivele imperiale, după modelul camerei de piatră cu dulapuri de aur. Sala centrală nu are nici grinzi, nici coloane. Pereții, acoperișul, consolele, ușile și cercevelele sălii sînt construite din piatră și cărămidă: datorită acestui lucru, construcția mai este denumită și „camera de piatră". Sala centrală se înalță pe o platformă de piatră. Pereții de cărămidă, bine șlefuită, de culoare gri, au la bază socluri sculptate din marmură albă. Acoperișul format din țigle smălțuite de culoare galbenă se sprijină pe console pictate în mai multe culori. De jur-împrejur, sala este înconjurată cu balustrade de piatră, sculptate cu motive de dragoni încolăciți și fenix în zbor. Patru scări, cu cîte opt trepte, străjuiesc calea imperială din mijloc, pe care este sculptat basorelieful „dragoni în nori". Ea duce direct spre poarta cu cinci uși lăcuite, în culoarea roșie, accentuînd măreția și grandoarea sălii centrale. În interior se găsesc socluri de marmură albă înalte de 1,43 m, deasupra cărora sînt aliniate 153 dulapuri mari din lemn de esență tare, acoperite cu un strat de cupru aurit. În aceste „dulapuri de aur" sînt păstrate arhivele imperiale. Camera de piatră cu dulapuri de aur nu numai că este impunătoare, solidă și rezistentă, dar oferă și condiții favorabile păstrării arhivelor, prevenirii incendiilor și umezelii, aerisirii și menținerii unei temperaturi potrivite.

Aici se păstrau cronicile imperiale, învățămintele sfinte și inscrisuri cu privire la arborele genealogic al dinastiilor Ming și Qing. Cronicile imperiale erau de obicei elaborate de noul împărat, în care consemna activitatea predecesorului său, precum și politica statului, în ordine cronologică. Arborele genealogic imperial era împărțit în cel direct și cel indirect și se întocmea o dată la zece ani.

Cele trei arhive imperiale, susmenționate, sînt bine conservate, ilustrațiile păstrîndu-și culorile lor originale. Enciclopedia Marele dicționar Yongle[1], elaborat în timpul domniei împăratului Yongle din dinastia Ming, avea 11 095 volume. Fiecare volum, sub formă de manuscris, a apărut în două exemplare: originalul și copia lui. Copia era păstrată aici. Din păcate, majoritatea volumelor au fost arse sau jefuite în anul 1900, cînd trupele celor opt puteri imperialiste au invadat Beijingul[2].

După anul 1956, guvernul popular a organizat, de două ori, lucrări de restaurare a Arhivelor imperiale; de aceea, ele au fost deschise pentru vizitatori abia în 1981.

(După revista China, nr. 1/1984)

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1982.

[2] Răscoala armată a mișcării I-Ho-Tuan (Societatea dreptății și armonici), desfășurată în anii 1899-1901, a provocat intervenția militară în China a puterilor imperialiste, în iunie 1900.

Dulapuri aurite pentru arhivele imperiale

Inscrisuri cu privire la arborele genealogic al dinastiilor Ming și Qing, păstrate inițial în Palatul imperial din Beijing

BĂILE HERCULANE – secretul tinereţii fără bătrîneţe

Dr. ILIE CRISTESCU,
Băile Herculane

De la Orşova în sus, urmînd firul rîului Cerna, „un rîu de netrecut — cum nota la jumătatea secolului XVI călătorul italian Giovan Andrea Gromo — mai mult din cauza pietrelor mari şi numeroase, decît din cauza adîncimii apelor sale", într-o vale de un neasemuit pitoresc ce desparte masivele Godeanu şi Cerna de Munţii Mehedinţi şi Vîlcan, întîlnim una din cele mai vechi şi mai cunoscute staţiuni balneo-climaterice din ţară: Băile Herculane. Staţiunea a fost cunoscută şi de armatele romane, în cursul celor două grele războaie purtate cu dacii lui Decebal. Ele şi-au aşezat tabăra în apropiere, la un loc aflat la mijlocul distanţei între punctul de trecere al Dunării şi Sarmizegetusa. Locului i s-a spus „La jumătate", Ad Mediam, cuvînt care, în româneşte s-a transformat în Mehadia. Datorită puterii lor tămăduitoare, izvoarele ce se aflau nu departe de tabăra romană au fost considerate sfinte, iar pentru efectele lor întăritoare asupra organismului au fost atribuite eroului Hercule, înzestrat în mitologia antică şi cu calităţi de vindecător. În scurt timp, locurile au devenit cunoscute sub numele „Ad aquas Herculi Sacras ad Mediam" (La apele sacre ale lui Hercule de lîngă Mehadia).

De fapt, dacii cunoşteau încă cu mult înainte de venirea romanilor calităţile tămăduitoare ale acestor ape. Este demn de semnalat că folcloriştii au identificat în baladele despre Iovan Iorgovan — un erou al acestor locuri — elemente din folclorul tracic. În timpul prezenţei romane în Dacia aşezarea a cunoscut — prin efortul constructiv al administraţiei — o evoluţie rapidă, devenind din 153 e.n. (anul primei menţionări) una din principalele staţiuni balneare ale provinciei. Lîngă izvoarele cu apă caldă au fost construite terme pentru captarea lor şi s-au amenajat bazine: au apărut temple închinate zeităţilor înzestrate cu puteri tămăduitoare şi locuinţe elegante destinate înalţilor funcţionari ai provinciei.

După retragerea armatei şi administraţiei romane din Dacia, sub impactul neamurilor migratoare, somptuoasele construcţii de odinioară au fost distruse, statuile şi inscripţiile au fost sparte, pădurea recucerind treptat terenul. Românii, locuitorii statornici ai acestor meleaguri, au perpetuat însă peste vreme tradiţia miraculoaselor ape de la Herculane. Nicolae Stoica de Haţeg consemna că „de la anul 400 şi pînă la anul 1 300... aceste băi au fost cercetate doar de români... De asemenea, sub turci [din 1552], pînă în anul 1717 au fost folosite numai de români". Românii le-au stăpînit efectiv în vremea în care Banatul de Severin s-a aflat între hotarele Ţării Româneşti (sfîrşitul sec. XIV — primele decenii ale sec. XV).

Ecouri despre calităţile curative ale apelor termale atestă continua funcţionare a staţiunii. De pildă, Nicolae Olahus scria că „nu departe de Severin se spune că este o fîntînă tîşnitoare, pe care locuitorii o numesc a sfintei cruci, a cărei apă — după cum am auzit de la mulţi — birue metehnele trupului... De aceea, chiar şi turcii fin această fîntînă în mare cinste".

În 1717, Băile Herculane, ca întreg Banatul dealtfel, intră în stăpînirea Imperiului habsburgic; şi rămîne ca atare prin tratatele de pace de la Passarovitz (1718) şi Belgrad (1739) — acesta din urmă consecinţă a unui nou şi pustiitor război (pentru ţările române) austro-ruso-otoman. Sub conducerea generalului Hamilton se iniţiază, în

1737, lucrări de reparare a băilor, care se găseau „în starea cea mai jalnică, năpădite de pădure mare și deasă, acoperite de pămînt". În 1752, se inaugurează Schindelbade *(baia de șindrilă), în 1764 alte trei* (baia lui Hercule, baia neagră *și* baia albă). *În 1788, potrivit descrierii făcute de Francisco Griselini, autorul unei* Istorii a Banatului Timișan, *mai erau construite baia nr. 1* (baia francezilor) — *actuala* baie Venera; *pe locul actualei* băi Neptun *(aripa sălină) era* baia de var (kalk-bad), baia articulară de asudare *în grota izvorului Diana, două cazărmi mici în zona actualului pavilion nr. 4, un han etc. Faima apelor de aici se răspîndește pretutindeni în Europa, atrăgînd numeroase elogii. Printre ele, cel al lui Goethe care nota că: „aceste renumite izvoare erau cunoscute deja de pe vremea romanilor".*

Stațiunea era, în continuare frecventată, de oameni simpli, din popor, mulți dintre cei veniți să se trateze fiind din teritoriile românești libere. În primăvara lui 1789, de pildă, cronicarul Nicolae Stoica, venit să se trateze de friguri, se întîlnește aici cu cîțiva români mehedinteni. „Eșind o dată, și a treia oară, tot mă culcai, bine asudai, aci, lîngă scăldătoare pre pămînt adormii, de friguri mă mîntuii. Niște mehedinți, viind aci să prîndă [prinzească], să se scalde, mă deșteaptă să prînd cu ei; păsulă [fasole], urzici cu măsai, o ce dulceață mîncai!".

La începutul sec. XIX, după o descriere contemporană „existau 12 băi, iar cabinele de baie aveau interiorul șlefuit foarte netedă". În 1817, 1 și 2 octombrie, împăratul habsburgic Francisc I (1792-1835) și împărăteasa Charlotte au vizitat stațiunea. După ce „augustele" personalități s-au plimbat pe jos și s-au îmbăiat la noua baie — Gliederbad *(baia pentru mădulare și articulații) — seara a avut loc o mare festivitate cu torțe: „Cinci lovituri de tun au dat semnalul pentru iluminare; pe munții din jur s-au aprins 200 de focuri... iar la băi s-au luminat ferestrele; într-un cuvînt era o asemenea lumină ca la amiazi. Fanfara regimentului a cîntat în fața reședinței... Iluminarea munților a durat o jumătate de ceas și a fost apoi stinsă".*

Printre ilustrii vizitatori ai stațiunii s-au numărat, în decursul ultimelor două secole, Tudor Vladimirescu (prieten cu Nicolae Stoica de Hațeg), Dinicu Golescu (1825), Vasile Alecsandri (1847), Nicolae Bălcescu (1849), George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu și mulți-mulți alții, toți elogiind frumusețea acestei stațiuni. Într-adevăr, în cursul sec. XIX, noi și noi construcții și opere de artă veneau să se adauge celor existente și cadrului natural, încît, pe la 1852, despre Herculane se spunea că este cea mai frumoasă stațiune din Europa.

În 1918 — o dată cu desăvîrșirea statului național unitar român — stațiunea a reintrat

împreună cu Banatul în componența țării. În anii următori s-au făcut unele amenajări și construcții, cum este Hotelul Cerna, construit în 1936. Adevărata înflorire a stațiunii se datorează însă anilor socialismului și cu deosebire ultimelor două decenii. În anul 1970, prin grija conducerii de partid și de stat, stațiunii i-au fost alocate fonduri mari de investiții pentru construirea de noi hoteluri, cu baze de tratament în chiar incinta lor, au fost recaptate o serie de izvoare și s-au prospectat și descoperit noi surse. În consecință, capacitatea de tratament a stațiunii a crescut necontenit, ajungînd în prezent la 4 000 locuri de cazare pe serie, în hoteluri dotate cu toate înlesnirile civilizației moderne, cum sînt Hercules (1968), Roman (1976), Diana (1977), Afrodita (1978), estimîndu-se că pînă la sfîrșitul anului 1990 capacitatea stațiunii să sporească la 6 400 locuri.

Astfel, izvoarele termominerale de la Herculane, cu o mineralizare termosulfuroasă, clorurosodică, bromoiodurată și sulfatată ce atinge 3 500-8 500 mg/l, precum și cele saline slab-radioactive (900-3 800 mg/l) pot fi valorificate în chip cît mai deplin în slujba sănătății oamenilor.

Efectul terapeutic al izvoarelor cunoaște un spectru foarte larg, rezultate deosebit de bune înregistrîndu-se în bolile aparatului locomotor. Pentru punerea lor în valoare s-au creat baze de tratament moderne, utilate cu cea mai nouă aparatură medicală de fizio, hidro și electro-terapie, folosindu-se ultimele cuceriri ale tehnicii mondiale.

La aproape două milenii de la prima lor atestare documentară, Băile Herculane cunosc secretul tinereții veșnice, de parcă nu numai generațiile de oameni, ci așezarea însăși, cu construcțiile și operele ei de artă, ar fi primit forță din izvoarele miraculoase ale legendarului Hercule.

La 15 decembrie 1776, prințul Bareatinski, ambasadorul rus la Paris, comunica autorităților de la Petersburg o veste larg comentată în presă și care făcea repede înconjurul Europei și trezea un protest violent din partea Londrei. „Ieri a sosit la Paris [Benjamin] Franklin. Publicul este atît de preocupat de persoana lui, încît acum nu se discută despre nimic altceva decît despre motivele călătoriei sale la Paris. Circulă atîtea versiuni, încît nici nu mai poți ști pe care să pui temei..."

Ce căuta oare dr. Benjamin Franklin din Pennsylvania în capitala de pe malurile Senei și ce determina interesul manifestat de cercurile diplomatice europene și protestul Marii Britanii față de această vizită?

1776: UN AMBASADOR AMERICAN LA PARIS

MIHAI MANEA

În 1775, a izbucnit războiul pentru independența coloniilor engleze din America de Nord[1], pe care Lenin l-a calificat drept „unul dintre războaiele mari, cu adevărat eliberatoare, cu adevărat revoluționare, care au fost atît de puține..."[2]. Declanșarea ostilităților a impus, firește, organizarea unei intense activități diplomatice a coloniilor. La propunerea celui de-al doilea Congres continental, care și-a deschis lucrările la Philadelphia, în ziua de 10 mai 1775, s-a format Comitetul pentru corespondența secretă cu prietenii coloniilor nord-americane din Marea Britanie, Irlanda și alte părți ale lumii. La conducerea lui s-a aflat Benjamin Franklin. Acest organ a funcționat ca un precursor al actualului Departament de stat[3], avînd largi atribuții: culegerea de informații din Europa, stabilirea de contacte cu guvernele străine, în vederea obținerii unor ajutoare militare și a încheierii unor alianțe politice și militare. În ianuarie 1776, Congresul a împuternicit Comitetul de corespondență secretă să semneze contracte cu firmele străine, pentru achiziționarea de armament din Europa. La 3 martie același an, Silas Deane, membru al Congresului, a fost trimis în misiune secretă în Franța, Olanda și Spania, pentru a tatona terenul, în scopul de a obține sprijin militar și financiar. El purta și cîteva scrisori de recomandare, semnate de Franklin și adresate unor ilustre personalități. Cu concursul lui Pierre-Caron de Beaumarchais[4], agentul diplomatic american a achiziționat, prin intermediul firmei „Rodrigo Hortalez et Co.", echipament militar pentru 20 000 soldați ai forțelor revoluționare: 30 000 puști, 100 tone praf de pușcă și 300 tunuri. Se apreciază că, în total, între 1776 și 1783, firma respectivă a cheltuit, pentru ajutorarea coloniilor, suma de peste 21 milioane livre.

Înfrîngerile suferite de armata coloniilor între anii 1775 și 1777 au determinat Congresul american să solicite sprijinul militar al Franței, în care scop a hotărît trimite-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-5/1976.

[2] Situația și atmosfera politico-diplomatică din cercurile conducătoare din timpul războiului de independență al coloniilor engleze din America constituie, între altele, și subiectul celebrului roman istoric *Vulpile în vie* (1948) al marelui prozator german Lion Feuchtwanger (1884-1958), roman apărut și în traducere românească (1959 și 1973), semnată de P. și L. Năvodaru.

[3] Comitetul a funcționat între noiembrie 1775 și aprilie 1777, cînd a fost înlocuit cu Comitetul pentru afacerile externe. În 1781, a fost înființat Departamentul afacerilor externe al Congresului continental, condus de Robert Livingstone, care avea rangul de secretar de stat. Din 1789, organul federal de politică externă al guvernului S.U.A. poartă numele de Departamentul de stat.

[4] *Magazin istoric*, nr. 3-4/1982.

rea unei delegații la Paris. La rîndul ei, Franța avea tot interesul de a acorda ajutorul cerut. Era un mod prin care putea să-și răzbune neizbînzile din războiul de șapte ani (1756-1763)[1], care se soldase cu slăbirea considerabilă a puterii ei coloniale și cu începutul supremației maritime a Angliei.

relații personale în mediile diplomatice și științifice.

Născut la 17 ianuarie 1706, Benjamin, al zecelea copil al luminărarului Josiah Franklin din Philadelphia, s-a implicat de timpuriu în viața politică a coloniei Pennsylvania. În 1751, a devenit liderul grupării Quakerilor[2] din Adunarea legislativă a coloniei. Șase ani mai tîrziu, a fost

ților regale de științe din Londra și Göttingen și al Academiei franceze de științe, Doctor honoris causa al mai multor universități. În 1776, Franklin a fost ales membru al comisiei însărcinate de Congresul S.U.A. cu elaborarea Declarației de independență[3]. În 1726, a publicat primul număr al ziarului *Pennsylvania*

Ludovic XVI și Maria Antoaneta primind un ambasador neobișnuit, în acea vreme, prin simplitatea vestimentației sale

În p. 58: *doctorul Franklin. Ilustrație la lucrarea sa* Poor Richard's Almanack, *apărută în 1738*

„...Prietenul bun al tuturor familiilor americane"

Figura centrală a delegației coloniilor o reprezenta Benjamin Franklin. Personalitate multilaterală, publicist de renume internațional, filosof, om de știință și diplomat, Benjamin Franklin era binecunoscut și în țările europene. El se remarcase printr-o vastă experiență și putere de muncă, avea numeroase cunoștințe politice privind problemele Imperiului britanic (locuise mulți ani la Londra), se bucura de popularitate și de simpatia cercurilor progresiste europene. Avea, de asemenea, întinse

numit reprezentant al coloniilor Pennsylvania, Georgia, New Jersey, Massachussetts la Londra, unde a rămas pînă în 1775, deci vreme de aproape 18 ani. În perioada misiunii diplomatice în capitala Angliei, Franklin a încercat să împiedice votarea în Parlamentul englez a unor noi legi împovărătoare pentru colonii. Totodată, a întreținut strînse legături cu oameni politici britanici, favorabili rezolvării pe cale pașnică a conflictului, tot mai acut, dintre metropolă și colonii. Meritele sale ca om de știință i-au fost recunoscute și prin acordarea unor înalte distincții și titluri: membru al societă-

Gazette, pentru o vreme, principalul cotidian american. Sub semnătura să a apărut una dintre cele mai populare lucrări ale secolului, *Poor Richard's Almanack* (Almanahul sărmanului Richard), 1738, a cărui primă ediție a ajuns la un tiraj record pentru epocă — 1 000 exemplare. „Ca autor al acelor proverbe rostite, pasămite, de sărmanul Richard, Franklin a devenit sfătuitorul și prietenul bun al tuturor familiilor americane", remarca compatriotul său, scriitorul Nathaniel Hawthorne (1804-1864). Autor de celebre maxime și cugetări privind calitățile omului, Franklin a lansat, în 1757, lucrarea *The Way to Wealth* (Calea spre belșug). El s-a remarcat și prin fondarea unor instituții culturale, de pildă, Colegiul

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1974.

[2] O variantă religioasă, aparținînd protestantismului anglo-saxon din sec. XVII-XVIII. S-a remarcat prin deosebitul spirit de toleranță și prin proclamarea egalității între oameni.

[3] *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

academic din Philadelphia şi Societatea filosofică americană.

Contele de Vergennes şovăie

Preocuparea lui Franklin pentru o posibilă alianţă cu Franţa data încă dinaintea sosirii sale la Paris. În acelaşi an, 1776, el elaborase, în cadrul unui comitet al Congresului, un proiect de tratat de alianţă şi comerţ cu Franţa şi o schiţă a condiţiilor de pace cu Marea Britanie, iar cu un an în urmă stabilise, şi le menţinuse tot timpul, legături cu Achard de Bonvouloir, agent secret francez la Philadelphia. Însoţit de nepoţii săi, William Temple (17 ani) şi Benjamin Bache (7 ani) şi de ceilalţi delegaţi, el a părăsit coastele americane la 27 octombrie 1776, la bordul goeletei-corsar Reprisal, iar la sfîrşitul aceluiaşi an, a ajuns în Franţa.

Zvonurile în legătură cu motivele prezenţei lui Benjamin Franklin în capitala franceză s-au succedat cu repeziciune. Se vorbea despre tratative secrete cu Franţa şi Marea Britanie, despre o vizită particulară, pentru a-şi cumpăra o proprietate şi a-şi înscrie nepoţii la o şcoală elveţiană...

Guvernul britanic a protestat pe lîngă curtea de la Versailles, prin intermediul ambasadorului său în capitala Franţei, lordul Stormont, care a ameninţat că va părăsi Franţa, dacă lui Franklin i se va îngădui să apară la Paris. Lordul Stormont, pentru a crea o atmosferă de neîncredere în jurul trimisului american, a răspîndit zvonul că el n-ar fi altceva decît un transfug, care părăsise America, din cauza neînţelegerilor cu Congresul. Pentru a-i linişti pe britanici, ministrul de externe francez, Charles Gravier, conte de Vergennes, a informat Ambasada engleză că Benjamin Franklin s-ar afla la Paris în calitate de membru al Academiei franceze de ştiinţe şi că, în consecinţă, expulzarea lui ar reprezenta un act de scandaloasă inospitalitate.

Cît de mare era teama Londrei faţă de prezenţa savantului american la Paris reiese şi din remarcile lordului Rockingham. El scria că sosirea lui Franklin în capitala Franţei „reprezintă pentru Marea Britanie o lovitură mai serioasă decît au avut-o de suferit coloniile, prin pierderea oraşului New York [1781]" (*Istoria diplomaţiei*, sub redacţia lui V. Potemkin, vol. 1, Bucureşti, 1947).

Purtarea şi înfăţişarea doctorului Franklin — aproape septuagenar, simplu, dar demn şi înţelept, desfăşurînd o bogată activitate diplomatică — n-au făcut decît să-i sporească popularitatea. John Adams, viitorul preşedinte al S.U.A., între anii 1797 şi 1801, scria soţiei sale, Abigail: „Faima lui Franklin e mai mare decît a lui Leibniz şi Newton, Frederick sau Voltaire. Numele său este în aşa măsură familiar cîrmuirilor şi oamenilor..., încît cu greu ai găsi un ţăran sau un orăşean, un lacheu, un birjar sau un valet... care să nu-l cunoască" (*Diplomaţi iluştri*, vol. 1, Bucureşti, 1969).

Reşedinţele sale de la Paris — Hôtel d'Entrague, Hôtel d'Hambourg din parohia Saint Sulpice — şi apoi de la Passy, pe atunci o comună în apropierea Parisului, au devenit repede ştiute de toţi. Deşi nu era recunoscut oficial de către curtea de la Versailles, Franklin a îndeplinit admirabil sarcina de ambasador al Americii pe lîngă poporul francez. Diplomatul american a exploatat cu abilitate vechea rivalitate între Franţa şi Anglia pentru supremaţie maritimă şi dominaţie colonială, cu scopul de a o atrage pe prima în război şi a cîştiga simpatia cercurilor sale progresiste. El a înţeles însă că Franţa, slăbită mult după războiul de şapte ani, în care pierduse Canada, valea fluviului Ohio, malul stîng al fluviului Mississippi, nu putea ajuta coloniile decît dacă era sigură de succes. Convins că orice încercare de a forţa mîna Versaillesului ar fi defavorizat coloniile engleze, Franklin a dus o politică abilă şi prudentă, în spiritul principiului *wait and see* (aşteaptă şi vezi), aşteptînd o victorie de răsunet a forţelor americane pe teatrele de operaţii. Cît despre ministrul de externe francez, contele de Vergennes, el a şovăit: nu s-a grăbit să intre în război, urmărind ca părţile să se epuizeze mai întîi reciproc, iar Franţa să apară în postura de arbitru internaţional.

La 23 decembrie 1776, diplomatul american i-a scris lui Vergennes, propunîndu-i, în numele delegaţiei americane, încheierea unui tratat de alianţă şi a unui acord comercial între cele două state. În întrevederea din 28 decembrie cu şeful diplomaţiei franceze, Franklin a reînnoit propunerea anterioară, solicitînd şi intervenţia urgentă a opt nave de război franceze, pentru a elibera vasele firmei „Hortalez", blocate de flota engleză pe coastele americane. În august anul următor, trimişii americani au înaintat lui Vergennes un memorandum, în care solicitau Franţei un ajutor mai eficient, ameninţînd cu încheierea păcii cu Anglia, soluţie care avea destui partizani la Londra şi în colonii. În perioada cît a stat la Paris, Benjamin Franklin a purtat numeroase convorbiri secrete cu trimişi ai guvernului britanic, mulţi dintre ei agenţi ai serviciilor de informaţii de pe malurile Tamisei, ce primiseră şi misiunea de a încerca să-l mituiască, pentru a se arăta favorabil Marii Britanii. Franklin a folosit însă toate aceste contacte pentru a culege noi informaţii, în vederea desfăşurării cu succes a activităţii sale diplomatice.

Fără perucă, în audienţă la Ludovic XVI

Victoria răsunătoare a forţelor americane la Saratoga, în ziua de 17 octombrie 1777, a înclinat definitiv balanţa în favoarea revoluţionarilor din colonii. Cu 5 800 soldaţi ai săi şi 2 400 mercenari, generalul britanic John Burgoyne s-a predat forţelor americane. Succesul de la Saratoga şi ştirile tot mai insistente despre contactele confidenţiale anglo-americane au netezit calea spre alianţa mult dorită. La 6 februarie 1778, în localul Ministerului de externe fran-

cez din Hôtel de Lautrec din Paris, s-au semnat tratatul de amiciție și comerț și cel de alianță între Franța și S.U.A. Franța recunoștea și garanta independența Statelor Unite, revendicînd, în schimb, Indiile de Vest. S.U.A. garantau posesiunile franceze din Lumea Nouă și obțineau dreptul de a solicita Canada și insulele Bermude, pe atunci posesiuni britanice. Parisul numea pe Conrad-Alexandre Gérard primul său reprezentant diplomatic la New York. Ajutorul militar francez consta în cantități sporite de armament și muniții și trimiterea în apele americane, în iulie 1778, a unei escadre de 12 nave de linie, comandate de amiralul Jean Baptiste d'Estaing, cu circa 3 500 soldați la bord. În 1780, încă 6 000 soldați aveau să debarce la Newport, în Rhode-Island, sub comanda contelui de Rochambeau. Un an mai tîrziu, flota franceză era întărită cu escadra de 20 nave a amiralului François de Grasse, care debarca încă 3 000 soldați francezi, aduși din Indiile de Vest, contribuind la capitularea forțelor britanice la Yorktown (1781).

Eforturile delegației americane fuseseră într-adevăr încununate de succes. Profesorul Cecil B. Currey, de la Universitatea statului Florida, atribuie reușita alianței din 1778 cu Franța nu atît consecințelor bătăliei de la Saratoga, cît activității diplomatice înțelepte și abile, uneori pe cont propriu și costisitoare, a lui Benjamin Franklin.

La 20 martie 1778, delegația coloniilor, însoțită de Vergennes, a fost primită la Versailles de către Ludovic XVI, în cadrul unei ceremonii solemne. Îmbrăcat modest, fără perucă pudrată, obligatorie conform etichetei curții regale, dar mîndru și semeț, Benjamin Franklin a fost prezentat monarhului francez, care l-a asigurat de întregul sprijin diplomatic, financiar și militar al Franței. Franklin a răspuns: „Maiestatea voastră poate conta pe recunoștința Congresului și pe respectarea cu bună credință a obligațiilor pe care și le-a luat". Întrevederea a semnificat recunoașterea celei mai tinere republici burgheze din lume de către monarhia feudală franceză, bastion al reacțiunii și absolutismului.

După obținerea acestui strălucit succes diplomatic, divergențele din cadrul delegației americane s-au adîncit. Din invidie, doi dintre membrii delegației, Arthur Lee și Silas Deane, au criticat deseori politica lui Franklin. În 1778, Deane a fost rechemat în patrie, iar Lee, trimis în alte state europene, pentru a le cîștiga sprijinul în favoarea coloniilor[1]. Benjamin Franklin a rămas singurul reprezentant diplomatic american la Paris. El a fost, de asemenea, consul și comerciant pentru vînzarea mărfurilor sosite din America. Tot el a supravegheat activitatea navelor-corsar americane, care își aveau bazele în porturile franceze și l-a sprijinit pe nepotul său, Jonathan Williams jr., numit în fruntea agenției comerciale americane din Nantes.

[1] În perioada 1775-1783, în Europa au fost trimise mai multe misiuni diplomatice americane: John Adams la Paris și Haga, Silas Deane la Madrid, Arthur Lee la Haga și Berlin, William Lee la Viena și Berlin, Francis Dayna la Petersburg, Ralph Izard în Toscana.

O misiune delicată

Anul 1781 a adus grave înfrîngeri Angliei, la Dogger Bank, la Praya și în insula Minorca. În octombrie, o manevră dibace de învăluire, întreprinsă de forțele terestre și navale franco-americane, l-a determinat pe lordul Cornwallis să capituleze, cu întreaga sa armată, la Yorktown. Victoria a pus capăt războiului, deschizînd calea tratativelor. Primele contacte în vederea încheierii păcii au fost inițiate în 1782. Franklin a transmis Londrei un memorandum, care cuprindea condițiile preliminare de pace. Dar un atac de gută, survenit în același an, l-a împiedicat pe bătrînul savant (76 ani) să ia parte, în mod direct, la tratativele de pace, care au fost continuate de John Jay și John Adams. Ei i-au reproșat lui Franklin simpatia și încrederea excesivă în Franța. Poate tocmai de aceea John Adams îl caracteriza astfel pe Benjamin Franklin: „Nu era un om politic potrivit pentru problemele pe care le rezolva... Era prea bătrîn,

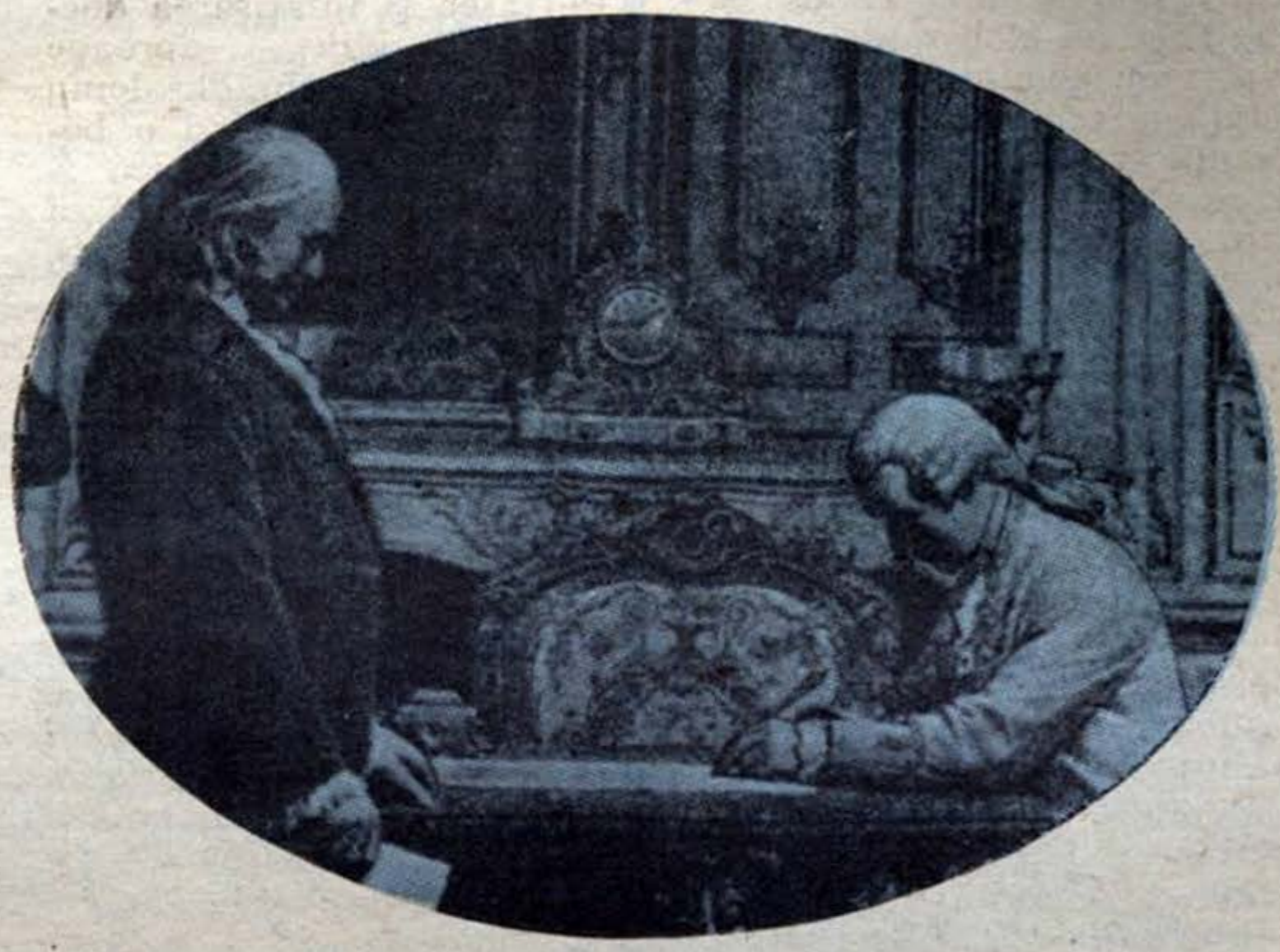

Dificila misiune diplomatică se încheie cu succes: semnarea tratatului de alianță franco-american

prea infirm, prea indolent și împrăștiat pentru toate sarcinile de ambasador, ministru de război, trezorier, comisar de prizonieri etc...".

Divergențele dintre diplomații americani, ca și caracterul secret al tratativelor, purtate strict între Marea Britanie și S.U.A., au servit politica engleză, care urmărea să producă o ruptură între Franța și Statele Unite, pentru a trata cu ele separat. La 30 noiembrie 1782, s-a semnat, pe baza deplinei egalități în drepturi, tratatul preliminar de pace între Marea Britanie și S.U.A. Metropola engleză recunoștea independența Statelor Unite. Guvernul francez a protestat pe lîngă Congresul american, după ce a aflat de negocierile separate și încheierea tratatului preliminar. I-a revenit tot lui Benjamin Franklin misiunea delicată de a restabili bunele raporturi franco-americane. La 3 septembrie 1783, s-a semnat la Versailles tratatul definitiv de pace. Marea Britanie a reafirmat recunoașterea independenței fostelor sale colonii din America de Nord. În același an, Franklin a semnat cu reprezentanții diplomatici ai Austriei, Suediei și Prusiei tratate de comerț între Statele Unite și țările respective.

Marele savant american, prezent în capitala Franței, nu a rămas departe de bogata viață culturală și științifică a Parisului: de la 15 ianuarie 1777, a asistat la ședințele Academiei de științe din Paris, a vizitat numeroase lăcașuri de cultură, precum Biblioteca regală. S-a întîlnit și a întreținut o vastă corespondență cu cele mai erudite spirite ale epocii: Voltaire, Helvetius, ducele De la Rochefoucauld, d'Enville, marchizul de Mirabeau etc. Întîlnirea sa cu Voltaire a fost apreciată de presa vremii ca „întîlnirea între Solon și Sofocle". Marele nostru istoric Nicolae Iorga spunea despre Franklin că a fost „omul celor mai îndrăznețe concepții... și al celei mai modeste vieți".

CARTI SOSITE LA REDACTIE

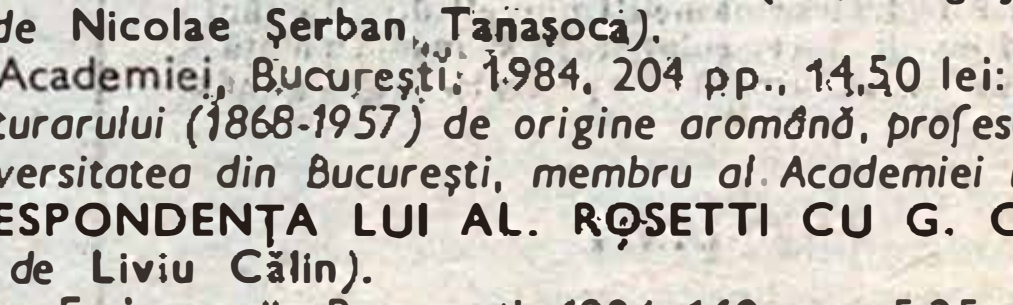

● **UNIREA PRINCIPATELOR ȘI PUTERILE EUROPENE** *(sub egida Academiei de științe sociale și politice a R.S.R., Institutului de istorie „N. Iorga", Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol", Direcției generale a Arhivelor statului).*

Editură Academiei, București, 1984, 284 pp., 26 lei: *originale studii semnate de Apostol Stan, Cornelia Bodea, Leonid Boicu, Anastasie Iordache, Gh. Platon, Mircea Mușat, Beatrice Marinescu și Valeriu Stan, Ionel Gal, Dan Berindei, Șerban Rădulescu-Zoner, N. Adăniloaie, Vasile Cristian.*

● **Dr. Nicolae Stoicescu — RADU DE LA AFUMAȚI.**

Editura militară, București, 1983, 160 pp., 7,25 lei: *faptele viteazului voievod al Țării Românești, care a domnit între 1522 și 1529.*

● **George Murnu — STUDII ISTORICE PRIVITOARE LA TRECUTUL ROMÂNILOR DE PESTE DUNĂRE** *(ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae Șerban Tanașoca).*

Editura Academiei, București, 1984, 204 pp., 14,50 lei: *contribuții datorate cărturarului (1868-1957) de origine aromână, profesor de arheologie la Universitatea din București, membru al Academiei române.*

● **CORESPONDENȚA LUI AL. ROSETTI CU G. CĂLINESCU** *(prezentată de Liviu Călin).*

Editura „Eminescu", București, 1984, 160 pp., 5.25 lei: *dialogul prietenesc dintre doi străluciți cărturari patrioți, democrați, antifasciști, purtat între 1932-1964* (Magazin istoric, *nr. 3/1984*).

● **Octavian Goga — NE ÎNVAȚĂ MĂRĂȘEȘTII** *(ediție, studiu introductiv și note de Stelian Neagoe).*

Editura Junimea, Iași, 1983, 224 pp., 12 lei: *creația literar-publicistică dintre 2 februarie 1917-22 martie 1919 a tribunului transilvănean, militant pentru înfăptuirea Marii Uniri, văzută într-o perspectivă istorică.*

● **Aurel H. Golimas, Cristache C. Gheorghe — BIBLIOGRAFIE NUMISMATICĂ ROMÂNEASCĂ.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 320 pp., 28 lei: *3 864 titluri de studii, monografii, articole și cercetări într-o primă sinteză de specialitate.*

● **Aristide Ștefănescu — GHIDUL MUZEELOR.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 498 pp., 36 lei: *îndreptar al rețelei muzeale din patria noastră.*

● **POVESTESC VETERANII.**

Editura militară, București, 1983, 224 pp., 8,25 lei: *25 evocări semnate de generali, ofițeri și subofițeri ai armatei române, participanți la războiul antihitlerist.*

● **Constantin Bușe — DE LA BOLIVAR LA CARDENAS.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 364 pp., 22,50 lei: *pagini din istoria secolelor XIX-XX din Peru, Haiti, Nicaragua, Brazilia, Mexic, Chile.*

● **PAGINI DIN GÎNDIREA MILITARĂ UNIVERSALĂ. Vol. I** *(ediție îngrijită de colonel dr. Simion Pitea, colonel dr. Gheorghe Tudor).*

Editura militară, București, 1984, 420 pp., 30 lei: *selecție antologică din cele mai reprezentative scrieri ale teoreticienilor militari din antichitate.*

● **Charles Diehl — CĂLĂTORII ISTORICE ȘI DE ARTĂ** *(în românește de Ion Herdan, prefață de Răzvan Theodorescu).*

Editura Sport-Turism, București, 1984, 222 pp., 22,50 lei: *însemnări ale ilustrului savant bizantinolog* (Magazin istoric, *nr. 1/1984*).

● **George Radu — SUOMI — TERRA MAGICA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 240 pp., 13 lei: *itinerare istorico-literare finlandeze.*

● **BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE.**

București, 1983, 536 pp.,: *numerele 129-130 ale publicației, pe anii 1981-1982, respectiv anii LXXV-LXXVI de apariție.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacţiei sînt rugaţi să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-şi scrie adresa completă.

O VIZITĂ LA REDACTIE

Statornic cititor al revistei noastre, domnul IVAN DOIKOFF, din Kitchener-Ontario-Canada, a făcut săptămînile trecute o călătorie în România. A ţinut să vină special şi la redacţia noastră pentru a mulţumi redactorilor şi colaboratorilor pentru „hrana spirituală ce o găseşte în Magazin istoric". Originar din Bulgaria, octogenarul Ivan Doikoff şi-a reînnoit, cu această ocazie, abonamentul la revistă, spunîndu-ne că nu poate uita ţara în care a trăit şi s-a format şi salută vremurile noi pe care le trăiesc oamenii muncii din România socialistă, politica de pace, colaborare şi independenţă a statului nostru, binecunoscută şi apreciată şi în Canada.

PREMIANŢI

Ministerul educaţiei şi învăţămîntului, Direcţia ştiinţe sociale, activităţi educative şi sportive, sub semnătura tovarăşului director Marin Ilieşcu, ne scrie:

„La încheierea Olimpiadei naţionale de Istoria României, desfăşurată la Bacău în perioada 9-12 aprilie 1984, Comisia centrală de organizare a acordat ca premii lucrările social-istorice oferite de redacţia Magazin istoric următorilor elevi:

1. MIRON CLAUDIA, clasa a VIII-a, Şcoala generală Iedera, jud. Dîmboviţa
2. BILDĂ EMILIAN, clasa a X-a, Liceul „Zoia Kosmodemianskaia", Bucureşti
3. SALAHORU CRISTINA, clasa a X-a, Liceul „Lucreţiu Pătrăşcanu", Bacău
4. HERGHELEGIU ANGELA, clasa a XI-a, Liceul industrial nr. 3, Suceava
5. MORLOAŞE IOANA, clasa a XII-a, Liceul economic, Rîmnicu Vîlcea.

Abonamentul pe un an la revista Magazin istoric a fost acordat elevei Salahoru Cristina.

Pentru sprijinul acordat la această ediţie, ca şi la toate celelalte, vă rugăm să primiţi cele mai călduroase mulţumiri".

La rîndul nostru, adresăm călduroase felicitări şi urări de noi succese elevilor premiaţi precum şi tuturor participanţilor la ediţia 1984 a Olimpiadei naţionale de Istoria României.

TRADIŢIE

OCTAVIAN PETRIŞOR, învăţător pensionar, din com. Adunaţii-Copăceni, jud. Giurgiu, cîştigător al unui premiu la Concursul Magazin istoric, 20 din 200, Din cronicul unirii, ne scrie: Pe şoseaua naţională Bucureşti-Giurgiu, la cca. 10 km nord de localitatea istorică Călugăreni (nr. 3/1984), se găseşte comuna Adunaţii-Copăceni. În apropierea acestei aşezări, pe malul drept al rîului Argeş, se află un platou căruia localnicii îi spun „Masa domnească".

Cu mulţi ani în urmă, lucrînd la monografia acestei comune, am aflat din generaţie în generaţie, conform tradiţiei păstrate, că pe acest platou s-ar fi oprit Mihai Viteazul cu oştile sale înaintea bătăliei de la Călugăreni. Aici şi-ar fi ridicat tabăra şi ar fi trimis iscoade în calea turcilor şi ar fi organizat atacul împotriva acestora. În amintirea acelor fapte eroice şi a marelui voievod, locul a rămas, peste secole, drept „Masa domnească".

CRAIUL MUNŢILOR

Sînt un cititor pasionat al Magazinului istoric, ne scrie EMANUEL BANDU, din com. Săcălăşeni, jud. Maramureş. Sînt totodată un pictor amator (în sensul că nu am studii de specialitate). De curînd am terminat o pictură cu Avram Iancu, după care vă trimit şi cîteva fotografii (dintre care una o publicăm mai jos cu felicitările noastre — n.r.) Evident nu pot avea pretenţia că am prins toată măreţia Domnului Iancu, dar am lucrat cu pasiune, deoarece personalitatea Craiului Munţilor mă preocupă în mod deosebit.

PE SCURT

SERGIU BÂTCĂ, din Arad, ne trimite o evocare a prof. P. Sîrcu (1855-1905), cel care a inaugurat primul curs de limbă română la Universitatea din Petersburg (12 ianuarie 1884).

Prof. ION ODĂŢEANU, din Bucureşti, ne aduce la cunoştinţă că este cîştigătorul premiului I în cadrul Concursului Ţară, vatră de eroi din cadrul Festivalului naţional „Cîntarea României", ediţia a IV-a, 1983. Felicitări!

Looot. colonel (r.) GEORGE I. LEUCIAN, din Baia Mare, evocă figura colonelului Eugen Strat, amintit în articolul Muncitorii şi ţăranii în uniformă militară împotriva Diktatului de la Viena (nr. 8/1979).

CONTENTS (Romanian History) **23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984:** The Danube-Black Sea Canal: A Centuries-Old Dream Comes True; **Ş. Ştefănescu** The Masses — Makers of History; **I. Ceauşescu** The Romanian Army Command Opposes Nazi Germany (II); **D. Dămăceanu, G.T. Kirileanu** All Patriotic Forces Join the Action; **M. Ştefan, M. Retegan** The Academics against Germany and Hitler's War; **E. Preda, I. Chiper, F. Constantiniu** British, American, and German Documents about the Antifascist Resistance in Romania ● **E. Condurachi** Looking Forward to the International Congress of South-East European Studies in Belgrade ● **Ş. Rădulescu-Zoner** 1892-1894: Documentary Evidence of Solidarity with the Transylvanian Romanians ● **I. Dumitriu-Snagov** 1513-1518: A Map of the Romanian Lands on a Fresco in the Vatican Palace ● **I. Cristescu** Baile Herculane: In Operation for Two Thousand Years

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **23 AOÛT 1944-23 AOÛT 1984:** Le Canal Danube-Mer Noire: la réalisation d'un rêve séculaire; **St. Ştefănescu** Les masses — créatrices de l'histoire; **I. Ceauşescu** Le commandement de l'armée roumaine contre l'Allemagne nazie (II); **D. Dămăceanu, G.T. Kirileanu** Toutes les forces patriotiques en action; **M. Ştefan, M. Retegan** Les universitaires contre l'Allemagne et la guerre de Hitler; **E. Preda, I. Chiper, F. Constantiniu** Documents anglais, américains et allemands sur la Résistance antifasciste de Roumanie ● **E. Condurachi** Introduction au Congrès international d'études sud-est européennes de Belgrade ● **Ş. Rădulescu-Zoner** 1892-1894: Documents évoquant la solidarité avec les Roumains de Transylvanie ● **I. Dumitriu-Snagov** 1513-1518: Une carte des pays roumains dans une fresque du Palais du Vatican ● **I. Cristescu** Băile Herculane — deux millénaires d'existence

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **23 АВГУСТА 1944 г.-23 АВГУСТА 1984 г.:** Дунайско-черноморский канал—осуществление многовековой мечты; **Ш. Штефэнеску** Народные массы—созидатели истории; **И. Чаушеску** Командующий состав румынской армии против нацистской Германии (II); **Д. Дамэчану, Г. Т. Кирилляну** Все патриотические силы вступают в действие; **М. Штефан, М. Ретеган** Профессура выступает против Германии и гитлеровской войны: **Е. Преда, И. Кипер, Ф. Константиниу** Английские, американские и немецкие документы об антифашистском Сопротивлении в Румынии ● **Е. Кондураки** Навстречу Международному съезду юго-восточных исследований в Белграде ● **Ш. Рэдулеску-Зонер** 1892-1894. Документы, рассказывающие о солидарности с трансильванскими румынами ● **И. Думитриу-Снагов** 1513-1518. Карта Румынских земель в изображении на фреске во Ватиканском дворце ● **И. Кристеску** Курорт Баиле Геркулане— двухтысячелетнее существование

INHALT (Rumänische Geschichte) **23. AUGUST 1944-23. AUGUST 1984:** Der Donau-Schwarzmeer-Kanal: die Erfüllung eines Jahrhunderte alten Traumes; **Şt. Ştefănescu** Die Volksmassen — die Schöpfer der Geschichte; **I. Ceauşescu** Das Kommandocorps der rumänischen Armee gegen Nazideutschland (II); **D. Dămăceanu, G.T. Kirileanu** Alle patriotischen Kräfte im Einsatz; **M. Ştefan, M. Retegan** Die Universitätslehrkräfte gegen Deutschland und der Hitlerkrieg; **E. Preda, I. Chiper, F. Constantiniu** Englische, amerikanische und deutsche Dokumente über den antifaschistischen Widerstand in Rumänien ● **E. Condurachi** Vorbereitung auf den Internationalen Kongress für südosteuropäische Studien in Belgrad ● **Ş. Rădulescu-Zoner** 1892-1894: Dokumente der Solidarität mit den transsilvanischen Rumänen ● **I. Dumitriu-Snagov** 1513-1518: Eine Karte der rumänischen Länder auf einer Fresko im Palais des Vatikans ● **I. Cristescu** Seit zwei Jahrtausend — Băile Herculane

SUMARIO (Historia rumana) **EL 23 DE AGOSTO DE 1944-EL 23 DE AGOSTO DE 1984:** El Canal Danubio-Mar Negro: la realización de un sueño de siglos; **St. Ştefănescu** Las masas populares — fórjadoras de la historia; **I. Ceauşescu** El cuerpo de mando del ejército rumano contra Alemania nazi (II); **D. Dămăceanu, G.T. Kirileanu** Todas las fuerzas patrióticas en acción; **M. Ştefan, M. Retegan** Los universitarios contra Alemania y la guerra hitleriana; **E. Preda, I. Chiper, F. Constantiniu** Documentos ingleses, norteamericanos y alemanes sobre la Resistencia antifascista de Rumania ● **E. Condurachi** En vísperas del Congreso Internacional de estudios sureste europeos de Belgrado ● **Ş. Rădulescu-Zoner** 1892-1894: Documentos de la solidaridad con los rumanos transilvanos ● **I. Dumitriu-Snagov** 1513-1518: Un mapa de los principados rumanos en un fresco del Palacio de Vaticano ● **I. Cristescu** Los Baños Herculane — dos milenios de existencia

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427